Национальная библиотека Республики Татарстан
Татарстан Республикасы Милли китапханәсе

Календарь знаменательных и памятных дат

ТАТАРСТАН

Истәлекле һәм онытылмас даталар календаре

Казань-Казан
Издательство «Милли китап»
«Милли китап» нәшрияты
2023

УДК 006.95
ББК 92.5
Т 23

Составитель: Г.Ш.ЗИМАГОЛОВА
Төзүчесе: Г.Ш.ҖОМАГОЛОВА

Редактор: И.Г.ХАДИЕВ
Мөхәррир: И.Г.ҺАДИЕВ

Т 23 Татарстан: Календарь знаменательных и памятных дат = Истәлекле һәм онытылмас даталар календаре. 2024 /Национальная библиотека Респ. Татарстан; сост. Г.Ш.Зимаголова; ред. И.Г.Хадиев. – Казань: Милли китап, 2023. – 84 с.

УДК 006.95
ББК 92.5

© Национальная библиотека
Республики Татарстан =
Татарстан Республикасы
Милли китапханәсе, 2023;

© Издательство «Милли китап» =
«Милли китап» нәшрияты, 2023.

ОТ СОСТАВИТЕЛЯ

Календарь отражает наиболее значимые памятные даты из истории республики, её политической, экономической, научной и культурной жизни, а также юбилейные даты известных писателей, деятелей науки, образования, культуры и искусства Татарстана.

Издание состоит из двух разделов. В первом разделе на татарском и русском языках приводится хронологический перечень юбилейных дат и событий 2024 года.

Юбилейными датами принято считать: для организаций – 25, 50, 70, 75, 100 и далее каждые 25 лет; для персоналий – 50, 60, 70, 75, 80 и далее каждые 10 лет.

Факты, относящиеся к дореволюционной истории, датируются по новому календарному стилю.

Даты, посвящённые длительным событиям (происходившим месяц и более), приводятся после основного перечня дат, в конце месяца. События, точные даты которых не установлены, указаны в конце раздела.

Отдельно выделены перечни юбилейных дат Героев Советского Союза, кавалеров ордена Славы трёх степеней, Героев Социалистического труда – наших земляков.

Во втором разделе календаря представлены наиболее знаменательные даты года (обозначены в первом разделе звездочкой *).

Каждая дата сопровождается справочным текстом на русском и татарском языках и рекомендательным списком литературы, включающим книги, статьи из сборников и периодических изданий в основном за последние годы.

Библиографические списки рубрик, посвящённых персоналиям, состоят из двух частей. В первой части отражены произведения автора на татарском и русском языках в хронологии их издания; во второй – представлены материалы о жизни и творчестве юбиляра: библиографические указатели, научные и справочные издания, публикации в периодической печати.

Библиографическая часть календаря подготовлена на базе справочно-библиографического аппарата отдела татарской и краеведческой литературы Национальной библиотеки РТ.

Календарь снабжен предисловием, списком справочников, указателем имен и указателем названий учреждений, организаций, изданий и произведений.

Календарь выходит ежегодно, адресован работникам библиотек, музеев, средств массовой информации, преподавателям.

Президент России Владимир Путин объявил 2024 год в стране Годом семьи

Решение принято для популяризации государственной политики в сфере защиты семьи и сохранения традиционных семейных ценностей.

2024 год в Татарстане объявлен Годом научно-технологического развития

«Понимая важность роли науки и инноваций в реализации стоящих перед нами задач, в рамках десятилетия науки и технологий в Российской Федерации, 300-летия российской науки следующий год в Республике Татарстан объявляю годом научно-технологического развития», – заявил Раис Республики Татарстан Рустам Минниханов, выступая с ежегодным посланием к Государственному совету республики.

Город Казань объявлен «Библиотечной столицей России 2024 года»

ТӨЗҮЧЕДӘН

Календарьга кертелгән истәлекле даталар Татарстанның иҗтимагый, сәяси, хуҗалык, мәдәни тормышындагы тарихи вакыйгаларны һәм фактларны, шулай ук күренекле шәхесләрнең – язучыларның, фән, мәгариф, мәдәният һәм сәнгать эшлеклеләренең – юбилейларын чагылдыра.

Басма ике бүлектән тора. I нче бүлектә хронологик тәртиптә татар һәм рус телләрендә 2024 елда узачак юбилей даталары һәм вакыйгалары исемлеге бирелә.

Оешмалар өчен 25, 50, 70, 75, 100 (алга таба һәр 25 ел саен) еллыкларны, күренекле шәхесләр өчен 50, 60, 70, 75, 80 (алга таба һәр 10 ел саен) еллыкларны юбилей даталары дип санау кабул ителгән.

Инкыйлабка кадәрге чорга караган истәлекле даталар яңа календарь стилендә китерелә.

Дәвамлы (бер ай һәм аннан да озаккарак сузылган) вакыйгаларга багышланган даталар конкрет даталар исемлегеннән соң ай азагында бирелә. Төгәл көннәре билгеле булмаган вакыйгалар календарьның ахырында урнаштырылган.

Советлар Союзы Герое, Дан орденнарының тулы кавалеры, Социалистик Хезмәт Герое исемнәренә лаек булган якташларыбызның юбилей даталары шулай ук аерым күрсәтелә.

I нче бүлектә йолдызчык (*) белән билгеләнгән аеруча әһәмиятле истәлекле даталарга II нче бүлектә татар һәм рус телләрендә белешмә текстлар, библиографик әдәбият исемлекләре бирелә. Исемлекләрдә, күбесенчә, яңарак басмалар, соңгы елларда дөнья күргән җыентыклардан һәм вакытлы матбугаттан мәкаләләр тәкъдим ителә. Әлеге библиографик мәгълүмат ике өлешкә бүленә.

Беренче өлештә авторның татар, рус һәм башка телләрдәге әсәрләре басылып чыгу еллары буенча хронологик тәртиптә күрсәтелә. Икенче өлештә юбилярның тормыш һәм иҗат юлы турында материал – библиографик күрсәткечләрнең, китапларның, газета һәм журналлардагы, җыентыклардагы мәкаләләрнең тасвирламалары – китерелә.

Барлык библиографик материаллар Татарстан Республикасы Милли китапханәсенең татар әдәбияты һәм туган якны өйрәнү бүлеге белешмә-библиографик аппаратына нигезләнеп әзерләнде.

Басмада кереш сүз, белешмә китаплар исемлеге дә бар. Календарьдан файдалану уңайлырак булсын өчен аның ахырында «Исемнәр күрсәткече» белән «Учреждениеләр, оешмалар, басмалар һәм әсәрләр атамалары күрсәткече» урнаштырыла.

Ел саен чыга торган бу календарь китапханәчеләргә, музей, радио һәм телевидение, матбугат хезмәткәрләренә, укытучыларга, туган якны өйрәнүчеләргә ярдәмлек буларак тәкъдим ителә.

Россия президенты Владимир Путин 2024 елны илдә Гаилә елы дип игълан итте

Әлеге карар гаиләне яклау һәм традицион гаилә кыйммәтләрен саклау өлкәсендә дәүләт сәясәтен популярлаштыру максаты белән кабул ителде.

2024 ел Татарстанда Фәнни-технологик үсеш елы дип игълан ителде

«Фәннең һәм инновацияләрнең алдыбызда торган бурычларны хәл итүдә мөһим ролен аңлап, Россия Федерациясендә Фән һәм технологияләр унъеллыгы, Россия фәненең 300 еллыгы кысаларында киләсе елны Татарстан Республикасында Фәнни-технологик үсеш елы дип игълан итәм», – диде Татарстан Республикасы Рәисе Рөстәм Миңнеханов.

Казан шәһәре «2024 елда Россиянең Китапханәләр башкаласы» дип игълан ителде

ПАМЯТНЫЕ ДАТЫ И СОБЫТИЯ

ИСТӘЛЕКЛЕ ДАТАЛАР ҺӘМ ВАКЫЙГАЛАР

2024

ЯНВАРЬ / ГЫЙНВАР

01

110 лет со дня рождения композитора, автора первого татарского балета «Шурале», лауреата Государственной премии Татарстана имени Г.Тукая Фарида Загидулловича Яруллина (1914–1943)

– композитор, беренче татар балеты «Шүрәле»нең авторы, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Фәрит Зәһидулла улы Яруллинның тууына 110 ел (1914–1943)

---

100 лет со дня рождения писателя, заслуженного работника культуры Татарской АССР Рафаиля Газизовича Тухватуллина (1924–1994)

– язучы, Татарстан АССРның атказанган мәдәният хезмәткәре Рафаил Газиз улы Төхфәтуллинның тууына 100 ел (1924–1994).

---

80 лет детской писательнице Рушание Минабутдиновне Низамовой (1944)

– балалар язучысы Рушания Минабетдин кызы Низамовага 80 яшь (1944)

---

75 лет со дня рождения прозаика, драматурга, журналиста, заслуженного деятеля искусств Республики Татарстан, лауреата литературного конкурса имени М.Горького Ахата (Габдулахата) Габдрахмановича Гаффара (Гаффарова; 1949–2021)

– язучы-прозаик, драматург, журналист, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе, М.Горький исемендәге әдәби конкурс лауреаты Әхәт (Габделәхәт) Габдрахман улы Гаффар (Гаффаров)ның тууына 75 ел (1949–2021)

2

75 лет деятелю культуры, заслуженному работнику культуры Республики Татарстан и Российской Федерации Розе Саитнуровне Яппаровой (1949)

– мәдәният эшлеклесе, Татарстан Республикасының һәм Россия Федерациясенең атказанган мәдәният хезмәткәре Роза Сәетнур кызы Җаббаровага 75 яшь (1949)

---

70 лет писателю, кандидату филологических наук, заслуженному работнику культуры Республики Татарстан, лауреату Государственной премии Татарстана имени Г. Тукая Факилю Миннемухаметовичу Сафину (1954)

– язучы, филология фәннәре кандидаты, Татарстанның атказанган мәдәният хезмәткәре, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Факил Миңнемөхәммәт улы Сафинга (Факил Әмәккә) 70 яшь (1954)

3

175 лет со дня рождения астронома, основателя астрономической обсерватории имени В.И.Энгельгардта Дмитрия Ивановича Дубяго (1849–1918)

– астроном, В.И.Энгельгардт исемендәге астрономия обсерваториясен оештыручы Дмитрий Иванович Дубягоның тууына 175 ел (1849–1918)

---

100 лет со дня рождения виолончелиста, музыковеда, педагога, профессора, кандидата искусствоведения, заслуженного деятеля искусств Татарской АССР, РСФСР, участника Великой Отечественной войны Афзала Насретдиновича Хайрутдинова (1924–2017)

– виолончельче, музыка белгече, педагог, профессор, сәнгать фәннәре кандидаты, РСФСРның, Татарстан АССРның атказанган сәнгать эшлеклесе, Бөек Ватан сугышында катнашкан Афзал Насретдин улы Хәйретдиновның тууына 100 ел (1924–2017)

---

90 лет со дня опубликования Указа ЦИК СССР о награждении Татарской АССР орденом Ленина «За выдающиеся успехи в деле проведения основных сельскохозяйственных ра-

бот, по укреплению колхозов и совхозов и выполнению обязательств перед государством» (1934)

– СССР Үзәк Башкарма Комитеты Президиумының Татарстан АССРны Ленин ордены белән бүләкләү турындагы Указы чыгуга 90 ел (1934)

75 лет писателю-сатирику, поэту, журналисту, заслуженному работнику культуры Республики Башкортостан, Российской Федерации Мар. Салиму (Марселю Шайнуровичу Салимову; 1949)

– язучы-сатирик, шагыйрь, журналист, Башкортстан Республикасының, Россия Федерациясенең атказанган мәдәният хезмәткәре Мар. Сәлимгә (Марсель Шәйнур улы Сәлимовка) 75 яшь (1949)

70 лет со дня рождения генерального директора тепличного комбината «Майский» (1989–2023), заслуженного работника сельского хозяйства Республики Татарстан, Российской Федерации, лауреата Государственной премии Республики Татарстан Ильшата Газимовича Ганиева (1954–2023)

– «Майский» теплица комбинатының генераль директоры (1989–2023), Татарстан Республикасының, Россия Федерациясенең атказанган авыл хуҗалыгы хезмәткәре, Татарстан Республикасының Дәүләт премиясе лауреаты Илшат Газыйм улы Ганиевнең тууына 70 ел (1954–2023)

4

75 лет со дня рождения писателя Эсфира (Хамиса Шамсигалиевича) Ягудина (1949–2022)

– язучы Эсфир (Хәмис Шәмсегали улы) Яһудинның тууына 75 ел (1949–2022)

5

140 лет со дня рождения учёного, педагога, переводчика Альберта Петровича Пинкевича (1884–1939)

– галим, педагог, тәрҗемәче Альберт Петрович Пинкевичның тууына 140 ел (1884–1939)

70 лет репетитору по балету, заслуженной артистке Республики Татарстан Райсе Ималетдиновне Хасяновой (1954)

– балет буенча репетитор, Татарстан Республикасының атказанган артисты Рәйсә Ималетдин кызы Хәсәновага 70 яшь (1954)

7

150 лет со дня рождения композитора, скрипача, педагога, заслуженного деятеля искусств Татарской АССР, одного из авторов первой татарской оперы «Сания» Василия Ивановича Виноградова (1874–1948)

– композитор, скрипкачы, педагог, Татарстан АССРның атказанган сәнгать эшлеклесе, беренче татар операсы «Сания» авторларының берсе Василий Иванович Виноградовның тууына 150 ел (1874–1948)

130 лет со дня рождения актёра и режиссёра, народного артиста Татарской АССР, заслуженного артиста РСФСР Хусаина Ибрагимовича Уразикова (1894–1977)

– актёр һәм режиссёр, Татарстан АССРның халык, РСФСРның атказанган артисты Хөсәен Ибраһим улы Уразиковның тууына 130 ел (1894–1977)

70 лет со дня рождения актёра, заслуженного артиста Республики Татарстан Мансура Аглиулловича Ибрагимова (1954–2010)

– актёр, Татарстан Республикасының атказанган артисты Мансур Әһлиулла улы Ибраһимовның тууына 70 ел (1954–2010)

60 лет графику, живописцу, лауреату премии Министерства культуры Республики Татарстан имени Б.Урманче, лауреату премии Российской академии художеств в сфере современного искусства имени Н.И.Фешина Ирине Валериевне Антоновой (1964)

– график, рәссам, Татарстан Республикасы мәдәният министрлыгының Б.Урманче исемендәге премиясе лауреаты,

Россия сәнгать академиясенең заманча сәнгать өлкәсендәге Н.И. Фешин премиясе лауреаты Ирина Валериевна Антоновага 60 яшь (1964)

9

125 лет со дня рождения актёра, режиссёра Сулеймана Яруллович Валеева-Сульвы (1899–1956)

– актёр, режиссёр Сөләйман Ярулла улы Вәлиев-Сульваның тууына 125 ел (1899–1956)

10

75 лет художнику-монументалисту Рифу Загреевичу Фахрутдинову (1949)

– рәссам-монументалист Риф Заһри улы Фәхретдиновка 75 яшь (1949)

12

60 лет искусствоведу, кандидату искусствоведения, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан, лауреату премии Министерства культуры Республики Татарстан имени Б.И. Урманче Ольге Львовне Улемновой (1964)

– сәнгать белгече, сәнгать белеме кандидаты, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстан Республикасы мәдәният министрлыгының Б.И. Урманче исемендәге премиясе лауреаты Ольга Львовна Улемновага 60 яшь (1964)

18

80 лет актрисе, народной артистке Татарской АССР Луизе Миргазияновне Султановой (1944)

– актриса, Татарстан АССРның халык артисты Луиза Миргазиян кызы Солтановага 80 яшь (1944)

---

60 лет артисту, заслуженному артисту Республики Татарстан Рафилю Гариповичу Сагдуллину (1964)

– актёр, Татарстан Республикасының атказанган артисты Рафил Гариф улы Сәгъдуллинга 60 яшь (1964)

19

175 лет со дня рождения актёра, режиссёра, педагога, народного артиста Татарской Республики (1922) Владимира Николаевича Давыдова (1849–1925)

– актёр, режиссёр, педагог, Татарстан Республикасының (1922) халык артисты Владимир Николаевич Давыдовның тууына 175 ел (1849–1925)

22

30 лет со дня создания Указом Президента Республики Татарстан Государственного историко-архитектурного и художественного музея-заповедника «Казанский Кремль» (1994). Является уникальным архитектурным и историческим памятником, который в 2000 году был включён в Список всемирного культурного и природного наследия ЮНЕСКО

– Татарстан Республикасы Президенты Указы нигезендә «Казан Кремле» Дәүләт тарих-архитектура һәм сәнгать музей-тыюлыгы» оештырылуга 30 ел (1994). 2000 елда ЮНЕСКО Бөтендөнья мәдәни һәм табигый мирас исемлегенә кертелгән уникаль архитектур һәм тарихи ядкәр булып тора.

23

230 лет со дня рождения натуралиста, члена-корреспондента Петербургской Академии наук, профессора Казанского университета Эдуарда Александровича Эверсмана (1794–1860)

– табигать белгече, Петербург Фәннәр академиясенең әгъзамөхбире, Казан университеты профессоры Эдуард Александрович Эверсманның тууына 230 ел (1794–1860)

25

80 лет со дня рождения скульптора, графика, оформителя, заслуженного деятеля искусств Республики Татарстан Фагима Нурутдиновича Фасхутдинова (1944–2015)

– сынчы, график, бизәүче, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе

Фәһим Нуретдин улы Фәсхетдиновның тууына 80 ел (1944–2015)

75 лет со дня рождения писателя, журналиста, заслуженного работника культуры Татарстана Дамира Минсагировича Гисметдинова (1949–2023)

– язучы, журналист, Татарстанның атказанган мәдәният хезмәткәре Дамир Минсәгыйр улы Гыйсметдиновның тууына 75 ел (1949–2023)

26

75 лет со дня рождения живописца Рустама Замильевича Латыпова (1949–2007)

– рәссам Рөстәм Җәмил улы Латыйповның тууына 75 ел (1949–2007)

27

50 лет писателю Равилю Расимовичу Сабирову (1974)

– язучы Равил Рәсим улы Сабырга (Сабировка) 50 яшь (1974)

27

90 лет со дня рождения химика, действительного члена Академий наук России и Татарстана, лауреата Государственной премии СССР Александра Ивановича Коновалова (1934–2021)

– химик, Россия һәм Татарстан Фәннәр академияләренең хакыйкый әгъзасы, СССР Дәүләт премиясе лауреаты Александр Иванович Коноваловның тууына 90 ел (1934–2021)

ФЕВРАЛЬ

02

75 лет певцу, заслуженному артисту Татарской АССР Руслану Абдулловичу Даминову (1949)

– җырчы, Татарстан АССРның атказанган артисты Руслан Габдулла улы Дәминовка 75 яшь (1949)

03

125 лет со дня рождения актёра, народного артиста Татарской АССР и РСФСР Ивана Васильевича Загорского (1899–1974)

– актёр, Татарстан АССР һәм РСФСРның халык артисты Иван Васильевич Загорскийның тууына 125 ел (1899–1974)

05

200 лет со дня рождения литературоведа, члена-корреспондента Петербургской Академии наук Николая Никитича Булича (1824–1895). Он с 1850 года в Казанском университете: с 1854 – профессор, в 1862–1864, 1875–1878 и 1881–1882 годы – декан историко-филологического факультета, в 1864–1871 – проректор, в 1882–1884 – ректор. С 1865 года почётный наблюдатель, а затем член комитета по управлению городскими и общественными библиотеками Казани. С 1865 года состоял попечителем городской публичной библиотеки, составил «Систематический каталог русских книг Казанской городской публичной библиотеки (Казань, 1878)»

– әдәбият галиме, Петербург Фәннәр академиясенең әгъзамөхбире Николай Никитич Буличның тууына 200 ел (1824–1895). Ул 1850 елдан Казан университетында: 1854 елдан профессор, 1862–1864, 1875–1878 һәм 1884–1882 елларда тарих-филология факультеты деканы, 1864–1871 дә проректор, 1882–1884 тә ректор була. 1865 елдан Казандагы шәһәр һәм җәмәгать китапханәләре белән идарә итү комитетының шәрәфле күзәтүчесе, соңыннан әгъзасы. Шул ук 1865 елдан шәһәр җәмәгать китапханәсенең кайгыртучысы, «Казан шәһәр җәмәгать китапханәсендәге рус китапларының систематик каталогы (Казан, 1878)» дигән күрсәткеч төзи

06

130 лет со дня рождения государственного деятеля, председателя Временного револю-

ционного комитета Совета народных комиссаров Татарской АССР в 1920–1921 годах Сахибгарея Саидгалиевича Саид-Галиева (1894–1939)

– дәүләт эшлеклесе, 1920–1921 елларда Татарстан АССР Халык Комиссарлары Советының Вакытлы революцион комитеты рәисе Сәхипгәрәй Сәетгали улы Сәетгалиевнең тууына 130 ел (1894–1939)

08

190 лет со дня рождения химика, учёного-энциклопедиста, общественного деятеля, доктора химии, члена-корреспондента Петербургской Академии наук Дмитрия Ивановича Менделеева (1834–1907). Изобрёл вид бездымного пороха, первую партию которого изготовили в 1893 году на химическом заводе в деревне Бондюг (ныне город Менделеевск), где он был научным консультантом по вопросам химической технологии

– химик, энциклопедист-галим, җәмәгать эшлеклесе, Петербург Фәннәр академиясенең әгъза-мөхбире Дмитрий Иванович Менделеевның тууына 190 ел (1834–1907). Ул уйлап тапкан төтенсез дары төренең беренче партиясе 1893 елда Бондюг авылындагы (хәзер Менделеевск шәһәре) химия заводында эшләнә, галим шунда химик технология мәсьәләләре буенча консультант була

60 лет живописцу Ильмиру Мухтаровичу Нурмыеву (1964)

– рәссам Илмир Мохтар улы Нурмыевка 60 яшь (1964)

10

*** 100 лет со дня рождения актёра, режиссёра, педагога, лауреата Государственной премии Татарстана имени Г.Тукая Рафката Ахметзяновича Бикчантаева (1924–1975)**

– актёр, режиссёр, педагог, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Рәфкать Әхмәтҗан улы Бикчәнтәевнең тууына 100 ел (1924–1975)

100 лет со дня рождения музыковеда, педагога, заслуженного деятеля искусств Татарской АССР Галины Яковлевны Касаткиной (1924–1990)

– музыка белгече, педагог, Татарстан АССРның атказанган сәнгать эшлеклесе Галина Яковлевна Касаткинаның тууына 100 ел (1924–1990)

70 лет народному художнику Республики Татарстан, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан, лауреату премии Министерства культуры Республики Татарстан имени Б.Урманче Рашиту Хамисовичу Газееву (1954)

– Татарстан Республикасының халык рәссамы, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстан Республикасы мәдәният министрлыгының Б.Урманче исемендәге премиясе лауреаты Рәшит Хәмис улы Газиевкә 70 яшь (1954)

11

70 лет со дня рождения архитектора-реставратора, заслуженного архитектора Республики Татарстан Фариды Мухамедовны Забировой (1954–2021)

– архитектор-реставратор, Татарстан Республикасының атказанган архитекторы Фәридә Мөхәммәт кызы Зәбированың тууына 70 ел (1954–2021)

13

100 лет со дня образования Государственного бюджетного учреждения культуры Республики Татарстан «Татаркино» (1924)

– Татарстан Республикасы дәүләт бюджет мәдәният учреждениесе «Татаркино» оештырылуга 100 ел (1924)

14

80 лет живописцу Ильгизару Исмагиловичу Еникееву (1944)

– рәссам Илгизәр Исмәгыйль улы Еникиевкә 80 яшь (1944)

70 лет со дня рождения писателя, публициста Ниаза Рашитовича Акмала (Акмалова; 1954–2007)

– язучы, публицист Нияз Рәшит улы Акмал (Акмалов) ның тууына 70 ел (1954–2007)

15

125 лет со дня рождения актёра, заслуженного артиста Татарской АССР Зарифа Загировича Закирова (1899–1975)

– актёр, Татарстан АССРның атказанган артисты Зариф Заһир улы Закировның тууына 125 ел (1899–1975)

30 лет со дня заключения «Договора о разграничении предметов ведения и взаимном делегировании полномочий между органами государственной власти Российской Федерации и органами государственной власти Республики Татарстан» (1994)

– «Россия Федерациясе дәүләт хакимияте органнары белән Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары арасында үзара эшләр алмашу һәм вәкаләтләр бүлешү турында Шартнамә» төзелүгә 30 ел (1994)

20

270 лет со дня рождения государственного деятеля, действительного статского советника Бориса Александровича Мансурова (1754–1814). Он в 1803–1814 годах был губернатором города Казани

– дәүләт эшлеклесе Борис Александрович Мансуровның тууына 270 ел (1754–1814). Ул 1803–1814 елларда Казан шәһәре губернаторы булган

23

110 лет со дня рождения графика, народного художника Республики Татарстан, заслуженного работника культуры Татарской АССР Магдалины Константиновны Мавровской (1914–2012)

– график, Татарстан Республикасының халык рәссамы, Татарстан АССРның атказанган мәдәният хезмәткәре Магдалина Константиновна Мавровскаяның тууына 110 ел (1914–2012)

75 лет со дня рождения поэта и журналиста, заслуженного работника культуры Республики Татарстан Гусмана Мухтаровича Садэ (Зайнетдинова; 1949–2014)

– шагыйрь һәм журналист, Татарстан Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре Госман Мохтәсар улы Садәнең (Зәйнетдиневнең) тууына 75 ел (1949–2014)

24

75 лет художнику-проектировщику, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан Зуфару Саидовичу Низамову (Низами; 1949)

– рәссам-проектлаучы, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе Зөфәр Сәит улы Низамовка (Низамига) 75 яшь (1949)

75 лет графику, проектировщику-оформителю, художнику театра и кино Рашиду Талгатовичу Сафиуллину (1949)

– график, бизәү сәнгате, театр һәм кино рәссамы Рәшит Тәлгать улы Сафиуллинга 75 яшь (1949)

70 лет актрисе, народной артистке Татарской АССР и Российской Федерации, лауреату Государственных премий России имени К.С.Станиславского и Татарстана имени Г.Тукая Алсу Аскаровне Гайнуллиной (1954)

– актриса, Татарстан АССРның һәм Россия Федерациясенең халык артисты, Россиянең К.С.Станиславский исемендәге, Татарстанның Г. Тукай исемендәге Дәүләт премияләре лауреаты Алсу Әскәр кызы Гайнуллинага 70 яшь (1954)

25

100 лет со дня рождения театрального художника, живописца, народного художника Татарской АССР, заслуженного художника РСФСР, лауреата Государственной премии Та-

тарстана имени Г.Тукая Анаса Ибрагимовича Тумашева (1924–2010)

– рәссам, театр рәссамы, Татарстан АССРның халык, РСФСРның атказанган рәссамы, Татарстанның Г. Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Әнәс Ибраһим улы Тумашевның тууына 100 ел (1924–2010)

27

140 лет со дня рождения классика татарской литературы, заслуженного деятеля искусств Татарской АССР Шарифа Камалетдиновича Камала (Байгильдиева; 1884–1942)

– классик язучы, Татарстан АССРның атказанган сәнгать эшлеклесе Шәриф Камалетдин улы Камал (Байгилдиев)ның тууына 140 ел (1884–1942).

28

110 лет со дня рождения инженера-строителя, административно-хозяйственного деятеля, Героя Социалистического Труда, заслуженного строителя Якутской АССР, РСФСР, Татарской АССР, Почётного гражданина гг. Мирный (Якутская АССР), Набережные Челны Евгения Никаноровича Батенчука (1914–1999)

– инженер-төзүче, хакимият-хуҗалык эшлеклесе, Социалистик Хезмәт Герое, Якутия АССР, РСФСР, Татарстан АССРның атказанган төзүчесе, Мирный (Якутия АССР), Чаллы шәһәрләренең мактаулы гражданы Евгений Никанорович Батенчукның тууына 110 ел (1914–1999)

110 лет со дня рождения композитора, заслуженного деятеля искусств Татарской АССР, РСФСР, лауреата Государственной премии Татарстана имени Г.Тукая Хуснуллы Валиулловича Валиуллина (1914–1993)

– композитор, Татарстан АССРның, РСФСРның атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Хөснулла Вәлиулла улы Вәлиуллинның тууына 110 ел (1914–1993)

29

80 лет писателю, лауреату литературной премии Союза писателей Татарстана имени Г.Державина Владимиру Николаевичу Лавришко (1944)

– язучы, Татарстан язучылар берлегенең Г.Державин исемендәге әдәби премиясе лауреаты Владимир Николаевич Лавришкога 80 яшь (1944)

МАРТ

1

75 лет актрисе, народной артистке Республики Татарстан Венере Файзулахатовне Нигматуллиной (1949)

– актриса, Татарстан Республикасының халык артисты Венера Фәйзеләхәт кызы Нигъмәтуллинага 75 яшь (1949)

2

75 лет живописцу, заслуженному работнику культуры Республики Татарстан, народному художнику Республики Татарстан Мадияру Шариповичу Хазиеву (1949)

– рәссам, Татарстан Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре, Татарстан Республикасының халык рәссамы Мәдияр Шәрип улы Хаҗиевкә 75 яшь (1949)

75 лет поэтессе, публицисту, журналисту Назибе Ахматнуровне Сафиной (1949)

– шагыйрә, публицист, журналист Нәҗибә Әхмәтнур кызы Сафинага 75 яшь (1949)

3

140 лет со дня рождения актёра-режиссёра, одного из основоположников татарского профессионального театра, Ге-

рoя Труда Ильяса Батыргараевича Кудашева-Ашказарского (1884–1942)

– актёр, режиссёр, татар профессиональ театрына нигез салучыларның берсе, Хезмәт Батыры Ильяс Батыргәрәй улы Кудашев-Ашказарскийның туына 140 ел (1884–1942).

100 лет со дня рождения живописца, народного художника Татарской АССР, заслуженного деятеля искусств Татарской АССР Маснави Хаертдиновича Хаертдинова (1924–1983)

– рәссам, Татарстан АССРның халык рәссамы һәм атказанган сәнгать эшлеклесе Мәснәви Хәйретдин улы Хәертдиновның туына 100 ел (1924–1983)

4

60 лет композитору, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан Зубаржат Абдуллаяновне Садыковой (1964)

– композитор, Татарстан Республика сының атказанган сәнгать эшлеклесе Зөбәрҗәт Абдуллаҗан кызы Садыйковага 60 яшь (1964)

5

75 лет графику, живописцу, художнику декоративно-прикладного искусства, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан Хамиту Назиповичу Латыпову (1949)

– график, гамәли-бизәлеш сәнгате рәссамы, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе Хәмит Нәҗип улы Латыйповка 75 яшь (1949)

8

70 лет живописцу Виктору Евгеньевичу Тимофееву (1954)

– рәссам Виктор Евгеньевич Тимофеевка 70 яшь (1954)

9

70 лет звукорежиссёру, заслуженному работнику культуры Республики Татарстан Альфии Арслановне Ярошу (1954)

– тавыш режиссёры, Татарстан Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре Әлфия Арслан кызы Ярошка 70 яшь (1954)

10

130 лет со дня рождения поэта Габдрахмана Фатхулловича Сунгати (Сунгатуллина; 1894–после 1917)

– шагыйрь Габдеррахман Фәтхулла улы Сөнгатинең (Сөнгатуллинның) туына 130 ел (1894–1917 дән соң)

12

130 лет со дня рождения живописца, народного художника Татарской АССР, заслуженного художника РСФСР, заслуженного деятеля искусств Татарской АССР Кондрата Евдокимовича Максимова (1894–1981)

– рәссам, Татарстан АССРның халык, РСФСРның атказанган рәссамы, Татарстан АССРның атказанган сәнгать эшлеклесе Кондрат Евдокимович Максимовның туына 130 ел (1894–1981)

70 лет гармонисту, концертмейстеру, заслуженному артисту Республики Татарстан Ахмету Хакимовичу Каримову (1954)

– баянчы, концертмейстер, Татарстан Республикасының атказанган артисты Әхмәт Хәким улы Кәримовка 70 яшь (1954)

18

70 лет писателю, публицисту, заслуженному работнику культуры Республики Татарстан Вахиту Шаиховичу Имамову (1954)

– язучы, публицист, Татарстан Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре Вахит Шәех улы Имамовка 70 яшь (1954)

50 лет историку искусства, кандидату искусствоведения Гузель Ринатовне Файзрахмановой (1974)

– сәнгать тарихчысы, сәнгать белеме кандидаты Гүзәл Ринат кызы Фәйзрахмановага 50 яшь (1974)

21

130 лет со дня рождения революционного деятеля Камиля Лотфирахмановича Якуба (Якубова; 1894–1919)

– революция хәрәкәтләре эшлеклесе Камил Лотферахман улы Якуб (Якубов)ның тууына 130 ел (1894–1919)

25

150 лет со дня рождения хирурга, профессора ГИДУВа, редактора «Казанского медицинского журнала» Виктора Леонидовича Боголюбова (1874–1935)

– хирург, ГИДУВ профессоры, «Казанский медицинский журнал» редакторы Виктор Леонидович Боголюбовның тууына 150 ел (1874–1935)

---

75 лет певцу, народному артисту Республики Татарстан Муниру Ахатовичу Якупову (1949)

– җырчы, Татарстан Республикасының халык артисты Мөнир Әхәт улы Якуповка 75 яшь (1949)

28

60 лет актёру, режиссёру, главному режиссёру Татарского молодёжного театра имени Г. Кариева, заслуженному деятелю искусств Татарстана Ринату Мирзахасановичу Аюпову (1964)

– актёр, режиссёр, Г.Кариев исемендәге Татар яшьләр театрының баш режиссёры, Татарстанның атказанган сәнгать эшлеклесе Ринат Мирзахәсән улы Әюповка 60 яшь (1964)

---

50 лет живописцу Елене Александровне Титовой (1974)

– рәссам Елена Александровна Титовага 50 яшь (1974)

30

90 лет со дня рождения художника, живописца, монументалиста, народного художника Республики Татарстан, заслуженного художника Российской Федерации, лауреата Государственной премии имени Г.Тукая Рустема Ахмедовича Кильдибекова (1934-2023)

– рәссам, монументалист, Татарстан Республикасының халык рәссамы, Россия Федерациясенең атказанган рәссамы, Г. Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Рөстәм Әхмәт улы Килдебәковның тууына 90 ел (1934-2023)

*** 100 лет со дня выхода первого номера татарского детского журнала «Ялкын» (1924)**

– татар балалар журналы «Ялкын»ның беренче саны чыгуга 100 ел (1924)

---

80 лет со дня образования Альметьевского драматического передвижного театра (1944). (С 1985 года – Татарский государственный драматический театр)

– Әлмәт күчмә драма театры оештырылуга 80 ел (1944). (1985 елдан – Татар дәүләт драма театры)

АПРЕЛЬ

1

100 лет со дня рождения писателя, журналиста, кандидата филологических наук Константина Константиновича Петрова (1924–2007)

– язучы, журналист, филология фәннәре кандидаты Константин Константинович Петровның тууына 100 ел (1924–2007)

3

60 лет художнице Наталии Константиновне Винниковой (Бенинг) (1964)

– рәссам Наталия Константиновна Винниковага (Бенингка) 60 яшь (1964)

8

75 лет скульптору Владимиру Андреевичу Демченко (1949)

– сынчы Владимир Андреевич Демченкога 75 яшь (1949)

10

70 лет живописцу Иреку Наиловичу Массарову (1954)

– рәссам Ирек Наил улы Массаровка 70 яшь (1954)

12

75 лет актёру, народному артисту Республики Татарстан, заслуженному артисту Российской Федерации Равилю Исмагиловичу Салимову (1949)

– актёр, Татарстан Республикасының халык, Россия Федерациясенең атказанган артисты Равил Исмәгыйль улы Сәлимовка 75 яшь (1949)

13

75 лет живописцу, художнику-проектировщику, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан Евгению Георгиевичу Голубцову (1949)

– рәссам, рәссам-проектлаучы, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе Евгений Георгиевич Голубцовка 75 яшь (1949)

14

80 лет живописцу, графику, заслуженному работнику культуры Республики Татарстан Вячеславу Ивановичу Ильину (1944)

– рәссам, график, Татарстан Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре Вячеслав Иванович Ильинга 80 яшь (1944)

15

*** 100 лет со дня рождения писателя, заслуженного работника культуры Татарской АССР Самата Фатхрахмановича Шакира (Шакирова) 1924–1998)**

– язучы, Татарстан АССРның атказанган мәдәният хезмәткәре Самат Фәтхерахман улы Шакир (Шакиров)ның туууына 100 ел (1924–1998)

16

125 лет со дня рождения актрисы, заслуженной артистки Татарской АССР Зайнап Галиакберовны Камаловой (1899–1977)

– актриса, Татарстан АССРның атказанган артисты Зәйнәп Галиәкбәр кызы Камалованың тууына 125 ел (1899–1977)

17

60 лет живописцу Азату Сибгатулловичу Газизуллину (1964)

– рәссам Азат Сибгатулла улы Газизуллинга 60 яшь (1964)

20

50 лет живописцу Альберту Маратовичу Шинибаеву (1974)

– рәссам Альберт Маратович Шинибаевка 50 яшь (1974)

23

70 лет поэту и самодеятельному композитору Раису Мубаракшевичу Гимадиеву (1954)

– шагыйрь һәм үзешчән композитор Рәис Мөбарәкша улы Гыймадиевка 70 яшь (1954)

26

70 лет оперному певцу, народному артисту Татарской АССР, РФ Николаю Георгиевичу Путилину (1954)

– опера җырчысы, Татарстан АССРның, Россия Федерациясенең халык артисты Николай Георгиевич Путилинга 70 яшь (1954)

50 лет актёру Фанису Кабирзяновичу Сафину (1974)

– артист Фәнис Кәбирҗан улы Сафинга 50 яшь (1974)

28

70 лет живописцу, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан, лауреату премии Российской академии художеств в сфере современного изобразительного искусства имени Н.И.Фешина Александру Ивановичу Дорофееву (1954)

– рәссам, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе, Россия сәнгать академиясенең заманча рәсем сәнгате өлкәсендәге Н.И.Фешин премиясе лауреаты Александр Иванович Дорофеевка 70 яшь (1954)

29

75 лет искусствоведу, лауреату премии имени Ш.Бикчурина Нине Михайловне Горюновой (1949)

– сәнгать белгече, Ш.Бикчурин исемендәге премия лауреаты Нина Михайловна Горюновага 75 яшь (1949)

МАЙ

5

120 лет со дня рождения учёного-фольклориста, заслуженного деятеля науки Татарской АССР, лауреата Государственной премии Татарстана имени Г.Тукая Хамита Хуснутдиновича Ярми (Ярмухаметова; 1904–1981)

– фольклорчы галим, Татарстан АССРның атказанган фән эшлеклесе, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Хәмит Хөснетдин улы Ярми (Ярмөхәммәтев)нең тууына 120 ел (1904–1981).

8

100 лет со дня издания Декрета Совета Народных Комиссаров СССР об административно-территориальном делении Татарстана (1924)

– 100 ел элек СССР Халык Комиссарлары Советы Татарстанны административ районнарга бүлү турында Декрет кабул итә (1924)

75 лет литературоведу, литературному критику, поэту, кандидату филологических наук, заслуженному работнику культуры Республики Татарстан Равилю Файзрахмановичу Рахмани (Кукушкину; 1949)

– әдәбият галиме, тәнкыйтьче, шагыйрь, филология фәннәре кандидаты, Татарстан Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре Равил Фәйзерахман улы Рахмани (Кукушкин)га 75 яшь (1949)

70 лет актрисе, народной артистке Республики Татарстан Сание Каюмзяновне Каюмовой (1954)

– актриса, Татарстан Республикасының халык артисты Сания Каюмҗан кызы Каюмовага 70 яшь (1954)

11

75 лет писателю Мансуру Габдулловичу Сафину (1949)

– язучы Мансур Габдулла улы Сафинга 75 яшь (1949)

14

210 лет со дня образования Казанского государственного медицинского университета (1814). Ведёт историю с врачебного отделения Казанского университета, с 1835 года – медицинский факультет. С 1930 года самостоятельный ВУЗ – Казанский медицинский институт, в 1966 году присвоено имя С.В.Курашова, с 1994 года – современное название

– Казан дәүләт медицина университеты оештырылуга 210 ел (1814). Ул Казан университетының табиблык бүлеге буларак оеша, 1835 елдан – медицина факультеты. 1930 елдан мөстәкыйль югары уку йорты

– Казан медицина институты, 1966 елда С.В.Курашов исеме бирелә, 1994 елдан хәзерге атамада

75 лет живописцу, художнику декоративно-прикладного искусства, лауреату премии им. Б.И.Урманче Министерства культуры Республики Татарстан Зуфару Саитовичу Низамутдинову (1949)

– рәссам, гамәли-бизәлеш сәнгате рәссамы, Татарстан Республикасы Мәдәният министрлыгының Б.И. Урманче исемендәге премиясе лауреаты Зөфәр Сәет улы Низаметдиновка 75 яшь (1949)

50 лет художнику-модельеру, дизайнеру Ольге Геннадьевне Солдатовой (1974)

– рәссам-модельер, дизайнер Ольга Геннадьевна Солдатовага 50 яшь (1974)

18

100 лет со дня рождения поэтессы, педагога, заслуженного работника культуры Республики Татарстан, лауреата литературной премии Союза писателей Татарстана имени А.Алиша Энже Хилалетдиновны Мукминовой (1924–2009)

– шагыйрә, педагог, Татарстан Республикасының атказаган мәдәният хезмәткәре, Татарстан Язучылар берлегенең А. Алиш исемендәге әдәби премиясе лауреты Энҗе Һилалетдин кызы Мөэминованың тууына 100 ел (1924–2009)

19

110 лет со дня рождения певицы, педагога, театрального деятеля, народной артистки Татарской АССР и РСФСР Муниры Закировны Булатовой (1914–2011)

– җырчы, педагог, театр эшлеклесе, Татарстан АССРның һәм РСФСРның халык артисты Мөнирә Закир кызы Булатованың тууына 110 ел (1914–2011)

24

75 лет со дня рождения юриста, кандидата философских наук, профессора, заслуженного юриста Республики Татарстан Кафиля Фахразиевича Амирова (1949–2020)

– хокук белгече, фәлсәфә фәннәре кандидаты, профессор, Татарстан Республикасының атказаган хокук белгече Кафил Фәхрази улы Әмировның тууына 75 ел (1949–2020)

75 лет со дня рождения певицы, народной артистки Республики Татарстан Хамдуны Саитгалиевны Тимергалиевой (1949–2020)

– җырчы, Татарстан Республикасының халык артисты Хәмдүнә Сәетгали кызы Тимергалиеваның тууына 75 ел (1949–2020)

31

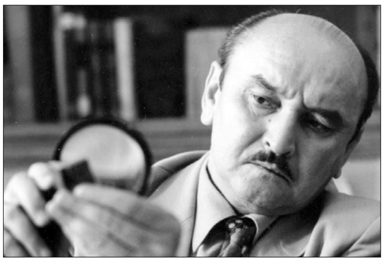

90 лет со дня рождения историка, археографа, писателя, доктора исторических наук, академика Академии наук Республики Татарстан, заслуженного деятеля науки Татарской АССР, заслуженного работника высшей школы Российской Федерации Миркасыма Габдулахатовича Усманова (1934–2010)

– тарихчы, археограф, язучы, тарих фәннәре докторы, Татарстан Республикасы Фәннәр академиясе академигы, Татарстан АССРның атказанган фән эшлеклесе, Россия Федерациясе югары мәктәбенең атказанган хезмәткәре Миркасыйм Габделәхәт улы Госмановның тууына 90 ел (1934–2010)

80 лет со дня создания Зеленодольского судостроительного техникума (1944)

– Яшел Үзән суднолар төзү техникумы оештырылуга 80 ел (1944)

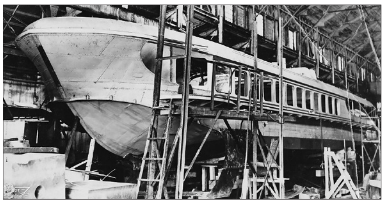

ИЮНЬ

3

120 лет со дня рождения актёра, администратора Шакира Ахметовича Усманаева (1904–1972)

– артист, администратор Шакир Әхмәт улы Усманаевның тууына 120 ел (1904–1972)

50 лет актёру Ильгаму Назиповичу Шайдуллину (1974)

– артист Илһам Нәҗип улы Шәйдуллинга 50 яшь (1974)

4

75 лет со дня рождения живописца Геннадия Николаевича Архиреева (1949–2007)

– рәссам Геннадий Николаевич Архиреевның тууына 75 ел (1949–2007)

5

110 лет со дня рождения графика, живописца, участника Великой Отечественной войны Хаджи-Мурата Исхаковича Казакова (1914–1984)

– график, рәссам, Бөек Ватан сугышында катнашкан Хаҗиморат Исхак улы Казаковның тууына 110 ел (1914–1984)

75 лет со дня рождения артиста Фатина Абдулловича Фатхуллина (1949–2006)

– артист Фатин Габдулла улы Фәтхуллинның тууына 75 ел (1949–2006)

6

*** 225 лет со дня рождения русского поэта, драматурга и прозаика Александра Сергеевича Пушкина (1799–1837). В сентябре 1833 года посетил Казань**

– рус шагыйре Александр Сергеевич Пушкинның тууына 225 ел (1799–1837). 1833 елның сентябрендә Казанда булып китә

9

60 лет археографу, текстологу, кандидату филологических наук Раифу Фатхулловичу Марданову (1964)

– археограф, текстолог, филология фәннәре кандидаты Раиф Фәтхелбәян улы Мәрдановка 60 яшь (1964)

11

80 лет актрисе, педагогу, народной артистке Республики Татарстан Нине Ивановне Калагановой (1944)

– актриса, педагог, Татарстан Республикасының халык артисты Нина Ивановна Калагановага 80 яшь (1944)

12

70 лет живописцу Абузару Рауфовичу Габдрахманову (1954)

– рәссам Әбүзәр Рәүф улы Габдрахмановка 70 яшь (1954)

13

60 лет художнику, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан Ильдусу Хазиевичу Муртазину (1964)

– рәссам, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе Илдус Хаҗи улы Мортазинга 60 яшь (1964)

60 лет художнику-ювелиру Шамилю Касимовичу Хаялееву (1964)

– рәссам-ювелир Шамил Касыйм улы Хәялиевка 60 яшь (1964)

14

– 140 лет со дня рождения поэта Миргазиза Каюмовича Укмаси (Забирова; 1884–1946)

– шагыйрь Миргазиз Каюм улы Укмаси (Зәбиров)ның тууына 140 ел (1884–1946)

15

130 лет со дня рождения математика, члена-корреспондента АН СССР, заслуженного деятеля науки РСФСР, лауреата Государственной премии СССР, организатора и первого директора Научно-исследовательского института математики и механики Николая Григорьевича Чеботарева (1894–1947)

– математик, СССР ФАнең әгъза-мөхбире, РСФСРның атказанган фән эшлеклесе, СССР Дәүләт премиясе лауреаты, Математика һәм механика фәнни-тикшеңү институтын оештыручы һәм аның беренче директоры Николай Григорьевич Чеботаревның тууына 130 ел (1894–1947)

110 лет со дня рождения живописца, заслуженного деятеля искусств Чечено-Ингушской АССР Германа Петровича Каткова (1914–1996)

– рәссам, Чечен-Ингуш АССРның атказанган сәнгать эшлеклесе Герман Петрович Катковның тууына 110 ел (1914–1996)

16

*** 75 лет со дня рождения певца, народного артиста Татарской АССР, заслуженного артиста РСФСР, лауреата Государственной премии Татарстана имени Г. Тукая Хайдара Аббясовича Бигичева (1949–1998)**

– жырчы, Татарстан АССРның халык, РСФСРның атказанган артисты, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Хәйдәр Аббәс улы Бигичевның тууына 75 ел (1949–1998)

70 лет государственному и административно-хозяйственному деятелю, заслуженному работнику сельского хозяйства Татарстана, лауреату Государственной премии Татарстана, заместителю Председателя Государственного Совета Республики Татарстан Марату Готовичу Ахметову (1954)

– дәүләт һәм хакимият-хуҗалык эшлеклесе, Татарстанның атказанган авыл хуҗалыгы хезмәткәре, Татарстанның Дәүләт премиясе лауреаты, Татарстан Республикасының Дәүләт Советы Рәисе урынбасары Марат Готыф улы Әхмәтовка 70 яшь (1954)

17

85 лет со дня открытия Татарского государственного академического театра оперы и балета имени М.Джалиля (1939)

– М.Җәлил исемендәге Татар дәүләт академия опера һәм балет театры ачылуга 85 ел (1939).

22

110 лет со дня рождения тюрколога, этнографа, эпиграфиста, кандидата филологических наук, лауреата Государственной премии Республики Татарстан (1994, посмертно) Гаруна Валеевича Юсупова (1914–1968)

– тюрколог, этнограф, эпиграфика белгече, филология фәннәре кандидаты, Татарстан Республикасының Дәүләт премиясе лауреаты (1994, үлгәннән соң) Һарун Вәли улы Йосыповның тууына 110 ел (1914–1968)

23

90 лет писателю, журналисту, заслуженному работнику культуры Республики Татарстан Амирзяну Закирзяновичу Муталлапову (1934)

– язучы, журналист, Татарстан Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре Әмирҗан Закирҗан улы Моталлаповка 90 яшь (1934)

24

100 лет со дня рождения графика, живописца, каллиграфа, заслуженного деятеля искусств Татарской АССР, народного художника Татарской АССР, заслуженного художника Российской Федерации, лауреата Государственной премии Татарстана имени Г.Тукая Владимира Александровича Попова (1924–2023)

– рәссам, график, каллиграф, Татарстан АССРның атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстан АССРның халык рәссамы,

Россия Федерациясенең атказанган рәссамы, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Владимир Александрович Поповның тууына 100 ел (1924–2023)

60 лет художнику Елене Геннадьевне Острой (1964)

– рәссам Елена Геннадьевна Остраяга 60 яшь (1964)

70 лет Альметьевской районной газете «Знамя труда» («Хезмәт байрагы»; 1954)

– Әлмәт районы газетасы «Хезмәт байрагы» («Знамя труда») чыга башлауга 70 ел (1954)

ИЮЛЬ

2

230 лет со дня рождения астронома, члена-корреспондента Петербургской Академии наук, одного из основателей Казанской астрономической школы, в 1846–1855 годах ректора Казанского университета Ивана Михайловича Симонова (1794–1855)

– астроном, Петербург Фәннәр академиясенең әгъза-мөхбире, Казан астрономия мәктәбен оештыручыларның берсе, 1846–1855 елларда Казан университеты ректоры булган Иван Михайлович Симоновның тууына 230 ел (1794–1855)

5

100 лет со дня рождения композитора Аллагиара Гарифулловича Валиуллина (1924–1972)

– композитор Аллаһияр Гарифулла улы Вәлиуллинның тууына 100 ел (1924–1972)

8

90 лет со дня рождения спортсмена (тяжелая атлетика), заслуженного мастера спорта СССР (1960), победителя Кубка дружбы (1959–1960, 1962), чемпиона СССР (1960), Европы (1960–1963), Олимпийских игр (1960), мира (1961–1963) Александра Павловича Курынова (1934–1973)

– спортчы (авыр атлетика), СССРның атказанган спорт мастеры (1960), Дуслык кубогы ярышларында җиңүче (1959–1960, 1962), СССР (1960), Европа (1960–1963), Олимпия уеннары (1960), дөнья (1961–1963) чемпионы Александр Павлович Курыновның тууына 90 ел (1934–1973)

9

70 лет со дня рождения поэтессы, журналиста Файрузы Асгатовны Муслимовой (1954–2021)

– шагыйрә, журналист Фәйрүзә Әсгать кызы Мөслимованың тууына 70 ел (1954–2021)

10

90 лет со дня рождения литературоведа, переводчика, заслуженного работника культуры Российской Федерации Виля Халимовича Ганиева (1934–2005)

– әдәбият галиме, тәрҗемәче, Россия Федерациясенең атказанган мәдәният хезмәткәре Вил Хәлим улы Ганиевнең тууына 90 ел (1934 – 2005)

11

70 лет журналисту, генеральному директору ООО «Издательский дом «Вечерняя Казань», шеф-редактору газеты «Вечерняя Казань» Хазбулату Хазбулатовичу Шамсутдинову (1954)

– журналист, «Вечерняя Казань» нәшрият йорты» ҖЧҖнең генераль директоры, «Вечерняя Казань» газетасының баш мөхәррире Хазбулат Хазбулат улы Шәмсетдиновка 70 яшь (1954)

12

75 лет художнику декоративно-прикладного искусства Павлу Дмитриевичу Бойко (1949)

– гамәли-бизәлеш сәнгате рәссамы Павел Дмитриевич Бойкога 70 яшь (1949)

13

70 лет живописцу, дизайнеру Наилю Ахкаметдиновичу Фахретдинову (1954)

– рәссам, дизайнер Наил Әхкаметдин улы Фәхретдиновка 70 яшь (1954)

15

120 лет со дня рождения актёра, народного артиста Татарской АССР Абдулгазиза Абдрахмановича Зиатдинова (1904–1991)

– актёр, Татарстан АССРның халык артисты Габделгазиз Габдрахман улы Зыятдиновның тууына 120 ел (1904–1991)

80 лет со дня рождения историка, доктора исторических наук, профессора Надира Давлета (1944–2021)

– тарихчы, тарих фәннәре докторы, профессор Надир Дәүләтнең тууына 80 ел (1944–2021)

75 лет народному поэту Республики Татарстан, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан, лауреату Государственной премии Татарстана имени Г.Тукая Зиннуру Музиповичу Мансурову (1949)

– Татарстан Республикасының халык шагыйре, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Зиннур Мөҗип улы Мансуровка 75 яшь (1949)

16

90 лет со дня рождения поэта Чингиза Мулламухаметовича Мусина (1934–2016)

– шагыйрь Чыңгыз Муллামөхәммәт улы Мусинның тууына 90 ел (1934–2016)

17

70 лет известной певице Халиде Аббясовне Бигичевой (1954)

– танылган җырчы Халидә Аббәс кызы Бигичевага 70 яшь (1954)

19

75 лет художнику-проектировщику Юрию Николаевичу Галузину (1949)

– рәссам-проектлаучы Юрий Николаевич Галузинга 75 яшь (1949)

20

75 лет певцу, народному артисту Республики Татарстан, заслуженному артисту Башкирской АССР Рустаму Галиевичу Маликову (1949)

– җырчы, Татарстан Республикасының халык, Башкортстан АССРның атказанган артисты Рөстәм Гали улы Маликовка 75 яшь (1949)

23

250 лет назад в результате сражений Казань была занята войсками Емельяна Пугачева (1774)

– 250 ел элек Емельян Пугачев җитәкләгән баш күтәрүчеләр гаскәре Казанны сугышып ала (1774)

26

75 лет художнику-монументалисту, народному художнику Узбекистана, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан Озаду Гарифовичу Хабибуллину (1949)

– рәссам-монументалист, Үзбәкстанның халык рәссамы, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе Озад Гариф улы Хәбибуллинга 75 яшь (1949)

28

*** 125 лет со дня рождения литературоведа, текстолога, педагога Якуба Халиловича Агишева (1899–1972)**

– әдәбият белгече, текстолог, педагог Якуб Хәлил улы Агишевның тууына 125 ел (1899–1972)

29

90 лет со дня создания Союза писателей Республики Татарстан (1934)

– Татарстан Республикасының Язучылар берлеге оештырылуга 90 ел (1934)

30

75 лет певице, педагогу, народной артистке Татарской АССР, Каракалпакской АССР, Российской Федерации, лауреату Государственной премии Татарстана имени Г.Тукая Зиле Сунгатуллиной (1949)

– җырчы, педагог, Татарстан АССР, Каракалпакстан АССР һәм Россия Федерациясенең халык артисты, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Зилә Сөнгатуллинага 75 яшь (1949)

50 лет назад сдан в эксплуатацию «Мамадышский маслодельно-сыродельный комбинат» (1974)

– 50 ел элек «Мамадыш сырмай комбинаты» файдалануга тапшырылган (1974)

АВГУСТ

1

75 лет журналисту, заслуженному работнику культуры Татарской АССР, Российской Федерации, заслуженному работнику печати и массовых коммуникаций Республики Татарстан, руководителю общественно-информационного центра КФУ Юрию Прокопьевичу Алаеву (1949)

– журналист, Татарстан АССРның, Россия Федерациясенең атказанган мәдәният хезмәткәре, Татарстан Республикасының атказанган матбугат һәм массакүләм коммуникацияләр хезмәткәре, КФУның иҗтимагый-мәгълүмат үзәге җитәкчесе Юрий Прокопьевич Алаевка 75 яшь (1949)

4

100 лет со дня рождения скульптора, участника Великой Отечественной войны Анвара Калимулловича Баширова (1924–2000)

– сынчы, Бөек Ватан сугышында катнашкан Әнвәр Кәлимулла улы Бәшировның тууына 100 ел (1924–2000)

75 лет со дня рождения поэта, заслуженного работника печати и массовой информации Республики Башкортостан Мариса Назифовича Назирова (1949–2013)

– шагыйрь, Башкортстан Республикасының атказанган матбугат һәм массакүләм мәгълүмат хезмәткәре Марис Назиф улы Нәзировның тууына 75 ел (1949–2013)

5

90 лет со дня рождения литературного критика, переводчика, заслуженного работника культуры Татарской АССР Фарваза Мухаммадулловича Миннуллина (1934–1994)

– әдәбият тәнкыйтьчесе, тәрҗемәче, Татарстан АССРның атказанган мәдәният хезмәткәре Фәрваз Мөхәммәдулла улы Миңнуллинның тууына 90 ел (1934–1994)

9

110 лет со дня рождения поэта Бруно Ивановича Зернита (1914–1960)

– шагыйрь Бруно Иванович Зернитның тууына 110 ел (1914–1960)

13

70 лет со дня рождения художника-проектировщика Анвара Харисовича Якупова (1954–1998)

– рәссам-проектлаучы Әнвәр Харис улы Якуповның тууына 70 ел (1954–1998)

14

120 лет со дня рождения графика, карикатуриста Иосифа Ефимовича Бобровицкого (1904–1986)

– график, карикатурачы Иосиф Ефимович Бобровицкийның тууына 120 ел (1904–1986)

---

100 лет со дня рождения графика, заслуженного деятеля искусств Татарской АССР Степана Митрофановича Кульбаки (1924–2002)

– график, Татарстан АССРның атказанган сәнгать эшлеклесе Степан Митрофанович Кульбаканың тууына 100 ел (1924–2002)

16

130 лет со дня рождения журналиста, политического деятеля Вали Салимовича Шафигуллина (1894–1939)

– журналист, сәясәт эшлеклесе Вәли Сәлим улы Шәфигуллинның тууына 130 ел (1894–1939)

18

60 лет живописцу Резеде Рахимулловне Ямановой (Ямали) (1964)

– рәссам Резеда Рәхимулла кызы Яманова (Ямали)га 60 яшь (1964)

19

70 лет художнику декоративно-прикладного искусства, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан Галине Павловне Анютиной (1954)

– гамәли-бизәлеш сәнгате рәссамы, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе Галина Павловна Анютинага 70 яшь (1954)

20

75 лет со дня рождения писателя Ахмата Дусайлы (Ахматьяна Хасановича Хамадишина; 1949–2020)

– язучы Әхмәт Дусайлы (Әхмәтҗан Хәсән улы Хәмәдишин)ның тууына 75 ел (1949–2020)

24

150 лет со дня рождения поэта, журналиста, книгоиздателя Махмута Садретдиновича Алмаева (1874–1907)

– шагыйрь, журналист, китап басу эше белгече Мәхмүт Садретдин улы Алмаевның тууына 150 ел (1874–1907)

---

75 лет поэту Галиахмету Шагиахметовичу Шаги (Шагиахметову; 1949)

– шагыйрь Галиәхмәт Шаһиәхмәт улы Шаһигә (Шаһиәхмәтовка) 70 яшь (1949)

28

130 лет со дня рождения языковеда Ризы (Ризаэтдина) Салахутдиновича Газизова (1894–1981)

– тел галиме Риза (Ризаэтдин) Сәләхетдин улы Газизовның тууына 130 ел (1894–1981)

---

75 лет художнику-проектировщику, дизайнеру, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан, лауреату Государственной премии Татарстана имени Г.Тукая Александру Петровичу Леухину (1949)

– рәссам-проектлаучы, дизайнер, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Александр Петрович Леухинга 75 яшь (1949)

29

70 лет живописцу Ольге Павловне Мукосеевой (1954)

– рәссам Ольга Павловна Мукосеевага 70 яшь (1954)

30

75 лет государственному деятелю, доктору экономических наук, действительному члену Международной академии международных процессов и технологий, действительному члену Российской Академии

естественных наук по секции «Экономика и социология», академику Международной кадровой академии Равилю Фатыховичу Муратову (1949)

– дәүләт эшлеклесе, икътисад фәннәре докторы, Халыкара процесслар һәм технологияләр академиясенең хакыйкый әгъзасы, «Икътисад һәм социология» секциясе буенча Россия Табигый фәннәр академиясенең хакыйкый әгъзасы, Халыкара кадрлар академиясе академигы Равил Фатыйх улы Моратовка 75 яшь (1949)

31

275 лет со дня рождения русского писателя Александра Николаевича Радищева (1749–1802). Потомок татарского князя Куная. Дважды проездом бывал в Казанской губернии

– рус язучысы Александр Николаевич Радищевның тууына 275 ел (1749–1802). Татар бәге Кунай нәселеннән. Узып барышлый ике тапкыр Казан губернасында булган

75 лет живописцу Фариду Хамитовичу Гаимову (1949)

– рәссам Фәрит Хәмит улы Гаимовка 75 яшь (1949)

50 лет актёру, народному артисту Республики Татарстан, лауреату Государственной премии Татарстана имени Г.Тукая Искандеру Ильдаровичу Хайруллину (1974)

– актёр, Татарстан Республикасының халык артисты, Татарстанның Г. Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Искәндәр Илдар улы Хәйруллинга 50 яшь (1974)

СЕНТЯБРЬ

1

120 лет со дня рождения партийного и государственного деятеля Семёна Денисовича Игнатьева (1904–1983). Он в 1957–1960 годах был первым секретарём Татарского обкома КПСС

– партия һәм дәүләт эшлеклесе Семён Денисович Игнатьевның тууына 120 ел (1904–1983). Ул 1957–1960 елларда КПССның Татарстан өлкә комитеты беренче секретаре була

3

130 лет со дня рождения историка, археолога, этнографа, доктора исторических наук Михаила Георгиевича Худякова (1894–1936)

– тарихчы, археолог, этнограф, тарих фәннәре докторы Михаил Георгиевич Худяковның тууына 130 ел (1894–1936)

75 лет литературоведу, доктору филологических наук, заслуженному деятелю науки Татарстана, действительному члену Академии наук Татарстана Наилю Мансуровичу Валееву (1949)

– әдәбият галиме, филология фәннәре докторы, Татарстанның атказанган фән эшлеклесе, Татарстан Фәннәр академиясенең хакыйкый әгъзасы Наил Мансур улы Вәлиевкә 75 яшь (1949)

4

*** 150 лет со дня рождения хирурга, академика Академии медицинских наук СССР, лауреата Государственной премии СССР Александра Васильевича Вишневского (1874–1948)**

– хирург, СССР Медицина фәннәре академиясе академигы, СССР Дәүләт премиясе лауреаты Александр Васильевич Вишневскийның тууына 150 ел (1874–1948)

5

75 лет переводчице Наиле Фаридовне Краевой (1949)

– тәрҗемәче Наилә Фәрид кызы Краевага 75 яшь (1949)

70 лет со дня рождения художника декоративно-прикладного искусства Равиля Наильевича Махмутова (1954–1997)

– гамәли-бизәлеш сәнгате рәссамы Равил Наил улы Мәхмутовның тууына 70 ел (1954–1997)

7

125 лет со дня рождения актрисы, заслуженной артистки Татарской АССР Гульчахры Ахмедовны Байкиной (1899–1998)

– актриса, Татарстан АССРның атказанган артисты Гөлчәһрә Әхмәт кызы Байкинаның тууына 125 ел (1899–1998)

8

150 лет со дня создания в Казани первой в Поволжье стационарной русской оперы (1874)

– 150 ел элек Казанда, Идел буенда беренчеләрдән булып, стационар рус операсы эшли башлый (1874)

11

75 лет художнику декоративно-прикладного искусства Камилю Назимовичу Акманову (1949)

– гамәли-бизәлеш сәнгате рәссамы Камил Назыйм улы Акмановка 75 яшь (1949)

12

150 лет со дня открытия впервые в Казани выставки «Товарищества передвижных художественных выставок» (1894)

– 150 ел элек Казанда беренче тапкыр «Күчмә сәнгать күргәзмәләре ширкәте»нең күргәзмәсе ачыла (1894)

80 лет со дня рождения композитора, педагога, заслуженного деятеля искусств Татарской АССР Александра Сергеевича Миргородского (1944–1994)

– композитор, педагог, Татарстан АССРның атказанган сәнгать эшлеклесе Александр Сергеевич Миргородскийның тууына 80 ел (1944–1994)

13

75 лет со дня рождения композитора, заслуженного деятеля искусств Республики Татарстан, лауреата Государственной премии Татарстана имени Г.Тукая Шамиля Камиловича Шарифуллина (1949–2007)

– композитор, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Шамил Камил улы Шәрифуллинның тууына 75 ел (1949–2007)

14

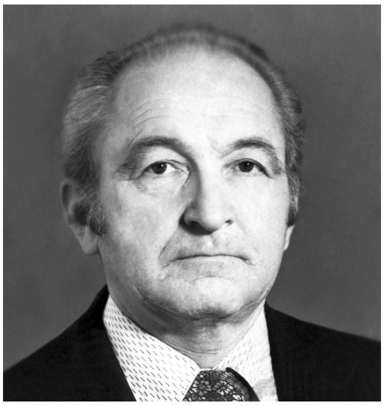

100 лет со дня рождения учёного в области авиационной технологии, доктора технических наук, заслуженного изобретателя СССР и РСФСР, заслуженного деятеля науки и техники Татарской АССР и Российской Федерации, академика Российской академии технологических наук, лауреата Государственной премии Республики Татарстан в области науки и техники Файзрахмана Салаховича Юнусова (1924–2012)

– авиация технологиясе галиме, техник фәннәр докторы, СССРның һәм РСФСРның атказанган уйлап табучысы, Татарстан АССРның һәм Россия Федерациясенең атказанган фән эшлеклесе, Татарстан Республикасының фән һәм техника өлкәсендә Дәүләт бүләге лауреаты Фәйзерахман Сәлах улы Юнысовның тууына 100 ел (1924–2012)

15

*** 125 лет со дня рождения актёра, режиссёра, педагога, за-**

служенного деятеля искусств Татарской АССР Габдуллы Фатхулловича Юсупова (1899–1969)

– актёр, режиссёр, педагог, Татарстан АССРның атказанган сәнгать эшлеклесе Габдулла Фәтхулла улы Йосыповның тууына 125 ел (1899–1969)

---

60 лет кинорежиссёру, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан, председателю Союза кинематографистов Республики Татарстан Ильдару Загировичу Матурову (1964)

– кинорежиссёр, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстан Республикасы Кинематографистлар берлеге рәисе Илдар Заһир улы Матуровка 60 яшь (1964)

16

120 лет со дня рождения писателя Максуда Сюндекле (Садыка Мубиновича Максудова; 1904–1981)

– язучы Максуд Сөндекленең (Садыйк Мөбин улы Максудовның) тууына 120 ел (1904–1981)

---

75 лет поэту, лауреату Государственной премии Татарстана имени Г.Тукая Шавкату Гадельшевичу Гадельше (Сибгатуллину; 1949)

– шагыйрь, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Шәүкәт Гаделша улы Гаделша (Сибгатуллин)га 75 яшь (1949)

17

75 лет поэту, врачу, заслуженному врачу Республики Татарстан Марсу Хаматюнусовичу Хафизову (1949)

– шагыйрь, табиб, Татарстан Республикасының атказанган табибы Марс Хәммәтюныс улы Хафизовка 75 яшь (1949)

---

70 лет со дня рождения режиссёра, лауреата Республиканской премии им. М.Джалиля Татарстана Раида (Дамира) Равильевича Сиразеева (1954–1998)

– режиссёр, Татарстанның М.Җәлил исемендәге Республика премиясе лауреаты Раид (Дамир) Равил улы Сиражиевның тууына 70 ел (1954–1998)

19

180 лет со дня рождения учёного-геолога, доктора минералогии, профессора, президента Общества естествоиспытателей при Казанском университете Александра Антоновича Штукенберга (1844–1905)

– галим-геолог, минералогия докторы, профессор, Казан университеты каршындагы Табигать белемнәре җәмгыяте президенты Александр Антонович Штукенбергның тууына 180 ел (1844–1905)

25

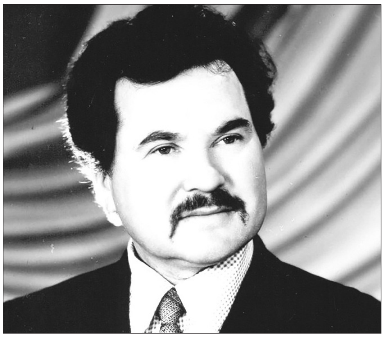

90 лет со дня рождения писателя, заслуженного работника культуры Татарской АССР Рахмая Хисматулловича Хисматуллина (1934–2004)

– язучы, Татарстан АССРның атказанган мәдәният хезмәткәре Рахмай Хисмәтулла улы Хисмәтуллинның тууына 90 ел (1934–2004)

26

75 лет артисту балета, театроведу, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан Владимиру Николаевичу Горшкову (1949)

– балет артисты, театр белгече, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе Владимир Николаевич Горшковка 75 яшь (1949)

---

60 лет со дня образования Альметьевского музыкального колледжа (1964). В 1974 году присвоено имя Ф.З. Яруллина

– Әлмәт музыка көллияте оештырылуга 60 ел (1964). 1974 елда Ф.З.Яруллин исеме бирелә

ОКТЯБРЬ

1

60 лет литературоведу и литературному критику, доктору филологических наук, действительному члену Академии наук Татарстана Дание Фатиховне Загидуллиной (1964)

– әдәбият галиме һәм тәнкыйтьче, филология фәннәре докторы, Татарстан Фәннәр академиясенең хакыйкый әгъзасы Дания Фатих кызы Заһидуллинага 60 яшь (1964)

2

125 лет со дня рождения геолога-нефтяника, лауреата Государственной премии СССР Сергея Петровича Егорова (1899–1969)

– нефтьче-геолог, СССР Дәүләт премиясе лауреаты Сергей Петрович Егоровның тууына 125 ел (1899–1969)

80 лет со дня открытия Казанского военного суворовского училища (1944)

– Казан хәрби Суворов училищесы ачылуга 80 ел (1944)

3

130 лет со дня рождения народного поэта Башкирской АССР, заслуженного работника культуры РСФСР Сайфи (Сайфетдина) Фаттаховича Кудаша (Кудашева; 1894–1993)

– Башкортстан АССРның халык шагыйре, РСФСРның атказанган мәдәният хезмәткәре Сәйфи (Сәйфетдин) Фәттах улы Кудаш (Кудашев)ның тууына 130 ел (1894–1993)

130 лет со дня рождения дипломата, учёного и писателя, политического и государственного деятеля Китая Бурхана Шахиди (1894–1989)

– дипломат, галим һәм язучы, Кытайның сәясәт һәм дәүләт эшлеклесе Борһан Шаһидинең тууына 130 ел (1894–1989)

60 лет со дня рождения живописца Евгения Юрьевича Мясникова (1964–2007)

– рәссам Евгений Юрьевич Мясниковның тууына 60 ел (1964–2007)

5

75 лет живописцу Валериану Николаевичу Киргизину (1949)

– рәссам Валериан Николаевич Киргизинга 70 яшь (1949)

60 лет композитору, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан Ильфату Мазитовичу Давлетшину (1964)

– композитор, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе Илфат Мәҗит улы Дәүләтшинга 60 яшь (1964)

7

75 лет поэту, заслуженному работнику культуры Республики Татарстан, лауреату Литературной премии имени А.Алиша Рашиту Гафаровичу Башару (Башарову; 1949)

– шагыйрь, Татарстан Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре, А.Алиш исемендәге әдәби премия лауреаты Рәшит Гаффар улы Бәшәргә (Бәшәревкә) 75 яшь (1949)

9

– 70 лет журналисту, заслуженному работнику культуры Татарстана, главному редактору журнала «Чаян» («Скорпион») Рафаэлю Исмагиловичу Халилуллову (1954)

– журналист, Татарстанның атказанган мәдәният хезмәткәре, «Чаян» журналының баш мөхәррире Рафаэль Исмәгыйль улы Хәлилулловка 70 яшь (1954)

10

100 лет со дня выхода первого номера газеты «Сабантуй»

(1924). До 3 января 1991 года газета выходила под названием «Яшь ленинчы»

– «Сабантуй» газетасының чыга башлавына 100 ел (1924). 1991 елның 3 гыйнварына кадәр «Яшь ленинчы» дип аталды

11

70 лет писательнице, заслуженному работнику культуры Республики Татарстан Фирдаус Асадулловне Аглиуллиной (1954)

– язучы, Татарстан Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре Фирдәвес Әсәдулла кызы Әһлиягә (Әһлиуллинага) 70 яшь (1954)

12

75 лет языковеду, кандидату филологических наук Равии Саматовне Абдуллиной (1949)

– тел галиме, филология фәннәре кандидаты Равия Самат кызы Абдуллинага 75 яшь (1949)

70 лет режиссёру, заслуженному работнику культуры Республики Татарстан Гилемхану Хадиевичу Мубаракшину (1954)

– режиссёр, Татарстан Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре Гыйлемхан Һади улы Мөбәрәкшинга 70 яшь (1954)

14

*** 100 лет со дня рождения геолога, писателя, кандидата геолого-минералогических наук, заслуженного работника культуры Татарстана, лауреата премии имени Г.Державина Владимира Владимировича Корчагина (1924–2013)**

– геолог, язучы, геология-минералогия фәннәре кандидаты, Татарстанның атказанган мәдәният хезмәткәре, Г.Державин исемендәге премия лауреаты Владимир Владимирович Корчагинның туына 100 ел (1924–2013)

19

100 лет со дня рождения скульптора, народного художника Татарской АССР, заслуженного художника РСФСР, заслуженного деятеля искусств Татарской АССР, лауреата Государственной премии Татарстана имени Г.Тукая Василя Маликовича Маликова (1924–1992)

– сынчы, Татарстан АССРның халык, РСФСРның атказанган рәссамы, Татарстан АССРның атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Васил Малик улы Маликовның тууына 100 ел (1924–1992)

75 лет художнику декоративно-прикладного искусства, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан Галине Владимировне Богородской (1949)

– гамәли-бизәлеш сәнгате рәссамы, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе Галина Владимировна Богородскаяга 75 яшь (1949)

21

110 лет со рождения математика, механика, доктора физико-математических наук, профессора, заслуженного деятеля науки РСФСР Михаила Тихоновича Нужина (1914–1983). В 1954–1979 годах был ректором Казанского университета

– математик, механик, физика-математика фәннәре докторы, профессор, РСФСРның атказанган фән эшлеклесе Михаил Тихонович Нужинның тууына 110 ел (1914–1983). Ул 1954–1979 елларда Казан университеты ректоры була

22

130 лет со дня рождения автора рассказов, журналиста-переводчика Лотфи (Лотфуллы) Карибулловича Гаделя (Гаделова) (1894–?)

– хикәяләр авторы, журналист-тәрҗемәче Лотфи (Лотфулла) Карибулла улы Гаделнең (Гаделевнең) тууына 130 ел (1894–?)

120 лет со дня открытия Казанского речного техникума (1904)

– Казан елга техникумы ачылуга 120 ел (1904)

70 лет музыковеду, педагогу, профессору, доктору искусствоведения, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан, заслуженному деятелю искусств Республики Марий Эл Александру Львовичу Маклыгину (1954)

– музыка белгече, педагог, профессор, сәнгать белеме докторы, Татарстан һәм Марий Эл Республикаларының атказанган сәнгать эшлеклесе, Александр Львович Маклыгинга 70 яшь (1954)

24

150 лет назад в Казани вступил в строй первый водопровод (1874)

– 150 ел элек Казанда беренче сууткәргеч эшли башлый (1874)

50 лет живописцу Дамиру Сириновичу Хафизову (1974)

– рәссам Дамир Сирин улы Хафизовка 50 яшь (1974)

26

150 лет со дня рождения этнографа, географа, археолога, музееведа, доктора философии Бруно Фридриховича Адлера (1874–1930)

– этнограф, географ, археолог, музей белгече, фәлсәфә докторы Бруно Фридрихович Адлерның тууына 150 ел (1874–1930)

26

100 лет со дня рождения актрисы, заслуженной артистки Татарской АССР Раузы Давлетовны Ахмеровой (1924–2012)

– актриса, Татарстан АССРның атказанган артисты Рауза Дәүләт кызы Әхмәрованың тууына 100 ел (1924–2012)

27

80 лет живописцу, заслуженному деятелю искусств Республики Казахстан, народному художнику Республики Татарстан, почётному профессору университета г. Шаньтоу (Китай), академику Академии художеств Республики Казахстан, лауреату Государственной премии Татарстана имени Г.Тукая Камилю Валиахметовичу Муллашеву (1944)

– рәссам, Казакъстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстан Республикасының халык рәссамы, Шаньтоу (Кытай) университетының шәрәфле профессоры, Казакъстан Республикасы Сәнгать академиясе академигы, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Камил Вәлиәхмәт улы Муллашевка 80 яшь (1944)

30

130 лет со дня рождения административно-хозяйственного руководителя Шахивали Галеевича Башкирова (1894–1938)

– хакимият-хуҗалык җитәкчесе Шаһивәли Гали улы Башкировның тууына 130 ел (1894–1938)

31

90 лет геологу-нефтянику, члену-корреспонденту Академии наук Татарстана, заслуженному геологу РСФСР и Татарстана, лауреату Государственных премий СССР и Республики Татарстан, премии им. И.М.Губкина Ренату Халиулловичу Муслимову (1934)

– нефтьче-геолог, Татарстан Фәннәр академиясенең әгъзамөхбире, РСФСРның һәм Татарстанның атказанган геологы, СССР һәм Татарстанның Дәүләт премияләре, И.М.Губкин исемендәге бүләк лауреаты Ренат Хәлиулла улы Мөслимовка 90 яшь (1934)

80 лет скрипачу, педагогу, профессору, кандидату искусствоведения, заслуженному деятелю искусств Татарской АССР, народному артисту Республики Татарстан, заслуженному артисту Российской Федерации, лауреату Государственной премии имени Г.Тукая Шамилю Хамитовичу Монасыпову (1944)

– скрипач, педагог, профессор, сәнгать фәннәре кандидаты, Татарстан АССРның атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстан Республикасының халык артисты, Россия Федерациясенең атказанган артисты, Татарстанның Г. Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Шамил Хәмит улы Монасыйповка 80 яшь (1944)

55 лет со дня организации Казанского государственного института культуры (1969)

– Казан дәүләт мәдәният институты ачылуга 55 ел (1969)

НОЯБРЬ

2

110 лет со дня рождения поэта, прозаика Нура (Нуруллы) Ахияровича Гайсина (1914–1995)

– шагыйрь, прозаик Нур (Нурулла) Әхияр улы Гайсинның туууна 110 ел (1914–1995)

80 лет скрипачу, дирижёру, композитору, заслуженному деятелю искусств Татарской АССР, народному артисту Республики Татарстан Фуату Хамитовичу Абубакирову (1944)

– скрипкачы, дирижёр, композитор, Татарстан АССРның атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстан Республикасының халык артисты Фоат Хәмит улы Әбүбәкеревкә 80 яшь (1944)

4

125 лет со дня рождения режиссёра, педагога Исхака Губайдулловича Илялова (1899–1966)

– режиссёр, педагог Исхак Гобәйдулла улы Һилаловның туууна 125 ел (1899–1966)

5

75 лет дирижёру, народному артисту Татарской АССР, заслуженному артисту Российской Федерации, главному дирижёру Татарского государственного академического театра оперы и балета имени М.Джалиля Ренату Салаватовичу Салаватову (1949)

– дирижёр, Татарстан АССРның халык, Россия Федерациясенең атказанган артисты, М.Җәлил исемендәге Татар дәүләт академия опера һәм балет театрының баш дирижёры Ренат Салават улы Салаватовка 75 яшь (1949)

7

90 лет со дня рождения режиссёра, педагога, заслуженного деятеля искусств Татарской АССР, народного артиста СССР, действительного члена Академии наук Татарстана, лауреата Государственных премий Татарстана им. Г.Тукая и РСФСР им. К.С.Станиславского Марселя Хакимовича Салимжанова (1934–2002)

– режиссёр, педагог, Татарстан АССРның атказанган сәнгать эшлеклесе, СССРның халык артисты, Татарстан Фәннәр академиясенең хакыйкый әгъзасы, Татарстанның Г.Тукай исемендәге, РСФСРның К.С.Станиславский исемендәге Дәүләт премияләре лауреаты Марсель Хәким улы Сәлимҗановның туууна 90 ел (1934–2002)

10

75 лет музыкально-театральному деятелю, директору Татарского академического государственного театра оперы и балета имени М.Джалиля, заслуженному работнику культуры Российской Федерации Рауфалю Сабировичу Мухаметзянову (1949)

– музыка-театр эшлеклесе, М.Җәлил исемендәге Татар дәүләт академия опера һәм балет театры директоры, Россия Федерациясенең атказанган мәдәният хезмәткәре Рәүфәл Сабир улы Мөхәммәтҗановка 75 яшь (1949)

12

60 лет актрисе, заслуженному артисту Республики Татарстан

Гульназ Альбековне Фахразиевой (1964)

– актриса, Татарстан Республикасының атказанган артисты Гөлназ Әлбәк кызы Фәхрәзиевага 60 яшь (1964)

13

70 лет художнику декоративно-прикладного искусства Рашиду Гениятовичу Тухватуллину (1954)

– гамәли бизәлеш сәнгате рәссамы Рәшит Гыйният улы Төхфәтуллинга 70 яшь (1954)

15

75 лет артисту балета, педагогу, народному артисту Татарской АССР Виталию Николаевичу Бортякову (1949)

– балет артисты, педагог, Татарстан АССРның халык артисты Виталий Николаевич Бортяковка 75 яшь (1949)

17

220 лет со дня основания Казанского университета (1804). Со 2 апреля 2010 года – Казанский (Приволжский) федеральный университет

– Казан университеты ачылуга 220 ел (1804). 2010 елның 2 апреленнән Казан (Идел буе) федераль университеты дип атала

130 лет со дня рождения учёного-языковеда, педагога, доктора филологических наук, профессора Латыфа Заляледтиновича Заляя (Залялетдинова; 1894–1966)

– тел галиме, педагог, филология фәннәре докторы, профессор Латыйф Җәләлетдин улы Җәләйнең (Җәләлетдиновның) тууына 130 ел (1894–1966)

80 лет со дня рождения актёра Фарида Исмагиловича Мамяшева (1944–2004)

– актёр Фәрит Исмәгыйль улы Мәмәш (Мәмәшев)нең тууына 80 ел (1944–2004)

18

125 лет со дня появления в Казани первого электрического трамвая (1899)

– Казанда беренче электр трамвае йөри башлауга 125 ел (1899)

75 лет со дня рождения актёра, народного артиста Республики Татарстан Тимергали Зиннуровича Зиннурова (1949–2017)

– актёр, Татарстан Республикасының халык артисты Тимергали Зиннур улы Зиннуровның тууына 75 ел (1949–2017)

60 лет режиссёру, педагогу, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан, заслуженному артисту Российской Федерации Рашиду Муллагалиевичу Загидуллину (1964)

– режиссёр, педагог, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе, Россия Федерациясенең атказанган артисты Рәшит Муллагали улы Заһидуллинга 60 яшь (1964)

19

75 лет со дня рождения архивиста, заслуженного работника культуры Республики Татарстан, лауреата Государственной премии Республики Татарстан в области науки и техники Данила Исмагиловича Ибрагимова (1949–2021)

– архивчы, Татарстан Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре,Татарстан Республикасының фән һәм техника өлкәсендә Дәүләт премиясе лауреаты Данил Исмәгыйль улы Ибраһимовның тууына 75 ел (1949–2021)

20

70 лет живописцу, лауреату премии Российской академии художеств в сфере современного искусства имени И.Е. Репина, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан Ильгизару Майберовичу Самакаеву (1954)

– рәссам, Россия сәнгать академиясенең заманча сәнгать өлкәсендә И.Е.Репин исемендәге премиясе лауреаты, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе Илгизәр Майбер улы Самакаевка 70 яшь (1954)

25

120 лет со дня рождения дирижёра, скрипача, педагога, заслуженного деятеля искусств Татарской АССР, народного артиста Татарской АССР Ильяса Ваккасовича Аухадиева (1904–1968)

– дирижёр, скрипкачы, педагог, Татарстан АССРның атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстан АССРның халык артисты Ильяс Вәкъкас улы Әүхәдиевнең туугына 120 ел (1904–1968)

28

130 лет со дня рождения этнографа, географа, историка, доктора исторических наук, заслуженного деятеля науки Татарской АССР, почётного члена Всесоюзного географического общества Николая Иосифовича Воробьёва (1894–1967)

– этнограф, географ, тарихчы, тарих фәннәре докторы, Татарстан АССРның атказанган фән эшлеклесе, Бөтенсоюз география җәмгыятенең шәрәфле әгъзасы Николай Иосифович Воробьёвның тууына 130 ел (1894–1967)

29

175 лет со дня рождения химика-органика, доктора химии, профессора Егора Егоровича Вагнера (1849–1903)

– химик-органик, химия докторы, профессор Егор Егорович Вагнерның тууына 175 ел (1849–1903)

ДЕКАБРЬ

1

130 лет со дня рождения государственного деятеля, председателя Президиума ЦИК Татарской АССР в 1921–1924 годах Рауфа Ахметсабировича Сабирова (1894–1937)

– дәүләт эшлеклесе, 1921–1924 елларда Татарстан АССР Үзәк Башкарма Комитеты Президиумы рәисе Рәүф Әхмәтсабир улы Сабировның тууына 130 ел (1894–1937)

3

160 лет со дня рождения писателя, журналиста, учёного-экономиста Мусы Мухаммаджановича Акъегета (Акъегетзаде, Акджигитова; 1864–1923)

– язучы, журналист, икътисадчы галим Муса Мөхәммәджан улы Акъегет (Акъегетзадә, Акҗегетев)нең тууына 160 ел (1864–1923)

70 лет графику Алексею Валентиновичу Кротову (1954)

– график Алексей Валентинович Кротовка 70 яшь (1954)

12

60 лет кинодраматургу, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан Светлане Васильевне Серовой (1964)

– кинодраматург, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе Светлана Васильевна Серовага 60 яшь (1964)

13

100 лет со дня рождения живописца Азата Мухамедовича Байбекова (1924–2011)

– рәссам Азат Мөхәммәт улы Байбековның тууына 100 ел (1924–2011)

19

140 лет со дня рождения исполнителя на концертных гармониках, заслуженного деятеля искусств Татарской АССР, народного артиста Татарской АССР, лауреата Всесоюзного смотра гармонистов Файзуллы Кабировича Туишева (1884–1958)

– концерт гармуннарында уйнау остасы, Татарстан АССРның атказанган сәнгать эшлеклесе һәм халык артисты, Бөтенсоюз гармунчылар ярышы лауреаты Фәйзулла Кәбир улы Туишевның тууына 140 ел (1884–1958)

20

120 лет со рождения писательницы, переводчицы Евгении Соломоновны Гинзбург (1904–1977). В 1904–1936 годах она жила в Казани

– язучы, тәрҗемәче Евгения Соломоновна Гинзбургның тууына 120 ел (1904–1977). 1904–1936 елларда Казанда яшәгән

120 лет со дня образования Казанского музыкального колледжа (училища) имени И.В.Аухадиева (1904)

– И.В.Әүхәдиев исемендәге Казан музыка көллияте (училищесы) оештырылуга 120 ел (1904)

22

110 лет со дня рождения этнографа, историка, доктора исторических наук, профессора, заслуженного деятеля науки Татарской АССР, Российской Федерации, заслуженного работника культуры РСФСР Евгения Прокопьевича Бусыгина (1914–2008)

– этнограф, тарихчы, тарих фәннәре докторы, профессор, Татарстан АССР һәм Россия Федерациясенең атказанган фән эшлеклесе, РСФСРның атказанган мәдәният хезмәткәре Евгений Прокопьевич Бусыгинның тууына 110 ел (1914–2008)

29

*** 125 лет со дня рождения народного писателя Татарстана, заслуженного деятеля искусств Татарской АССР, РСФСР, лауреата Государственной премии Татарстана имени Г.Тукая Наки Сиразетдиновича Исанбета (Закирова; 1899–1992)**

– Татарстанның халык язучысы, Татарстанның, РСФСРның атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Нәкый Сираҗетдин улы Исәнбәтнең (Закировның) тууына 125 ел (1899–1992)

31

125 лет со дня рождения актёра, народного артиста Татарской АССР и РСФСР Камала III (Камала Ситдиковича Салахутдинова; 1899–1968)

– актёр, Татарстан АССР һәм РСФСРның халык артисты Камал III-нең (Камал Ситдыйк улы Сәлахетдиновның) тууына 125 ел (1899–1968)

150 лет со дня появления газовых фонарей на улицах города Казани (1874)

– 150 ел элек Казан урамнарын газ фонарьлары яктырта башлый (1874)

90 лет со дня создания Татарского государственного театра кукол «Әкият» (1934)

– Татар дәүләт «Әкият» курчак театры оештырылуга 90 ел (1934)

Юбилейные даты 2024 года с неустановленным числом и месяцем

2024 елда көннәре һәм айлары билгесез юбилей даталары

950 лет со времени создания «Словаря тюркских наречий» («Дивану лугат ат-тюрк») Махмудом Кашгари (1074)

– Мәхмүд Кашгарыйның «Диване лөгатет-төрк» әсәре («Төрки телләр сүзлеге») язылуга 950 ел (1074)

350 лет со дня рождения мурзы, российского дипломата, генерал-майора Кутлу-Мухаммада Мемешевича (Алексея Ивановича) Тевкелева (1674–1766)

– морза, рус дәүләте хезмәтендәге хәрби эшлекле, генерал-майор Котлыгъмөхәммәд Мәмеш улы (Алексей Иванович) Тәфкилевнең тууына 350 ел (1674–1766)

280 лет со времени основания (указ Сената от 8 августа 1744 года) Каргалинской слободы (Сеитовская слобода, Сеитов Посад; ныне село Татарская Каргала Сакмарского района Оренбургской области) – центра татарской культуры в Оренбургском крае

– Оренбург төбәгендәге татар мәдәнияте үзәге Каргалы бистәсенә (Сәгыйть бистәсе; хәзер Оренбург өлкәсенең Сакмар районы Татар Каргалысы авылы) нигез салынуга 280 ел (Сенатның 1744 елгы 8 август указы)

275 лет со времени постройки Мёшинского (Ныртинского) медеплавильного завода (1749)

– 275 ел элек Мишә (Нырты) бакыр эретү заводы төзелә (1749)

270 лет со дня рождения поэта Габдерахима Утыз Имяни аль-Булгари (1754–1834)

– шагыйрь Габдерәхим Утыз Имәни әл-Болгариның тууына 270 ел (1754–1834)

250 лет со дня рождения архитектора Якова Михайловича Шелковникова (1774–1809). Он – в 1804–1809 годах казанский губернский архитектор

– архитектор Яков Михайлович Шелковниковның тууына 250 ел (1774–1809). Ул 1804–1809 елларда Казан губерна архитекторы була

230 лет со дня рождения поэта, религиозного деятеля Хибатуллы Саидбатталовича Салихова (псевд. Хибатулла Каргалый, Хибатулла ишан; 1794–1867)

– шагыйрь, дин эшлеклесе Һибәтулла Сәетбаттал угылы Салихов (Һибәтулла Каргалый, Һибәтулла ишан)ның тууына 230 ел (1794–1867)

230 лет со дня рождения архитектора Фомы Ивановича Петонди (1794–1874). Он – в 1834–1844 годах казанский губернский архитектор, в 1844–1860 годах – архитектор в казанской строительной и дорожной комиссии

– архитектор Фома Иванович Петондиның тууына 230 ел (1794–1874). Ул 1834–1844 елларда Казан губернасы архитекторы, 1844–1860 елларда Казан губернасының төзелеш һәм юл комиссиясе архитекторы була

225 лет со дня рождения геолога-минералога, доктора медицины, профессора Петра Ивановича Вагнера (1799–1876)

– геолог-минералог, медицина докторы, профессор Пётр Иванович Вагнерның туууына 225 ел (1799–1876)

220 лет со дня рождения тюрколога, арабиста-исламоведа, миссионера Гордия Семёновича Саблукова (1804–1880)

– шәркыять һәм исламият галиме, гарәп теле белгече, миссионер Гордий Семёнович Саблуковның тууына 220 ел (1804–1880)

210 лет со дня рождения языковеда, педагога Габдюша Ахтямовича Вагапова (1814–1876)

– тел галиме, педагог Габдүш (Габдулла) Әхтәм улы Ваһаповның тууына 210 ел (1814–1876)

200 лет со дня рождения архитектора Владимира Кузьмича Бечко-Друзина (1824–1898). Он – с 1849 года помощник архитектора в Казанской строительной и дорожной комиссии, в 1863–1898 годах – архитектор Казанского учебного округа, одновременно в 1870–1874 годах исполняет обязанности Казанского городского архитектора, в 1882–1894 годах архитектор Родионовского института благородных девиц, одновременно в 1885–1886 годах архитектор Казанского университета

– архитектор Владимир Кузьмич Бечко-Друзинның тууына 200 ел (1824–1898). Ул 1849 елдан Казан төзелеш һәм юл комиссиясендә архитектор ярдәмчесе, 1863–1898 елларда Казан уку-укыту округы архитекторы, бер үк вакытта 1870–1874 елларда Казан шәһәре архитекторы вазифаларын башкара, 1882–1894 елларда Родионованың затлы нәселләрдән чыккан кызлар институты архитекторы, бер үк вакытта 1885–1886 елларда Казан университеты архитекторы

200 лет со дня рождения химика-технолога, доктора химии, профессора Казанского университета Модеста Яковлевича Киттары (1824–1880)

– химик-технолог, химия докторы, Казан университеты профессоры Модест Яковлевич Киттарының тууына 200 ел (1824–1880)

*** 200 лет со дня рождения учёного-языковеда, педагога, каллиграфа, переводчика, мастера книжной миниатюры Мухаммад-Гали Махмудова (1824–1891)**

– татар теле галиме, педагог, каллиграф-хаттат, тәрҗемәче, китап миниатюрасы остасы Мөхәммәтгали Мәхмүдовның тууына 200 ел (1824–1891)

*** 175 лет мечети на Сенном базаре в Казани (1849)**

– Казанда Печән базары мәчете төзелүгә 175 ел (1849)

170 лет со дня рождения общественного деятеля, публициста Ольги Сергеевны Лебедевой (Гульнар-ханум) (1854–?)

– җәмәгать эшлеклесе, публицист Ольга Сергеевна Лебедева (Гөлнар ханым)ның тууына 170 ел (1854–?)

160 лет со дня рождения историка, этнографа, педагога, общественного деятеля Гайнетдина Нежметдиновича Ахмерова (1864–1911)

– тарихчы, этнограф, педагог, җәмәгать эшлеклесе Гайнетдин Нәҗметдин улы Әхмәровның тууына 160 ел (1864–1911)

160 лет со дня рождения архитектора Фёдора Николаевича Малиновского (1864–после 1911). Он – в 1892–1907 годах казанский губернский архитектор, епархиальный архитектор, в 1907–1911 годах – казанский губернский инженер

– архитектор Фёдор Николаевич Малиновскийның тууына 160 ел (1864–1911 елдан соң). Ул 1892–1907 елларда Казан губерна архитекторы, Казан епархиясе архитекторы, 1907–1911 елларда Казан губерна инженеры була

140 лет со дня рождения журналиста, педагога, общественного деятеля Ибрагима Джамалетдиновича Биккулова (1884–1938)

– журналист, педагог, җәмәгать эшлеклесе Ибраһим Җамалетдин улы Бикколовның тууына 140 ел (1884–1938)

140 лет со дня рождения актёра, одного из основателей татарского театра, Героя Труда Габдельбари Фатхулловича Болгарского (Файзуллина; 1884–1927)

– актёр, татар театрына нигез салучыларның берсе, Хезмәт Батыры Габделбарый Фәтхулла улы Болгарский (Фәйзуллин)ның тууына 140 ел (1884–1927)

130 лет со дня рождения актёра, Героя Труда Мифтаха Шагеевича Абсалямова (1894–1927)

– актёр, Хезмәт Батыры Мифтах Шаһи улы Әпсәләмовның тууына 130 ел (1894–1927)

130 лет со дня рождения живописца, графика, художника декоративно-прикладного искусства, участника Великой Отечественной войны Петра Михайловича Байбарышева (1894–1942)

– рәссам, график, гамәли көнкүреш рәссамы, Бөек Ватан сугышында катнашкан Пётр Михайлович Байбарышевның тууына 130 ел (1894–1942)

120 лет со дня рождения живописца, участника Великой Отечественной войны Николая Алексеевича Смирнова (1904–?)

– рәссам, Бөек Ватан сугышында катнашкан Николай Алексеевич Смирновның тууына 120 ел (1904–?)

120 лет со дня образования Центральной библиотеки Тукаевского муниципального района Республики Татарстан (1904)

– Татарстан Республикасы Тукай муниципаль районы Үзәк китапханәсе оештырылуга 120 ел (1904)

110 лет со дня рождения скульптора, участника Великой Отечественной войны Ивана Андреевича Новосёлова (1914–1971)

– сынчы, Бөек Ватан сугышында катнашкан Иван Андреевич Новосёловның тууына 110 ел (1914–1971)

110 лет со дня рождения поэта Хабры (Хабибрахмана) Габдрахмановича Рахмана (Габдрахманова; 1914–1942)

– шагыйрь Хәбра (Хәбибрахман) Габдрахман улы Рахман (Габдрахманов)ның тууына 110 ел (1914–1942)

110 лет со дня образования Центральной библиотеки Черемшанского муниципального района Республики Татарстан (1914)

– Татарстан Республикасы Чирмешән муниципаль районы Үзәк китапханәсе оештырылуга 110 ел (1914)

100 лет со дня рождения актрисы Раузы Абдулловны Уральской (1924–1957)

– актриса Рауза Габдулла кызы Уральскаяның тууына 100 ел (1924–1957)

100 лет со дня основания курорта «Ижминводы» (1924)

– «Иж минераль сулары» курортына нигез салынуга 100 ел (1924)

90 лет со дня образования Центральной библиотеки Арского муниципального района Республики Татарстан (1934)

– Татарстан Республикасы Арча муниципаль районы Үзәк китапханәсе оештырылуга 90 ел (1934)

90 лет со дня образования Центральной библиотеки Нурлатского муниципального района Республики Татарстан (1934)

– Татарстан Республикасы Нурлат муниципаль районы Үзәк китапханәсе оештырылуга 90 ел (1934)

90 лет со дня образования Центральной детской библиотеки Мамадышского муниципального района Республики Татарстан (1934)

– Татарстан Республикасы Мамадыш муниципаль районы Үзәк балалар китапханәсе оештырылуга 90 ел (1934)

80 лет со дня образования Центральной библиотеки Муслюмовского муниципального района Республики Татарстан (1944)

– Татарстан Республикасы Мөслим муниципаль районы Үзәк китапханәсе оештырылуга 80 ел (1944)

75 лет со дня образования Центральной библиотеки Агрызского муниципального района (1949)

– Әгерҗе муниципаль районы Үзәк китапханәсе оештырылуга 75 ел (1949)

70 лет со дня образования Центральной детской библиотеки Азнакаевского муниципального района Республики Татарстан (1954)

– Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районы Үзәк балалар китапханәсе оештырылуга 70 ел (1954)

70 лет со дня образования Центральной детской библиотеки Апастовского муниципального района Республики Татарстан (1954)

– Татарстан Республикасы Апас муниципаль районы Үзәк балалар китапханәсе оештырылуга 70 ел (1954)

60 лет со дня образования Центральной библиотеки Тюлячинского муниципального района Республики Татарстан (1964)

– Татарстан Республикасы Теләче муниципаль районы Үзәк китапханәсе оештырылуга 60 ел (1964)

Юбилеи Героев Советского Союза – наших земляков в 2024 году*

Якташларыбыз – Советлар Союзы Геройларының 2024 елдагы юбилейлары**

110 лет со дня рождения Рема Абзаловича Абзалова (28.06.1914–1983)

– Рем Абзал улы Абзаловның тууына 110 ел (28.06.1914–1983)

100 лет со дня рождения Махмуда Сафиевича Актуганова (25.12.1924–1971)

– Мәхмүт Сафа улы Актугановның тууына 100 ел (25.12.1924–1971)

100 лет со дня рождения Николая Николаевича Алтынова (10.02.1924–1997)

– Николай Николаевич Алтыновның тууына 100 ел (10.02.1924–1997)

100 лет со дня рождения Гайфутдина Гафиятовича Аскина (10.10.1924–2007)

– Гайфетдин Гафият улы Аскинның тууына 100 ел (10.10.1924–2007)

100 лет со дня рождения Ягафара Ахметовича Ахметшина (1924–1945)

– Ягъфәр Әхмәт улы Әхмәтшинның тууына 100 ел (1924–1945)

110 лет со дня рождения Ахметрашита Рашитовича Аширбекова (1914–1944)

– Әхмәтрәшит Рәшит улы Аширбәковның тууына 110 ел (1914–1944)

110 лет со дня рождения Гильфана Абубекеровича Батаршина (Батыршина; 01.01.1914–1947)

– Гыйльфан Әбүбәкер улы Батыршинның тууына 110 ел (01.01.1914–1947)

110 лет со дня рождения Евгения Архиповича Бикбова (14.08.1914–1983)

– Евгений Архипович Бикбовның тууына 110 ел (14.08.1914–1983)

120 лет со дня рождения Хамзи Салимовича Богданова (15.11.1904–1981)

– Хәмзә Сәлим улы Богдановның тууына 120 ел (15.11.1904–1981)

120 лет со дня рождения Николая Матвеевича Бубнова (25.07.1904–1943)

– Николай Матвеевич Бубновның тууына 120 ел (25.07.1904–1943)

*** Очерки о жизненном пути Героев см.:**
Книга Героев = Батырлар китабы / сост.: М.В.Черепанов, Е.В.Панов. – Казань: Татар. кн. изд-во, 2022. – 327 с., портр. – Текст парал.: рус., татар. яз.
Герои Советского Союза – наши земляки: сб. докум. очерков и зарисовок в 3-х кн. /сост. З.И.Гильманов, А.К.Айнутдинов. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1982–1985.
Ханин Л. Герои Советского Союза – сыны Татарии. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1963. – 680 с.
Герои Казани = Казан Каһарманнары /авт.-сост.: М.В.Черепанов, Е.В.Панов. – Казань: Татар. кн. изд-во, 2018. – 335 с., с ил.

**** Геройларның тормыш юллары турындагы очеркларны кара:**
Батырлар китабы = Книга Героев. – Казан: Татар. китап нәшр., 2000. – 395 б., портр. – Текст парал. татар һәм рус тел.
Советлар Союзы Геройлары – якташларыбыз. – Казан: Татар. китап нәшр., 1990. – 680 б.
Ханин Л. Советлар Союзы Геройлары – Татарстан уллары. – Казан: Татар. китап нәшр., 1966. – 640 б.

110 лет со дня рождения Семёна Ивановича Бутенина (25.04.1914–1973)

– Семён Иванович Бутенинның тууына 110 ел (25.04.1914–1973)

100 лет со дня рождения Акрама Искандаровича Валиева (17.04.1924–1975)

– Әкрам Искәндәр улы Вәлиевнең тууына 100 ел (17.04.1924–1975)

125 лет со дня рождения Михаила Василевича Водопьянова (18.11.1899–1980)

– Михаил Василевич Водопьяновның тууына 125 ел (18.11.1899–1980)

110 лет со дня рождения Геннадия Габайдулловича Габайдуллина (15.06.1914–1981)

– Геннадий Гобәйдулла улы Гобәйдуллинның тууына 110 ел (15.06.1914–1981)

120 лет со дня рождения Акима Андреевича Гаврилова (22.09.1904–1982)

– Аким Андреевич Гавриловның тууына 120 ел (22.09.1904–1982)

110 лет со дня рождения Нургали Мухаметгалиевича Галиева (25.05.1914–1977)

– Нургали Мөхәммәтгали улы Галиевнең тууына 110 ел (25.05.1914–1977)

110 лет со дня рождения Марка Лазаревича Галлая (3(16).04.1914–1998)

– Марк Лазаревич Галлайның тууына 110 ел (3(16).04.1914–1998)

100 лет со дня рождения Михаила Тихоновича Гарнизова (1924–1943)

– Михаил Тихонович Гарнизовның тууына 100 ел (1924–1943)

120 лет со дня рождения Ширвана Адиатовича Гизатова (1904–1944)

– Ширвән Адият (Һидият) улы Гыйззәтовның тууына 120 ел (1904–1944)

120 лет со дня рождения Абдуллы Гайбадулловича Гиззатуллина (05.05.1904–1945)

– Абдулла Гыйбадулла улы Гыйззәтуллинның тууына 120 ел (05.05.1904–1945)

100 лет со дня рождения Тазетдина (Тази) Багаутдиновича Гилязетдинова (02.05.1924–2012)

– Таҗетдин (Таҗи) Баһаветдин улы Гыйләҗетдиновның тууына 100 ел (02.05.1924–2012)

100 лет со дня рождения Дмитрия Ивановича Горбунова (24.10.1924–1944)

– Дмитрий Иванович Горбуновның тууына 100 ел (24.10.1924–1944)

125 лет со дня рождения Сергея Кондратьевича Горюнова (07.10.1899–1967)

– Сергей Кондратьевич Горюновның тууына 125 ел (07.10.1899–1967)

110 лет со дня рождения Антона Степановича Грисюка (12.03.1914–1944)

– Антон Степанович Грисюкның тууына 110 ел (12.03.1914–1944)

100 лет со дня рождения Баяна Еркеевича Давлетова (08.03.1924–1943)

– Баян Еркәй улы Дәүләтовның тууына 100 ел (08.03.1924–1943)

100 лет со дня рождения Ивана Фёдоровича Денисова (19.12.1924–1995)

– Иван Фёдорович Денисовның тууына 100 ел (19.12.1924–1995)

110 лет со дня рождения Гаврила Петровича Евсеева (15.07.1914–1973)

– Гаврил Петрович Евсеевның тууына 110 ел (15.07.1914–1973)

125 лет со дня рождения Михаила Григорьевича Елисеева (07.11.1899–1943)

– Михаил Григорьевич Елисеевның тууына 120 ел (07.11.1899–1943)

110 лет со дня рождения Бориса (Барый) Мусеевича Еналиева (15.06.1914–1982)

– Борис (Барый) Муса улы Еналиевның тууына 110 ел (15.06.1914–1982)

100 лет со дня рождения Михаила Романовича Иванова (03.01.1924–1965)

– Михаил Романович Ивановның тууына 100 ел (03.01.1924–1965)

120 лет со дня рождения Николая Петровича Иванова (15.11.1904–1959)

– Николай Петрович Ивановның тууына 120 ел (15.11.1904–1959)

110 лет со дня рождения Андрея Фёдоровича Иванченко (15.07.1914–1945)

– Андрей Фёдорович Иванченконың тууына 110 ел (15.07.1914–1945)

110 лет со дня рождения Дмитрия Даниловича Ивлева (29.10.1914–1998)

– Дмитрий Данилович Ивлевның тууына 110 ел (29.10.1914–1998)

100 лет со дня рождения Виктора Владимировича Истомина (12.01.1924–2000)

– Виктор Владимирович Истоминның тууына 100 ел (12.01.1924–2000)

110 лет со дня рождения Фараха Гимдеевича Камалдинова (25.05.1914–1989, по другим данным – 1984)

– Фәррах Гимдәй улы Камалетдиновның тууына 110 ел (25.05.1914–1989, башка мәгълүматлар буенча 1984)

110 лет со дня рождения Салавата Хакимовича Каримова (15.09.1914–1986)

– Салават Хәким улы Кәримовның тууына 110 ел (15.09.1914–1986)

100 лет со дня рождения Николая Яковлевича Касаткина (23.12.1924–1945)

– Николай Яковлевич Касаткинның тууына 100 ел (23.12.1924–1945)

100 лет со дня рождения Николая Андреевича Катина (21.11.1924–1945)

– Николай Андреевич Катинның тууына 100 ел (21.11.1924–1945)

120 лет со дня рождения Ермолая Григорьевича Коберидзе (15.04.1904–1974)

– Ермолай Григорьевич Коберидзеның тууына 120 ел (15.04.1904–1974)

125 лет со дня рождения Ивана Никитича Конева (05.01.1899–1983)

– Иван Никитич Коневның тууына 125 ел (05.01.1899–1983)

110 лет со дня рождения Ивана Алексеевича Кормилкина (21.01.1914–1989)

– Иван Алексеевич Кормилкинның тууына 110 ел (21.01.1914–1989)

125 лет со дня рождения Андрея Григорьевича Кравченко (30.11.1899–1963)

– Андрей Григорьевич Кравченконың тууына 125 ел (30.11.1899–1963)

125 лет со дня рождения Семёна Моисеевича Кривошеина (28.11.1899–1978)

– Семён Моисеевич Кривошеинның тууына 125 ел (28.11.1899–1978)

110 лет со дня рождения Идриса Моисеевича Кудашева (23.09.1914–1970)

– Идрис Моисей улы Кудашевның тууына 110 ел (23.09.1914–1970)

110 лет со дня рождения Анатолия Ивановича Кузнецова (27.02.1914–1943)

– Анатолий Иванович Кузнецовның тууына 110 ел (27.02.1914–1943)

130 лет со дня рождения Василия Ивановича Кузнецова (15.01.1894–1964)

– Василий Иванович Кузнецовның тууына 130 ел (15.01.1894–1964)

100 лет со дня рождения Ивана Тихоновича Максимова (05.08.1924–1987)

– Иван Тихонович Максимовның тууына 100 ел (05.08.1924–1987)

100 лет со дня рождения Вячеслава Александровича Медноногова (07.01.1924–1997)

– Вячеслав Александрович Медноноговның тууына 100 ел (07.01.1924–1997)

110 лет со дня рождения Нурлы Миниахметовича Миниахметова (15.06.1914–1989)

– Нурлы Миңнеәхмәт улы Миңнеәхмәтовның тууына 110 ел (15.06.1914–1989)

100 лет со дня рождения Петра Ивановича Морозова (01.07.1924–1952)

– Пётр Иванович Морозовның тууына 100 ел (01.07.1924–1952)

110 лет со дня рождения Григория Фёдоровича Мусланова (25.01.1914–1998)

– Григорий Фёдорович Муслановның тууына 110 ел (25.01.1914–1998)

100 лет со дня рождения Зайнуллы Мустакимовича Мустакимова (1924–1945)

– Зәйнулла Мөстәкыйм улы Мөстәкыймовның тууына 100 ел (1924–1945)

120 лет со дня рождения Хамита Ахметовича Неатбакова (1904–1944)

– Хәмит Әхмәт улы Ниятбәков (Неатбәков)ның тууына 120 ел (1904–1944)

110 лет со дня рождения Владимира Степановича Палагина (20.09.1914–1995)

– Владимир Степанович Палагинның тууына 110 ел (20.09.1914–1995)

125 лет со дня рождения Алексея Павловича Панфилова (17.05.1899–1966)

– Алексей Павлович Панфиловның тууына 125 ел (17.05.1899–1966)

100 лет со дня рождения Валентина Дмитриевича Паширова (06.08.1924–1943)

– Валентин Дмитриевич Пашировның тууына 100 ел (06.08.1924–1943)

120 лет со дня рождения Михаила Петровича Петрова (17.11.1904–1967)

– Михаил Петрович Петровның тууына 120 ел (17.11.1904–1967)

110 лет со дня рождения Игнатия Павловича Петухова (27.12.1914–1950)

– Игнатий Павлович Петуховның тууына 110 ел (27.12.1914–1950)

100 лет со дня рождения Петра Алексеевича Полушкина (14.07.1924–2009)

– Пётр Алексеевич Полушкинның тууына 100 ел (14.07.1924–2009)

120 лет со дня рождения Климента Сергеевича Русакова (04.02.1904–1996)

– Климент Сергеевич Русаковның тууына 120 ел (04.02.1904–1996)

130 лет со дня рождения Павла Семёновича Рыбалко (04.11.1894–1948)

– Павел Семёнович Рыбалконың тууына 130 ел (04.11.1894–1948)

100 лет со дня рождения Габдулхая Саитовича Саитова (03.04.1924–2000)

– Габделхәй Сәет улы Сәетовның тууына 100 ел (03.04.1924–2000)

100 лет со дня рождения Гатауллы Салиховича Салихова (01.01.1924–2012)

– Гатаулла Салих улы Салиховның тууына 100 ел (01.01.1924–2012)

110 лет со дня рождения Анатолия Васильевича Самочкина (01.05.1914–1977)

– Анатолий Васильевич Самочкинның тууына 110 ел (01.05.1914–1977)

100 лет со дня рождения Михаила Егоровича Сергеева (28.01.1924–1991)

– Михаил Егорович Сергеевның тууына 100 ел (28.01.1924–1991)

100 лет со дня рождения Николая Кузьмича Синдрякова (01.01.1924–1943)

– Николай Кузьмич Синдряковның тууына 100 ел (01.01.1924–1943)

120 лет со дня рождения Николая Леонтьевича Соболева (19.12.1904–1957)

– Николай Леонтьевич Соболевның тууына 120 ел (19.12.1904–1957)

120 лет со дня рождения Степана Петровича Спирькова (27.12.1904–1982)

– Степан Петрович Спирьковның тууына 120 ел (27.12.1904–1982)

120 лет со дня рождения Якова Петровича Староверова (21.03.1904–1955)

– Яков Петрович Староверовның тууына 120 ел (21.03.1904–1955)

125 лет со дня рождения Владимира Филипповича Стенина (10.06.1899–1952)

– Владимир Филиппович Стенинның тууына 125 ел (10.06.1899–1952)

100 лет со дня рождения Семёна Артемьевича Уганина (07.01.1924–1959)

– Семён Артемьевич Уганинның тууына 100 ел (07.01.1924–1959)

110 лет со дня рождения Ивана Михайловича Ульянова (22.01.1914–1986)

– Иван Михайлович Ульяновның тууына 110 ел (22.01.1914–1986)

120 лет со дня рождения Жиганши Закировича Файзуллина (11.03.1904–1985)

– Җиһанша Закир улы Фәйзуллинның тууына 120 ел (11.03.1904–1985)

110 лет со дня рождения Фарита Мухаметзяновича Фаткуллина (17.03.1914–1942)

– Фәрит Мөхәммәтҗан улы Фәтхуллинның тууына 110 ел (17.03.1914–1942)

100 лет со дня рождения Ивана Михайловича Фёдорова (31.06.1924–1971)

– Иван Михайлович Фёдоровның тууына 100 ел (31.06.1924–1971)

120 лет со дня рождения Гордея Ивановича Филиппова (01.01.1904–1982)

– Гордей Иванович Филипповның тууына 120 ел (01.01.1904–1982)

100 лет со дня рождения Вильдана Саидовича Хабиева (10.09.1924–1945)

– Вильдан Сәет улы Хәбиевнең тууына 100 ел (10.09.1924–1945)

100 лет со дня рождения Назипа Хазиповича Хазипова (10.02.1924–1945)

– Нәҗип Хаҗип улы Хаҗиповның тууына 100 ел (10.02.1924–1945)

100 лет со дня рождения Акрама Мингазовича Хайрутдинова (01.02.1924–1944)

– Әкрам Минһаҗ улы Хәйретдиновның тууына 100 ел (01.02.1924–1944)

100 лет со дня рождения Павла Семёновича Ханжина (20.06.1924–2007)

– Павел Семёнович Ханжинның тууына 100 ел (20.06.1924–2007)

110 лет со дня рождения Зякрии Сяфитовича Хусяинова (07.03.1914–1944)

– Зәкәрия Сәфит улы Хөсәеновның тууына 110 ел (07.03.1914–1944)

125 лет со дня рождения Филиппа Михайловича Черокманова (16.11.1899–1978)

– Филипп Михайлович Черокмановның тууына 125 ел (16.11.1899–1978)

120 лет со дня рождения Марка Ивановича Шевелёва (11(24).10.1904–1991)

– Марк Иванович Шевелёвның тууына 120 ел (11(24).10.1904–1991)

110 лет со дня рождения Евстафия Григорьевича Яковлева (27.04.1914–1945)

– Евстафий Григорьевич Яковлевның тууына 110 ел (27.04.1914–1945)

80 лет со дня рождения Героя Российской Федерации Виктора Фёдоровича Ерина (17.01.1944–2018)

– Россия Федерациясе Герое Виктор Фёдорович Еринның тууына 80 ел (17.01.1944–2018)

Юбилеи кавалеров ордена Славы трёх степеней – наших земляков в 2024 году*

Якташларыбыз – Дан ордены тулы кавалерларының 2024 елдагы юбилейлары*

100 лет со дня рождения Даяна Вагизовича Булатова (11.02.1924–1982)

– Даян Вагыйзь улы Булатовның тууына 100 ел (11.02.1924–1982)

100 лет со дня рождения Рифката Хайрулловича Гайнуллина (11.01.1924–2009)

– Рифкать Хәйрулла улы Гайнуллинның тууына 100 ел (11.01.1924–2009)

100 лет со дня рождения Павла Алексеевича Карпова (12.06.1924–2008)

– Павел Алексеевич Карповның тууына 100 ел (12.06.1924–2008)

100 лет со дня рождения Тимура Гарафутдиновича Назмутдинова (27.12.1924–1977)

– Тимур Гарәфетдин улы Нәҗметдиновның тууына 100 ел (27.12.1924–1977)

125 лет со дня рождения Николая Фёдоровича Пестонова (19.05.1899–1974)

– Николай Фёдорович Пестоновның тууына 125 ел (19.05.1899–1974)

120 лет со дня рождения Михаила Никифоровича Скрементова (19.12.1904–1949)

– Михаил Никифорович Скрементовның тууына 120 ел (19.12.1904–1949)

100 лет со дня рождения Курбана Тимергалиевича Тимергалиева (19.09.1924–1982)

– Корбан Тимергали улы Тимергалиевнең тууына 100 ел (19.09.1924–1982)

110 лет со дня рождения Никиты Васильевича Фролова (1914–1945)

– Никита Васильевич Фроловның тууына 110 ел (1914–1945)

100 лет со дня рождения Петра Герасимовича Филатова (15.07.1924–1980)

– Пётр Герасимович Филатовның тууына 100 ел (15.07.1924–1980)

110 лет со дня рождения Василия Ивановича Филиппова (15.10.1914–1981)

– Василий Иванович Филипповның тууына 110 ел (15.10.1914–1981)

*** Очерки о жизненном пути Героев см.:**
Геройларның тормыш юллары турындагы очеркларны кара:
Кавалеры ордена Славы трёх степеней = Дан орденының тулы кавалерлары. – Казань: Книга Памяти, 2005. – 247 с. – На рус. и татар. яз.

Юбилеи Героев Социалистического Труда – наших земляков в 2024 году*

Якташларыбыз – Социалистик Хезмәт Геройларының 2024 елдагы юбилейлары*

100 лет со дня рождения Усмана Гатаулловича Алиева (18.08.1924–1986)

– Госман Гатаулла улы Алиевның тууына 100 ел (18.08.1924–1986)

110 лет со дня рождения Евгения Николаевича Батенчука (28.02.1914–1999)

– Евгений Николаевич Батенчукның тууына 110 ел (28.02.1914–1999)

75 лет Геннадию Сергеевичу Баштанюку (22.10.1949)

– Геннадий Сергеевич Баштанюкка 75 яшь (22.10.1949)

100 лет со дня рождения Александры Николаевны Беспаловой (01.09.1924–2010)

– Александра Николаевна Беспалованың тууына 100 ел (01.09.1924–2010)

90 лет со дня рождения Абдулхая Халиковича Галиахметова (30.09.1934–2018)

– Габделхәй Халик улы Галиәхмәтовның тууына 90 ел (30.09.1934–2018)

100 лет со дня рождения Михаила Петровича Гриня (03.10.1924–2003)

– Михаил Петрович Гриньның тууына 100 ел (03.10.1924–2003)

90 лет со дня рождения Хамита Валеевича Зайдуллина (12.05.1934–1993)

– Хәмит Вәли улы Зәйдуллинның тууына 90 ел (12.05.1934–1993)

100 лет со дня рождения Алексея Степановича Исаева (19.05.1924–1997)

– Алексей Степанович Исаевның тууына 100 ел (19.05.1924–1997)

110 лет со дня рождения Серафима Ивановича Исаева (22.10 (по др. данным 22.12).1914–1989)

– Серафим Иванович Исаевның тууына 110 ел (22.10 (бүтән мәгълүматлар буенча 22.12).1914–1989)

***Очерки о жизненном пути Героев см.:**
Геройларның тормыш юллары турындагы очеркларны кара:

Герои Социалистического Труда и полные кавалеры ордена Трудовой Славы – наши земляки = Социалистик Хезмәт геройлары һәм Хезмәт даны орденының тулы кавалерлары – безнең якташларыбыз. – Казань, 2003. – 232 с. – На рус. и татар. яз.
Герои Труда Татарии 1920–1938 гг.: док. очерки. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1974. – 304 с.
Герои Социалистического Труда (1938–1978 гг.): (док. очерки). – Казань: Татар. кн. изд-во, 1980. – 383 с.
Герои Социалистического Труда Татарии: док. очерки. Кн.2. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1984. – 352 с.

110 лет со дня рождения Владимира Петровича Лушникова (29.05.1914–1985)

– Владимир Петрович Лушниковның тууына 110 ел (29.05.1914–1985)

90 лет со дня рождения Гульсум Мифтаховны Мингазовой (Шамгуновой; 1934–2012)

– Гөлсем Мифтах кызы Минһаҗева (Шәмгунова) ның тууына 90 ел (1934–2012)

100 лет со дня рождения Александры Ивановны Николаевой (06.01.1924–2015)

– Александра Ивановна Николаеваның тууына 100 ел (06.01.1924–2015)

100 лет со дня рождения Николая Ивановича Похлёбкина (17.12.1924–2022)

– Николай Иванович Похлёбкинның тууына 100 ел (17.12.1924–2022)

100 лет со дня рождения Василия Никитовича Прохорова (1924–1992)

– Василий Никитович Прохоровның тууына 100 ел (1924–1992)

110 лет со дня рождения Константина Александровича Сергиевского (13.11.1914–1994)

– Константин Александрович Сергиевскийның тууына 110 ел (13.11.1914–1994)

80 лет Любовь Евгеньевне Смирновой (16.07.1944)

– Любовь Евгеньевна Смирновага 80 яшь (16.07.1944)

100 лет со дня рождения Георгия Степановича Сторожева (1924–1994)

– Георгий Степанович Сторожевның тууына 100 ел (1924–1994)

Юбилей полного кавалера ордена Трудовой Славы – нашего земляка в 2024 году*

Якташыбыз – Хезмәт Даны ордены тулы кавалерының 2024 елдагы юбилее*

75 лет Данилу Зияфовичу Фатхуллину (02.01.1949)

– Данил Зияф улы Фәтхуллинга 75 яшь (02.01.1949)

***Очерк о жизненном пути Героя см.:**
Геройның тормыш юлы турындагы очеркны кара:
Герои Социалистического Труда и полные кавалеры ордена Трудовой Славы – наши земляки = Социалистик Хезмәт геройлары һәм Хезмәт даны орденының тулы кавалерлары – безнең якташларыбыз. – Казань, 2003. – С. 223. – На рус. и татар. яз.

СПРАВОЧНО-БИОГРАФИЧЕСКИЕ И БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЕ СВЕДЕНИЯ

БЕЛЕШМӘ-БИОГРАФИК ҺӘМ БИБЛИОГРАФИК МӘГЪЛҮМАТЛАР

10 февраля / февраль

Рафкат Бикчантаев
Рәфкать Бикчәнтәев

1924–1975

100 лет со дня рождения
тууына 100 ел

Драматический актёр, режиссёр, педагог Рафкат Ахметзянович Бикчантаев родился 10 февраля 1924 года в деревне Нижняя Береске Атнинского района Татарской АССР в семье крестьянина. В начале 1930 годов семья переезжает в Казань. Закончив в 1939 году семилетнюю школу, Рафкат, с детства увлекающийся рисованием, поступает в Казанское художественное училище.

С начала Великой Отечественной войны он работает на заводе имени Горбунова, а также возобновляет учёбу во временно закрытом училище, которое оканчивает в 1944 году.

В годы работы на заводе Рафкат Бикчантаев также принимает участие в художественной самодеятельности, посещает татарский народный театр, знакомится с основами театрального искусства.

В 1944 году его отправляют учиться в Татарскую студию актёрского факультета ГИТИСа им. А.В.Луначарского. Успешно закончив учёбу в 1949 году, он возвращается в Казань и начинает работать в татарской труппе Казанского театра юного зрителя.

В 1950–1971 годах Р.Бикчантаев актёр и режиссёр Татарского государственного академического театра им. Г.Камала; с 1971 года режиссёр Республиканского передвижного театра (ныне Татарский государственный театр драмы и комедии им. К.Тинчурина). В 1965–1970 годах преподаёт в Казанском театральном училище.

Р.Бикчантаев – актёр большого дарования, работая над ролью, стремился выявить парадоксальные противоречия характера персонажа, показать его отрицательные стороны, вызывать сочувствие к нему, соединял в образе комическое и трагическое начало, заставляя задуматься над сложностью и неоднозначностью личности любого масштаба.

Основные роли: Гофмаршал – «Коварство и любовь» Ф.Шиллера; Апсалям, Марс, Гайфи – «Первая любовь», «Добро пожаловать», «Если улыбнётся счастье» Х.Вахита; Сиразетдин – «Банкрот» Г.Камала; Нигметзян, Абдулич – «Гульджамал», «Бегство» Н.Исанбета; Карим – «Тайны, поведанные земле» А.Гилязова; Джантай – «Тополёк мой в красной косынке» Ч.Айтматова и др.

Свою режиссёрскую деятельность Р.Бикчантаев начинает с постановок на сцене Татарского государственного академического театра им. Г.Камала: «Минем хатын» («Моя жена», 1955) М.Амира; «Азат» (1963) Т.Миннуллина; «Беренче мәхәббәт» («Первая любовь», 1960), «Рәхим итегез» («Добро пожаловать», 1961), «Кайда соң син?» («Где же ты?», 1963), «Күк капусы ачылса» («Если улыбнётся счастье», 1967) Х.Вахита и др. Эти постановки отмечены яркой театральностью, праздничностью, заразительным оптимизмом. Серьёзностью размышлений и одновременно тонкой лиричностью окрашен спектакль «Җиргә тапшырылган серләр» («Тайны, поведанные земле», 1967) по пьесе А.Гилязова.

В Республиканском передвижном театре Бикчантаевым поставлены спектакли: «Айгөл иле» («Страна Айгуль») М.Карима, «Әтиең мин синең» («Я твой отец») Я.Ялунера, «Туйлар узгач» («После свадьбы») Р.Батуллы, «Ситуация» В.С.Розова, «Хөрмәне бушка бирмиләр» («Финики даром не дают») С.Джамала.

За постановку спектакля «Беренче мәхәббәт» («Первая любовь») Х. Вахита на сцене Татарского государственного театра им. Г.Камала, Р. Бикчантаев в 1960 году удостоился Государственной премии Татарстана им. Г.Тукая.

Рафкат Бикчантаев умер 27 января 1975 года.

Драма актёры, режиссёр, педагог Рәфкать Әхмәтҗан улы Бикчәнтәев 1924 елның 10 февралендә Татарстан АССРның Әтнә районы Түбән Бәрәскә авылында крестьян гаиләсендә туа.

1930 нчы еллар башында гаилә Казанга күченә. 1939 елда җидееллык мәктәпне тәмамлагач,

кечкенәдән рәсемнәрне тере, җанлы итеп ясый белүче Рәфкать Казан сынлы сәнгать училищесына укырга керә.

Бөек Ватан сугышы башлангач, Горбунов исемендәге заводта эшли башлый. Вакытлыча ябылып торган училищелары яңадан ачылгач, Рәфкать шунда кире кайтып, заводтагы эшеннән аерылмый гына укуын дәвам итә һәм аны 1944 елда тәмамлап чыга.

Рәфкать Бикчәнтәевнең иҗат юлы заводта эшләгәндә үзешчән сәнгатьтә башлана. Ул татар халык театрына йөреп, театр сәнгате серләре белән таныша. Акрынлап сәхнә аны үзенә тарта. 1944 елда ул А.В.Луначарский исемендәге Мәскәү дәүләт театр институты каршындагы Татар студиясенә укырга җибәрелә. 1949 елда аны уңышлы тәмамлаганнан соң, Казанга кайта һәм Казан яшь тамашачылар театрының татар труппасында эшли башлый.

1950–1971 елларда Р.Бикчәнтәев Г.Камал исемендәге Татар дәүләт академия театрында актёр һәм режиссёр, 1971 елдан Республика күчмә театрында (хәзер К.Тинчурин исемендәге Татар дәүләт драма һәм комедия театры) режиссёр булып эшли. 1965–1970 елларда Казан театр училищесында укыта.

Р.Бикчәнтәев – зур талантлы актёр буларак, рольне әзерләгәндә характерның каршылыкларын ачарга, тискәре якларын күрсәтергә, аңа карата кызгану хисе уятырга омтыла; образда комик һәм трагик башлангычларны берләштереп, шәхеснең катлаулылыгы, кабатланмас характеры турында уйландыра.

Төп рольләре: Ф.Шиллерның «Мәкер һәм мәхәббәт»ендә – Гофмаршал; Х.Вахитның «Беренче мәхәббәт», «Рәхим итегез», «Күк капусы ачылса»сында – Әпсәләм, Марс, Гайфи; Г.Камалның «Банкрот»ында – Сиражетдин; Н.Исәнбәтнең «Гөлҗамал», «Һиҗрәт»ендә – Нигъмәтҗан, Абдулич; А.Гыйләҗевнең «Җиргә тапшырылган серләр»ендә – Кәрим; Ч.Айтматовның «Гүзәлем Әсәл»ендә – Җантай һ.б.

Р.Бикчәнтәев режиссёрлык эшчәнлеген Татар дәүләт академия театры сәхнәсендә башлый. М.Әмирнең «Минем хатын» (1955), Т.Миңнуллинның «Азат» (1963), Х.Вахитның «Беренче мәхәббәт» (1960), «Рәхим итегез» (1961), «Кайда соң син?» (1963), «Күк капусы ачылса» (1967) пьесалары буенча һәм башка спектакльләр чыгара. Бу спектакльләр ачык театральлек, бәйрәмчә тантаналылык, тәэсирле оптимизм белән аерылып торалар. А.Гыйләҗев пьесасы буенча куелган «Җиргә тапшырылган серләр» (1967) спектакле җитди уйлануларга һәм бер үк вакытта нечкә лиризмга бай.

Республика күчмә театрында М.Кәримнең «Айгөл иле», Я.Ялунерның «Әтиең мин синең», Р.Батулланың «Туйлар узгач», В.С.Розовның «Ситуация», С.Җамалның «Хөрмәне бушка бирмиләр» әсәрләрен сәхнәгә куя.

1960 елда Г.Камал исемендәге Татар дәүләт академия театры сәхнәсендә Х.Вахитның «Беренче мәхәббәт» пьесасын сәхнәгә куйган өчен Р.Бикчәнтәевкә Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе бирелә.

Рәфкать Бикчәнтәев 1975 елның 27 гыйнварында вафат була.

Советуем прочитать: Укырга тәкъдим итәбез:

Арсланов М.Г. Татарское режиссёрское искусство (1957–1990). – Казань: Фикер, 2002. – 272 с. – Приход молодых драматургов. Режиссура Р.Бикчентаева. Эволюция его творческого союза с Х.Вахитом. «Первая любовь», «Где же ты?», «Если улыбнётся счастье». – С.16–38.

Рәфкать Бикчәнтәев: истәлекләр / [авт.-төз. Ю.Г.Сафиуллин]. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2006. – 279 б.: портр., фот.

Рәфкать Бикчәнтәев: истәлекләр / [авт.-төз., кереш сүз авт. Ю.Г. Сафиуллин]. – Казан: «Ак бүре» нәшрияты, 2018. – 279 б.: фоторәс б-н.

Арсланов Г. Тылсым. Татар театры: режиссёрлар һәм драматурглар. – Казан: Мәгариф, 2008. – 287 б. – Якты йолдыз иде (Рәфкать Бикчәнтәев). – Б. 182–190.

Арсланов М.Г. Татар театры: энциклопедик сүзлек-белешмә. – Казан: Заман, 2014. – 583 б. – Бикчәнтәев Рәфкать Әхмәтҗан улы. – Б. 79–83.

Шәймиев М. Истә, һаман да истә // Сәхнә. – 2019. – № 2. – Б. 18.

Сафиуллин Ю. Юксындырып искә төшә һаман // Сәхнә. – 2019. – № 2. – Б. 19–21.

Сафиуллин Ю. Онытылмас сәхнә йолдызы // Мәдәни җомга. – 2019. – 8 февр., – Б. 12–14.

Хәбибуллина Л. Театрның йөрәге Бәрәскәдә тибә // Шәһри Казан. – 2014. – 18 февраль. – Б. 5.

март

Журнал «Ялкын»
«Ялкын» журналы

1924

100 лет со дня выхода первого номера
Беренче саны чыгуга 100 ел

«Ялкын» – ежемесячный иллюстрированный литературно-художественный детский журнал. 20 марта 1924 года в Москве на татарском языке увидел свет первый номер детского журнала «Кечкенә иптәшләр». Журнал печатался на арабской графике. В 1928 году название сменилось на «Октябрь баласы», начал издаваться на латинской графике. С 1933 года журнал издаётся в Казани под названием «Пионер каләме».

В 1941 году, когда началась Великая Отечественная война, журнал перестал выходить. В 1952 году издание журнала было возобновлено под названием «Пионер». В 1957 году журнал «Пионер», из-за большого количества данного названия по всей стране, был переименован в «Ялкын».

Организатор журнала – поэт Муса Джалиль. Первым редактором был Х.Курмаев. Затем работают М.Джалиль, Р.Хамиди, Л.Гильми, Г.Хабибуллин, А.Ахмет, Л.Ихсанова, Г.Мухаметшин, Р.Хафизова, Р.Туфитуллова, З.Дарзаманов, Э.Закирова, Ю.Миннуллина, А.Гимадиев, с 2017 года И.Фазуллин.

На страницах журнала размещаются произведения нескольких поколений писателей и поэтов. Среди авторов – А.Алиш, А.Кутуй, Ш.Усманов, Дж.Тарджеманов, Ш.Мударрис, М.Аглямов, Р.Зайдулла, Л.Лерон, С.Гаффарова, Л.Янсуар и др.

Журнал адресован подросткам 10–16 лет, в центре внимания – их жизнь, интересы и проблемы. Печатаются материалы дидактического характера, литературные произведения. Своими публикациями о культуре и искусстве «Ялкын» стремится воспитывать художественный вкус у подрастающего поколения. Большое место отводится материалам о кумирах молодёжи, интервью с видными представителями татарской культуры.

За 100 лет своего существования журнал «Ялкын» помог многим талантливым молодым людям найти себя. Потому что многие будущие писатели, журналисты первые шаги к творчеству начинали написав для журнала статьи и участвуя в конкурсах. В каждом номере журнала публикуются лучшие стихи, рассказы, сказки, написанные юными читателями. Страницы журнала украшают рисунки детей. За лучшие произведения детям вручаются памятные подарки.

В последние годы журнал полностью изменился. Он стал современным, динамичным и по содержанию, и по оформлению, и по подаче материалов.

Журнал «Ялкын» удостоен премий «Бәллүр каләм–Хрустальное перо» Союза журналистов РТ (1999, 2005), имени А.Алиша Союза писателей Республики Татарстан (2006.), Республиканской премии им. М.Джалиля (2011). Награждён орденом «Знак Почёта».

«Ялкын» – урта һәм олы яшьтәге мәктәп балаларының айлык әдәби-нәфис, рәсемле журналы. 1924 елда Муса Җәлилнең балалар өчен журнал чыгарырга кирәклеге турындагы мәкаләсе басылып чыга. 1924 елның 20 мартында Мәскәүдә «Кечкенә иптәшләр» дип аталучы балалар журналының беренче саны дөнья күрә. Журнал гарәп графикасында була. 1928 елдан, латин графикасына күчеп, «Октябрь баласы» дип атала башлый. 1933 елда журнал Казанга кайта, «Пионер каләме»нә әверелә.

1941 елда, Бөек Ватан сугышы башлангач, журнал чыгудан туктатыла. 1952 елда ул «Пионер» исеме белән яңадан дөнья күрә. Ә 1957 елда, «Пионер» исемле журналлар бөтен ил буенча күбәеп китү сәбәпле, «Ялкын»га үзгәртелә.

«Ялкын» журналын оештыручы – шагыйрь М.Җәлил. Аның беренче редакторы Х.Курмаев була. Аннары М.Җәлил, Р.Хәмиди, Л.Гыйльми, Г.Хәбибуллин, А.Әхмәт, Л.Ихсанова, Г.Мөхәммәтшин, Р.Хафизова, Р.Туфитуллова, Җ.Дәрзаманов, Э.Закирова, Й.Миннуллина, 2017 елдан И.Фазуллин эшлиләр.

Журнал битләрендә берничә буын язучыларның һәм шагыйрьләрнең әсәрләре урын ала. Алар арасында: А.Алиш, Г.Кутуй, Ш.Усманов, Җ.Тәрҗеманов, Ш.Мөдәррис, М.Әгъләмов, Р.Зәйдулла, Л.Лерон, С.Гаффарова, Л.Янсуар һ.б. бар.

Журнал 10–16 яшьлек яшүсмерләргә юнәлтелә, игътибар үзәгендә – аларның тормышы, мәнфәгатьләре һәм проблемалары. Дидактик характердагы материаллар, әдәби әсәрләр басыла. Мәдәният һәм сәнгать турындагы мәкаләләр белән «Ялкын» үсеп килүче буында сәнгати зәвык тәрбияләргә омтыла. Яшьләрнең кумирлары турындагы мәкаләләргә, татар мәдәниятенең күренекле эшлеклеләре белән әңгәмәләргә зур урын бирелә.

«Ялкын» журналы 100 ел эчендә бик күп талантлы яшьләргә үз-үзләрен табарга ярдәм итә. Чөнки булачак язучыларның, журналистларның күбесе иҗатка беренче адымнарын аңа мәкаләләрен җибәреп, конкурсларда катнашып башлыйлар. Журналның һәр санында укучы балалар язган иң яхшы шигырьләр, хикәяләр, әкиятләр дөнья күрә. Басманың һәр саны сәхифәләрен балалар ясаган рәсемнәр бизи. Иң яхшы дип табылган әсәрләре өчен балаларга истәлекле бүләкләр тапшырыла.

Соңгы елларда журнал тулысынча диярлек үзгәрде. Ул эчтәлеге җәһәтеннән дә, бизәлеш ягыннан да, материаллар бирү буенча да заманчалашты, даими динамик үсештә.

«Ялкын» журналы Татарстан Республикасы Журналистлар берлегенең «Бәллүр каләм – Хрустальное перо» (1999, 2005), Татарстан Язучылар берлегенең А.Алиш исемендәге (2006) бүләкләренә, М.Җәлил исемендәге Республика премиясенә (2011) лаек була. «Почёт билгесе» ордены белән бүләкләнә.

Советуем прочитать:
Укырга тәкъдим итәбез:

Татарская периодическая печать: научно-энциклопедическое издание. – Казань: Ин-т татарской энциклопедии и регионоведения АН РТ, 2017. – 199 с. – «Ялкын». – С. 153.

Казанская периодика XIX–XXI вв.: энциклопедический спр. для представителей средств массовых коммуникаций. – Казань: Ин-т татарской энциклопедии и регионоведения АН РТ: Татар. кн. изд-во, 2018. – 197 с. «Ялкын». – С. 191–192.

Иванычева О. Девяностолетний юбилей отметил журнал «Ялкын» // Казанские ведомости. – 2014. – 16 апр.

Закирова Э. Җылынды синең учакта, җылынды ничә буын!. // Безнең мирас. – 2019. – № 3. – Б. 60–67.

Закирова Э. «Ялкын»лы көннәремнән... // Ялкын. – 2018. – № 4. – Б. 42–43.

Шиһапова Г. Зурларча сөйләшү // Ватаным Татарстан. – 2019. – 26 март. – Б. 2.

Абдрахманова А. Дуслык күпере // Ялкын. – 2019. – № 4. – Б. 16–19.

Пыскып янмасын, дөрләсен! // Ватаным Татарстан. – 2014. – 8 май. – Б. 18.

15 апреля / апрель

Самат Шакир

1924–1998

100 лет со дня рождения
тууына 100 ел

Писатель Самат Шакир (Самат Фатхрахманович Шакиров) родился 15 апреля 1924 года в селе Кубян Атнинского района Татарской АССР. После окончания семилетней школы, учится в Арском педагогическом училище.

Потом работает учителем в Нусинской сельской школе, литературным сотрудником в Атнинской районной газете и в 1942–1943 годах – заведующим школой в деревне Янга-Аул Кзыл-Юлского района.

В 1943 году призывается в ряды Советской Армии и служит под Сталинградом.

После демобилизации некоторое время работает литературным сотрудником в редакции газеты «Кызыл Татарстан», потом в 1946–1949 годах – ответственным секретарём Дубъязской районной газеты.

В 1951 году С.Шакиров поступает на историко-филологический факультет Казанского государственного университета. Через год переводится на заочное отделение и едет учителем в Сикертанскую школу Чурилинского района Татарской АССР. В 1954–1958 годах работает директором Муралинской средней общеобразовательной школы Кайбицкого района.

После окончания университета С.Ф.Шакиров переезжает в Казань и в 1958–1962 годах работает редактором в Татарском книжном издательстве. В 1962 году он становится членом Союза писателей и как писатель-профессионал посвящает себя творчеству.

Самат Шакир своё литературное творчество начинает с написания стихов. В 1939 году в журнале «Пионер каләме» («Пионерское перо») было опубликовано его первое стихотворение «Урман» («Лес»). После этого очень часто печатаются его многочисленные стихотворения, посвящённые школьной жизни, родной природе, темам гражданской и Великой Отечественной войн, в периодической печати и выходят отдельными сборниками, в основном, адресованными школьникам.

Тем не менее, творческое лицо С.Шакира определяют произведения прозы – очерки, документальные повести. Писатель ведёт эффективную работу по поиску документальных материалов, касающихся событий Великой Отечественной войны и их подготовке к печати. Автор много ездит, скрупулёзно изучает материалы о наших земляках, посещает места боёв, корпит в архивах, встречается с ветеранами войны – старыми солдатами, бывшими партизанами, военачальниками. Таким образом он собирает документальные материалы для своих произведений.

В 1964 году выходит его первая книга – книга очерков «Үлемсезләр» («Бессмертные») о 28 панфиловцах. Наибольший успех получила его документальная повесть «Легенда егетләре» («Парни легенды»), опубликованная в 1965 году. Эта книга о трёх воинах, героически погибших в боях за Сталинград – испанском парне, капитане Рубене Ибаррури, русском лётчике-майоре Владимире Каменщикове, татарском парне-артиллеристе, капитане Хафизе Фаттахутдинове. Впоследствии эта книга была переведена на русский и туркменский языки, отрывки из книги на башкирский, казахский, чувашский, марийский, удмуртский языки.

Он опубликовал отдельной книгой «Сугыш язмалары» («Летопись войны», 1967) – фронтовые дневники и стихи татарского поэта, полковника Советской Армии Хайрутдина Музая, погибшего в фашистском плену, написал очерк о жизни и творчестве писателя. Он также автор-составитель сборника «Алар сафта» («Они в строю», 1961, 1985) включающий в себя произведения двадцати девяти татарских писателей, погибших на полях Великой Отечественной войны.

С.Шакир активно работает и в области перевода. Он переводит на татарский язык произведения русских, украинских, казахских, киргизских поэтов.

Издано около сорока книг Самата Шакира – авторских и в качестве составителя, это: поэтические сборники, повести, книги очерков, записок и статей.

В 1984 году С.Шакиру присвоено почётное звание заслуженного работника культуры Татарской АССР.

28 октября 1998 года С.Шакир умер. Похоронен на Сухорецком кладбище города Казани.

Язучы Самат Шакир (Самат Фәтхерахман улы Шакиров) 1924 елның 15 апрелендә Татарстан АССРның Әтнә районы Күәм авылында туа. Җидееллык мәктәпне тәмамлагач, Арча педагогия училищесында укый. Аннары Носы авылы мәктәбендә укытучы, Әтнә район газетасы редакциясендә әдәби хезмәткәр һәм 1942–1943 елларда Кызыл Юл районындагы Яңавылда мәктәп мөдире булып эшли. 1943 елда Совет Армиясенә алына һәм Сталинград янында хезмәт итә. Армиядән кайткач, бераз вакыт «Кызыл Татарстан» газетасы редакциясендә әдәби хезмәткәр, аннан соң, 1946–1949 елларда, Дөбъяз районы газетасының җаваплы сәркятибе була.

1951 елда С.Шакир Казан дәүләт университетының тарих-филология факультетында укый

башлый. Бер елдан читтән торып уку бүлегенә күчеп, Чүриле районының Сикертән авылы мәктәбенә укытучы булып китә. 1954-тә һәм аннан соңгы елларда Кайбыч районы Мөрәле мәктәбендә директор булып эшли.

Университетны тәмамлагач, С.Шакир Казанга күченеп килә һәм 1958–1962 елларда Татарстан китап нәшриятында редактор булып эшли. 1962 елда Татарстан Язучылар берлегенә әгъза итеп алынгач, профессиональ язучы булып иҗат итә.

С.Шакир әдәби иҗат эшчәнлеген шигырь язудан башлый. 1939 елда «Пионер каләме» журналында «Урман» дигән беренче шигыре басылып чыга. Шуннан соң аның мәктәп тормышы, туган як табигате, гражданнар сугышы, Бөек Ватан сугышы темаларына багышланган һәм, нигездә, мәктәп балаларына атап язылган күпләгән шигырьләре көндәлек матбугатта да, аерым җыентыклар булып та бик еш басыла.

Шулай да, Самат Шакирның иҗади йөзен, поэзиядән бигрәк, проза әсәрләре – очерклары, документаль повестьлары билгели. Язучы Бөек Ватан сугышы вакыйгаларына кагылышлы документаль материалларны эзләп табу, аларны матбугатка әзерләп чыгару юнәлешендә нәтиҗәле эш алып бара. Автор күп йөри, эзләнә, дәһшәтле сугышлар булган урыннарга бара, архивларда казына, сугыш ветераннары – карт солдатлар, элекке партизаннар, хәрби начальниклар белән очраша. Әнә шулай үзенең әсәрләре өчен документаль материаллар җыя.

1964 елда С.Шакир хәрби-патриотик темага багышланган беренче китабын – «Үлемсезләр» дип исемләнгән, легендар 28 панфиловчы турындагы очерклар китабын бастыра. Аның 1965 елда басылып чыккан «Легенда егетләре» исемле документаль повесте аеруча зур уңыш казана. Сталинград өчен сугышларда батырларча һәлак булган өч егет – испан егете, капитан Рубен Ибаррури, рус егете, очучы-майор Владимир Каменщиков, татар егете, артиллерист-капитан Хафиз Фәттахетдинов турындагы бу китап соңыннан рус һәм төрекмән, өзекләре башкорт, казакъ, чуваш, мари, удмурт телләренә тәрҗемә ителә. Язучының «Ташлардагы язулар» (1975), «Үлемне җиңгән батыр» (1975), «Исемнәре мәрмәрдә» (1982) кебек очерклар китаплары укучылар һәм әдәби җәмәгатьчелек тарафыннан уңай каршы алына.

Ул татар шагыйре, Совет Армиясе полковнигы, фашист тоткынлыгында һәлак булган Хәйретдин Мөҗәйнең фронт көндәлекләрен һәм шигырьләрен – «Сугыш язмалары»н – аерым китап итеп бастырып чыгара (1967), язучының тормышы һәм иҗаты турында очерк яза. Шулай ук ул Ватан сугышы кырларында һәлак булган егерме тугыз татар совет язучысының әсәрләрен, биографик белешмәләрен үз эченә алган «Алар сафта» җыентыкларының (1961, 1985) автор-төзүчесе дә.

С.Шакир тәрҗемә өлкәсендә дә актив эшли. Ул рус, украин, казакъ, кыргыз шагыйрьләренең әсәрләрен татар теленә тәрҗемә итә.

Прозаик, шагыйрь һәм журналист С.Шакирның кырыкка якын исемдәге китаплары басылып чыга.

1984 елда С.Шакирга Татарстан АССРның атказанган мәдәният хезмәткәре дигән мактаулы исем бирелә.

1998 елның 28 октябрендә Самат Шакир вафат була. Казан шәһәренең Коры Елга зиратына җирләнә.

Советуем прочитать:
Укырга тәкъдим итәбез:

Самат Шакир: биобиблиографик күрсәткеч / Татарстан Республикасы Милли китапханәсе; төз. З.С.Шакирова-Нуриева; мөх-ре И.Г.Һадиев. – Казан: Милли китап, 2003. – 286 б. – («Татар әдипләре» сер.). – Татар, рус һәм инглиз телләрендә.

Шакир С. Яраннар чәчәк аткан: шигырьләр, поэмалар. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1984. – 155 б.

Шакир С. Мәңгелек исемлектә: очерклар, язмалар. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1985. – 107 б.

Шакир С. Кыңгырау чәчәкләр: шигырьләр. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1988. – 47 б.

Шакир С. Төнбоеклы күл буенда: шигырьләр, поэма / кереш сүз язучы З.Шакирова-Нуриева. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2004. – 351б.: портр. б-н.

Гиниятуллина А. Писатели Советского Татарстана: биобиблиогр. спр. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1970. – 511 с. – Самат Шакир. – С. 484–485.

Манасыпов Ф. Верность долгу и памяти // Коммунист Татарии. – 1990. – № 5 . – С. 38–42. – То же в парал. изд. на татар. яз.

Әдипләребез: биобиблиогр. белешмәлек. 2 томда. Т. 2 / [төз. Р.Н.Даутов, Р.Ф.Рахмани]. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2009. – 735 б. – Самат Шакир. – Б. 634–636.

Даутов Р.Н., Нуруллина Н.Б. Совет Татарстаны язучылары: биобиблиогр. белешмә. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1986. – 639 б. – Самат Шакир. – Б. 542–544.

Шакирова-Нуриева З. Безнең әти // Мәдәни җомга. – 2014. – 8 май. – Б. 18.

Кәримов К. Боз кичү // Казан утлары. – 2004. – № 4. – Б. 174–175.

Исламов Ф. Сугыш темасын яктырткан каләм иясе // Шәһри Казан. – 2005. – 6 май.

Гыйззәтуллин Р. Эзтабар әдип иде // Мәдәни җомга. – 2014. – 8 май. – Б. 18.

Садриева А. Музей – патриотик тәрбия үзәге: [Татарстанның Әтнә районы Күәм урта мәктәбендә С.Шакир музее эшли] // Мәгариф. – 2015. – № 5. – Б. 23.

6 июня / июнь

Александр Сергеевич Пушкин

1799–1837

225 лет со дня рождения
туувына 225 ел

Александр Сергеевич Пушкин – поэт, прозаик, родоначальник новой русской литературы, создатель русского литературного языка, один из самых авторитетных литературных деятелей первой трети XIX века. Он – автор многочисленных стихотворений, поэм, драматических произведений, сказок, публицистических статей.

В сентябре 1833 года А.С.Пушкин, по пути в Оренбург, посетил Казань с целью сбора материала для историко-документального романа о событиях Крестьянской войны 1773–1775 годов под предводительством Е.И.Пугачёва. Прибыл в Казань в ночь с 5 на 6 сентября. На следующий день в Суконной слободе встретился с суконщиком В.П.Бабиным, который (со слов своих родителей-очевидцев) рассказал поэту о событиях июля 1744 года.

7 сентября Пушкин познакомился с К.Ф.Фуксом, о котором в примечаниях к роману «История Пугачёва» (1834) написал: «Ему обязан я многими любопытными известиями касательно эпохи и стороны, здесь описанных». Пушкин посетил место бывшей ставки Пугачёва у деревни Нокса, Арское поле (ныне в черте города) и Кремль, встретился с Крупениковым, который юношей был захвачен пугачёвцами в плен. 8 сентября Пушкин выехал из Казани, в дороге в своём дневнике он отметил: «Здесь я возился со стариками, современниками моего героя, объезжал окрестности города, осматривал места сражений, расспрашивал, записывал и остался очень доволен, что не напрасно посетил эту сторону».

Пушкин был удовлетворён результатами пребывания в Казани. Собранные материалы поэт использовал в работе над «Капитанской дочкой» и «Историей Пугачёва». Казанские встречи и личные впечатления помогли ему создать произведения, в деталях содержащие реальные сведения. Он продолжал поддерживать связи с казанцами. Кратковременное пребывание Пушкина в Казани оставило яркий след в передовых кругах казанского общества.

Появление поэзии Пушкина в татарском общественном сознании приходится на начало XX века. Определённая часть интеллигенции, знакомая с русской культурой, знали Пушкина и раньше. Самый большой вклад в первые переводы лирики Пушкина внёс, как известно, Габдулла Тукай. Им переводились около десяти стихотворений. Одновременно с Г.Тукаем лирику Пушкина переводят Дэрдменд, С.Сунчелей, Г.Рахманкулый и др.

В советское время, особенно после образования Союза писателей Татарстана, перевод произведений Пушкина был систематизирован. Почти все значимые произведения поэта переведены на татарский язык. Во второй половине 1930-х годов начинают его переводить А.Кутуй, М.Джалиль, А.Исхак, А.Файзи, А.Ерикей. Некоторые произведения Пушкина переводятся на татарский язык разными писателями в нескольких вариантах:

«Евгений Онегин» был переведён на татарский в 1939 году Ф.Бурнашем, а после войны это сделали каждый по-своему А.Исхаки и Ш.Маннур. Круг переводчиков лирики Пушкина всё время расширялся новыми именами: М.Максуд, А.Шамов, С.Баттал, Н.Арсланов, Г.Шамуков, З.Нури, Ш.Маннапов, Зульфат, Л.Шагирзян, Н.Акмалов и др. Творчество А.С.Пушкина на татарском языке интересно не только писателям, литературоведам, но и широкому кругу читателей.

В 1899, в год 100-летия со дня рождения поэта, при Казанском университете было учреждено Общество любителей русской словесности в память А.С.Пушкина. В этом же году улицы Верхняя Фёдоровская и 1-я Театральная были переименованы в улицу Пушкина. В 1956 году у здания Государственного театра оперы и балета им. М.Джалиля установлен памятник поэту (скульптор Н.К.Вентцель).

С 2019 года в Казани действует Культурный центр имени А.С.Пушкина.

Александр Сергеевич Пушкин – шагыйрь, прозаик, яңа рус әдәбиятына нигез салучы, рус әдәби телен булдыручы, XIX гасырның беренче өчлегендә иң абруйлы әдәбият эшлеклеләренең берсе. Ул күпсанлы шигырьләр, поэмалар, драма әсәрләре, әкиятләр, публицистик мәкаләләр авторы.

Е.И.Пугачёв җитәкчелегендәге 1773–1775 елгы Крестьяннар кузгалышы турында тарихи-документаль роман язу нияте белән 1833 елның сентябрендә Пушкин, Оренбургка барышлый, Казанда булып китә. Шәһәргә ул 5 сентябрьдән 6 сентябрьгә каршы төндә килә. Икенче көнне Постау бистәсендә сукночы В.П.Бабин белән очраша. Ул шул көннәрнең шаһите булган әти-әнисе сүзләреннән чыгып, шагыйрьгә 1774 елның июль вакыйгалары турында сөйли.

7 сентябьдә Пушкин К.Ф.Фукс белән таныша. Аның турында «Пугачёв тарихы» («История Пугачёва», 1834) романының искәрмәләрендә болай дип яза: «Мин аңа биредә тасвирланган чор һәм шушы як турында күп кызыклы мәгълүматлар ала алганым өчен бик рәхмәтлемен». Башта Пугачёв ставкасы урнашкан урынга – Нокса авылына, Арча кырына (хәзер Казан шәһәре эчендә) һәм Кремльгә бара, яшүсмер чагында пугачёвчылар тарафыннан кулга алынган сәүдәгәр Л.Ф.Крупеников белән очраша. 8 сентябрьдә Пушкин Казаннан китеп бара, юлда үзенең көндәлегенә: «Биредә мин картлар, минем геройның замандашлары белән кайнаштым, шәһәр читләрен урап уздым, сугыш барган урыннарны карап чыктым, сораштым, язып алдым һәм бу җирләргә килеп чыгуыма бик ризамын», – дип яза.

Пушкин Казанда булуыннан канәгать кала. Шагыйрь җыелган материалларны «Капитан кызы» һәм «Пугачёв тарихы» әсәрләрен язганда куллана. Казандагы очрашулары һәм алган тәэсирләре аңа реаль мәгълүматлар булган әсәрләр язарга ярдәм итә. Ул казанлылар белән элемтәләрен өзми, аралашуын дәвам итә. Пушкинның Казанда кыска гына вакыт аралыгында булуы да Казан җәмәгатьчелегенең алдынгы даирәләрендә якты эз калдыра.

А.С.Пушкин иҗатының татарларда чын мәгънәсендә тарала башлавы XX гасыр башына туры килә. Әлбәттә, рус мәдәнияте белән беркадәр таныш булган мәгълүм зыялылар катламы Пушкинны күпкә элегрәк белгәндер. Билгеле булганча, Пушкинның беренче тәрҗемәләренә иң зур өлешне Габдулла Тукай кертә. Аның тарафыннан барлыгы унлап шигырь тәрҗемә ителә. Тукай белән бер үк вакытта Пушкин лирикасын Дәрдмәнд, С.Сүнчәләй, Г.Рахманколый һ.б. да тәрҗемә итә.

Совет чорында, бигрәк тә Татарстан Язучылар берлеге оешкач, Пушкинны тәрҗемә итү эзлекле бер системага салына. Шагыйрьнең күләмле әсәрләренең бөтенесе диярлек татарчага тәрҗемә ителгән. 1930 нчы елларның икенче яртысында аны Г.Кутуй, М.Җәлил, Ә.Исхак, Ә.Фәйзи, Ә.Ерикәйләр тәрҗемә итә. Пушкинның кайбер әсәрләре хәтта берничә тапкыр төрле авторлар тарафыннан тәрҗемәләнгән: «Евгений Онегин»ны Ф.Бурнаш 1939 елда ук татарчалаштырган булган, сугыштан соң шул ук әсәр Ә.Исхак һәм Ш.Маннурлар тарафыннан үзләренчә яңадан тәрҗемә ителә. Пушкинны татар укучысына җиткерүне бик күп татар әдипләре дәвам итә. Алар арасында: М.Максуд, А.Шамов, С.Баттал, Н.Арсланов, Г.Шамуков… Пушкин лирикасын тәрҗемә итүчеләрнең саны һәрвакыт арта бара һәм яңа исемнәр белән тулылана: З.Нури, Ш.Маннапов, Зөлфәт, Л.Шагыйрьҗан, Н.Акмалов һ.б.

Пушкинның татар теленә тәрҗемә ителә башлавына 100 елдан артты. Шушы вакыт эчендә татар язуында ике графика реформасы үткәрелде. Рус шагыйренең беренче тәрҗемәләре гарәп хәрефләре белән, аннан соң – яңалифтә һәм соңгылары кириллицада басылдылар.

А.С.Пушкинның татар теленә тәрҗемә ителгән иҗаты язучылар, әдәбият галимнәре өчен генә түгел, киң катлам укучылар өчен дә кызыклы.

Шагыйрьнең тууына 100 ел тулу уңаеннан 1899 елда Казан университеты каршында А.С.Пушкин истәлегенә Рус телен сөючеләр җәмгыяте оештырыла. Шушы ук елда Казанның Югары Фёдоровка һәм Беренче Театр урамнары Пушкин урамы итеп үзгәртелә. 1956 елда М.Җәлил исемендәге Татар дәүләт опера һәм балет театры янында А.С.Пушкинга һәйкәл куела (скульпторы Н.К.Вентцель).

2019 елдан Казанда А.С.Пушкин исемендәге Мәдәният үзәге эшләп килә.

Советуем прочитать: Укырга тәкъдим итәбез:

Пушкин А.С. Избранные произведения /вступ. ст. Р.Файзуллина «На свете Пушкин есть!» = Сайланма әсәрләр / Р.Фәйзуллинның «Дөньяда Пушкин бар» дигән кереш мәкаләсе б-н. – Казань: Магариф-Вакыт, 2013. – 390 с.: ил. – Текст на рус. и татар. яз.

Пушкин А.С. Лирика А.С.Пушкина в татарских переводах / сост., авт. вступит. ст. Г.Ф.Сафина; науч. ред. Я.Г.Сафиуллин. – Казань: Изд-во филолог. фак-та КГУ, 2005. – 135 с. – на рус. и татар. яз.

Пушкин А.С. Сайланма әсәрләр: ике томда. – Казан: Таткнигоиздат, 1954.

Т. 1: Шигырьләр, поэмалар, «Евгений Онегин» романы, әкиятләр, драма әсәрләре. – 1954 .— 742 б.: портр.

Т. 2: Прозаик әсәрләр. – 1954. – 340 б.: портр.б-н.

Пушкин А. Сайланма әсәрләр: шигырьләр, поэмалар, әкиятләр / [проект җитәкчесе, китапның төз. һәм кереш сүз авт. Л.М.Шәех]. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2019. – 383 б.: рәс., портр. б-н.

Хәтерлим мин гүзәл бер мизгелне...: А.С.Пушкин татар шагыйрьләре тәрҗемәсендә / төз.-ред. **Х.Фәйзрахманова.** – Казан: Мәгариф, 1999. – 139 б.: рәс. – («Мәгариф» нәшрияты к-ханәсе). – Текст парал. рус, татар. тел.

Воронова Л.Я., Сидорова М.М. А.С.Пушкин в Казани (1833–2011): антология материалов: библиогр. указ. – Казань: Отечество, 2013. – 305 с.

Аюдаг Л.В. Казанская Пушкиниана: литературно-журналистские, пушкиноведческие исследования. – 2-е изд., испр. и доп. – Казань: Татар. кн. изд-во, 2004. – 66 с.: ил.

Пушкин и Казань: казанские коллекции в музеях России: каталог выставки. – Казань: Фолиант, 2016. – 139 с.: ил., портр., факс.

Казанский край – поэзии душа: историко-литературный сб. – Казань: Мир без границ, 2021. – 271 с. – Пушкин Александр Сергеевич. – С. 71–85.

Девятых Л. Люди и судьбы. Кн. 1. – Казань: Титул, 2003. – 303 с.: фото. – «Я в Казани с пятого...». – С. 132–146.

Амиров К.Ф., Ахметзянова Р.Х., Вениаминов Р.Г. Казанских улиц имена. – Казань: Центр инновационных технологий, 2008. – 589 с. – Улица Пушкина. – С. 400–403.

Амирханов Р. Татарская дореволюционная пресса и Пушкин // Магариф. – 1999. – № 6. – С. 46–48.

Нигматуллин Э.Г. Восприятие поэзии Пушкина татарскими поэтами // Науч. Татарстан. – 1999. – № 1. – С. 50–55.

Марданова Л. Пушкин и Тукай // Воспитание. – 1999. – (Апр. № 4.). – С. 4–5.

Султанбеков Б. Пушкин и татарская культура // Респ. Татарстан. – 1999. – 5 июня.

Колмаков В. Использование краеведческого материала при изучении повести «Капитанская дочка» // Магариф. – 1999. – № 5. – С. 43–44.

Фукс А. Александр Пушкин Казанда // Сөембикә. – 2007. – № 6. – Б. 35.

Гараева Ф. Мәңге сүнмәс йолдызлар...: (Тукай һәм Пушкин иҗатларының уртаклыгы) // Фән һәм мәктәп=Наука и школа. – 2000. – № 3. – Б. 108–110.

Сафиуллин Җ. А.С.Пушкин иҗатында Коръән // Казан утлары. – 1999. – № 6. – Б. 92–99.

Нигъмәтуллин Э. Пушкин һәм татар шагыйрьләре //Мәдәни җомга. – 1999. – 4 июнь. – Б. 15.

Исламшин Р., Габделхаков В. Пушкин һәм милли мәдәниятләр // Мирас. – 1999. – № 6. – Б. 61–63.

Ибраһимов Ш. Шагыйрь эзләре буйлап // Мәдәни җомга. – 1999. – 4 июнь. – Б. 15.

Нигъмәтуллин Ә. Пушкин һәм татар поэзиясе // Ватаным Татарстан. – 1999. – 11 июнь.

Бөек рус шагыйре А.С.Пушкинның тууына 200 ел!: мәкаләләр // Ватаным Татарстан. – 1999. – 5 июнь. – Эчт.: Онытма, Пушкин бар / Р.Харис; Бөек сергә ашкыну / Зөлфәт; Пушкинга чәчәк / Роберт Әхмәтҗан.

Маннап Ш. Ганнибал оныгы Пушкин татарча белгәнме? // Мәдәни җомга. – 1999. – 4 июнь. – Б. 14.

16 июня / июнь

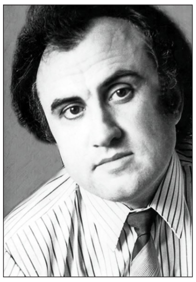

Хайдар Бигичев
Хәйдәр Бигичев

1949–1998

75 лет со дня рождения
тууына 75 ел

Певец Хайдар Аббясович Бигичев родился 16 июня 1949 года в деревне Чембилей Краснооктябрьского района Горьковской (ныне Нижегородской) области в многодетной семье. Учился в татарской школе в родной деревне.

Во время службы в рядах Советской Армии Хайдар два года поёт в военном хоре, а по возвращении домой, по совету своего товарища, принимает участие в телевизионном конкурсе «Алло, мы ищем таланты» и побеждает в двух турах.

После участия во Всесоюзном телевизионном конкурсе талантов попал в поле зрения композитора М.Таривердиева, который посоветовал Х.Бигичеву заняться музыкой профессионально.

В 1971 году Х.Бигичев поступает на учёбу в Казанскую консерваторию. В 1977 году, до окончания консерватории, его принимают на работу в Татарский театр оперы и балета имени Мусы Джалиля. Здесь он стал одним из ведущих солистов театра.

Х.Бигичев исполняет главные партии во всех постановках музыкально-сценических произведений татарских композиторов, осуществлённых за период его творческой деятельности: Джик, Джалиль («Алтынчеч», «Джалиль» Н.Жиганова), Самат («Самат» Х.Валиуллина), Закир («Черноликие» Б.Мулюкова), Батыржан («Наёмщик» С.Сайдашева) и др.

Он успешно выступает также в оперных спектаклях классического русского и зарубежного репертуара: Хозе («Кармен» Дж. Бизе), Самозванец («Борис Годунов» М.Мусоргского), Герман («Пиковая дама» П.Чайковского) и др. Вершиной исполнительского мастерства певца стала партия Отелло в одноименной опере Дж.Верди.

Х.Бигичев завоевал широкое признание благодаря своей музыкально-сценической деятельности и выступлениям на концертной эстраде, телевидении и радио. Он является первым исполнителем новых вокальных сочинений композиторов Татарстана, тонким интерпретатором произведений татарского народного песенного творчества. Всесторонне одарённый певец, Х.Бигичев обладал прекрасным голосом неповторимого тембра и широкого диапазона, яркими музыкальными и внешними данными.

Его творчество отличалось высоким профессионализмом и незаурядным художественным воплощением произведений разных жанров и стилей. Исполнительский облик певца характеризовался на редкость гармоничным единством особенностей академического и самобытного, связанного с традициями татарского народного пения, вокала.

В 1970–1990 годы Х.Бигичев – один из наиболее популярных татарских исполнителей, ведёт активную концертную деятельность, выступает с сольными концертами во многих городах России и за рубежом.

Х.А.Бигичеву присвоены почётные звания: в 1980 году народного артиста ТАССР, в 1986 году заслуженного артиста РСФСР. За исполнение роли Са-

мата в опере «Черноликие» Б.Мулюкова в 1984 году ему присуждается Государственная премия Татарстана имени Г.Тукая.

Хайдар Аббясович Бигичев умер 13 ноября 1998 года. Похоронен в Ново-Татарском кладбище города Казани.

В Казани в доме где жил Х.Бигичев (улица Татарстан, дом 7), установлена мемориальная доска в память певца. Именем Х.Бигичева названа улица в Советском районе Казани. В школе № 174 в Казани есть музей певца. 16 июля 2016 года на родине певца – в административном центре Краснооктябрького района – селе Уразовка установлен памятник Х.Бигичеву.

Җырчы Хәйдәр Аббәс улы Бигичев 1949 елның 16 июнендә Горький (хәзерге Түбән Новгород) өлкәсенең Кызыл Октябрь районы Чүмбәли авылында күп балалы гаиләдә туа. Туган авылында татар мәктәбендә укый.

Совет Армиясе сафларында хезмәт иткәндә ике ел хәрби хорда җырлый. Хезмәтен тутырып кайткач, дусты тәкъдиме белән, «Алло, мы ищем таланты» телевизион конкурсында катнашып, ике турда да җиңү яулый. Талантларның Бөтенсоюз телевизион конкурсында жюри әгъзасы, композитор М.Таривердиев Х.Бигичевка игътибар итә һәм ул аңа музыка белән профессиональ рәвештә шөгыльләнергә киңәш итә.

1971 елда Х.Бигичев Казан консерваториясенә укырга керә. 1977 елда аны, консерваторияне тәмамлаганчы ук, Муса Җәлил исемендәге Татар дәүләт опера һәм балет театрына эшкә алалар. Биредә ул әйдәп баручы солистларның берсе була.

Х.Бигичев иҗат эшчәнлеге дәверендә татар композиторларының сәхнәдә куелган барлык музыкаль әсәрләрендә төп партияләрне башкара: Җик Мәргән, Җәлил («Алтынчәч», «Җәлил», Н.Җиһанов), Самат (шул исемдәге опера, Х.Вәлиуллин), Закир («Кара йөзләр», Б.Мулюков), Батырҗан («Наёмщик», С.Сәйдәшев) һ.б. Ул шулай ук рус һәм чит ил классик опера спектакльләрендә Хозе («Кармен», Дж. Бизе), Самозванец («Борис Годунов», М.Мусоргский), Герман («Пиковая дама», П.Чайковский) һ.б. партияләрендә уңышлы чыгышлар ясый. Дж. Вердиның «Отелло» операсындагы Отелло партиясе – җырчының башкару осталыгында иң югары баскыч булып кала.

Җырчы үзенең музыкаль сәхнә эшчәнлеге, концерт эстрадасында, телевидение һәм радиода даими чыгышлары белән киң таныла. Ул Татарстан композиторларының күп яңа вокаль әсәрләрен беренче булып башкара, тамашачыга татар халык җырларының хасиятен үтә сизгер тоемлап тапшыра. Киң диапазонлы, кабатланмас матур тембрлы тавышка, матур буй-сынга ия булган Х.Бигичевның иҗаты югары профессиональлеге, төрле жанрдагы һәм стильдәге әсәрләрне бертигез дәрәҗәдә сәнгатьчә башкару осталыгы белән аерылып тора. Аның башкару манерасына сирәк очрый торган академизм белән халык традицияләренең үзара гармонияле рәвештә кушылуы хас.

Х.Бигичев 1970–1990 елларда иң популяр татар профессиональ башкаручыларының берсе була, актив концерт эшчәнлеге алып бара, Россиянең күп шәһәрләрендә һәм чит илләрдә соло концертлар белән чыгыш ясый.

Хәйдәр Бигичевка 1980 елда ТАССРның халык артисты, 1986 елда РСФСРның атказанган артисты дигән мактаулы исемнәр бирелә, Б.Мулюковның «Кара йөзләр» операсында Закир ролен башкарган өчен 1984 елда Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясенә лаек була.

Хәйдәр Аббәс улы Бигичев 1998 елның 13 ноябрендә вафат була. Кабере Казанда, Яңа бистә зиратында.

Казанда, Х.Бигичев торган йортта (Татарстан урамы, 7) җырчы истәлегенә мемориаль такта урнаштырылган. Казанның Совет районында бер урам Х.Бигичев исемен йөртә. Казанның 174 санлы мәктәбендә җырчының музее бар. 2016 елның 16 июлендә туган ягы Кызыл Октябрь районы үзәге Уразавылда Х.Бигичевка һәйкәл ачылды.

Советуем прочитать:
Укырга тәкъдим итәбез:

Хайдар Бигичев: воспоминания, интервью, очерки, письма. – Казань: Татар. кн. изд-во, 2019. – 279 с : фото.

Народные артисты: очерки / авт.-сост. И.Илялова. – Казань: Магариф-Вакыт, 2011. – 391 с. – Хайдар Бигичев. – С. 91–95.

Васильев В. Воспоминания дирижёра о Хайдаре Бигичеве // Размышления о музыкальном театре

Казанской консерватории: статьи. Воспоминания. Беседы. – Казань: Казан. гос. консерватория, 2010. – С. 43–45.

Амиров К.Ф. Казанских улиц имена / К.Ф.Амиров, **Р.Х.Ахметзянова, Р.Г.Вениаминов.** – Казань: Центр инновационных технологий, 2008. – 589 с. – Бигичев Хайдар. – С. 75–76.

Хәйдәр Бигичев: альбом, истәлекләр / төз.: З.Сәхәбиева-Бигичева, Р.Заһидуллина. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2010. – 327 б. : рәс. + 1 электрон. опт.диск (CD-ROM). – Татар һәм рус телләрендә.

Сәхәбиева З. «Үзем исән чакта, Хәйдәр онытылмас»: [әңгәмә] / әңгәмәдәш Г. Гыймадова // Ватаным Татарстан. – 2019. – 19 июль. – Б. 18.

Хәсәнова А. Хәйдәр җитми // Ватаным Татарстан. – 2014. – 6 июнь. – Б.18.

Фәттахов Р. Хәйдәрләр гасырга бер туа: [әңгәмә] / әңгәмәдәш Г. Гыймадова // Ватаным Татарстан. – 2016. – 12 февраль. – Б.18.

Миңнуллин Т. Үз ягының баласы // Безнең мирас. – 2016. – № 7. – Б. 84–85.

Макаров М. Җыры калды // Безнең мирас. – 2014. – № 8. – Б. 98–102.

Ибраһим Х. «Тыңлар идем тавышыңны...» // Безнең мирас. – 2014. – № 8. – Б. 102–108.

Арифуллин Ф. Яратмаска сине мөмкин түгел // Мәдәни җомга. – 2010. – 30 апр. – Б. 18.

28 июля / июль

Якуб Агишев

1899–1972

125 лет
со дня рождения
тууына 125 ел

Литературовед, педагог Якуб Халилович Агишев родился 28 июля 1899 года в селе Пенделка Саратовской губернии, ныне Кузнецкого района Пензенской области в семье крестьянина. Начальное образование получает в медресе родной деревни.

В 1915–1918 годах он, при поддержке репетиторов по программе средней школы, экстерном заканчивает Архангельское реальное училище.

В 1919–1925 годах Я.Агишев живёт в Пензе: преподаёт в сёлах Телятине и Кикине, ныне Каменского района; работает уполномоченным губернского отделения народного образования.

В 1926 году приезжает в Казань, в 1930–1933 годах он – студент Казанского педагогического института. Закончив институт и аспирантуру по татарской литературе, Я.Агишев исполняет обязанности заведующего отделом татарского языка и литературы в Институте повышения квалификации кадров народного образования Татарстана (1934–1937), заместителя директора Казанского педагогического училища (1937–1939); затем с октября 1939 до мая 1945 года старшего научного сотрудника, учёного секретаря, заместителя директора в Татарском научно-исследовательском институте языка, литературы и истории. В 1945–1947 годах Якуб Халилович преподаёт в Казанском театральном училище.

В 1946 году Я.Агишев при Учёном совете Восточного института в Москве защитает диссертацию по творчеству Г. Тукая и, получив степень кандидата филологических наук, в 1947–1951 годах работает заведующим кафедрой татарской литературы и доцентом в Казанском государственном педагогическом институте; в 1951–1960 годах преподаёт в Казанском государственном университете.

В печати Я.Агишев начал появляться в период жизни в городе Архангельске. На страницах журнала «Северное жало», «Сабанчы» публикуются многие статьи, очерки, посвящённые вопросам сельского быта, образования, а в тридцатые-пятидесятые годы вместе с другими авторами он работает над составлением программ и учебников-хрестоматий по татарской литературе для средних школ.

В области научных исследований учёный в основном уделяет внимание изучению творчества классиков татарской литературы начала двадцатого столетия, в частности Г. Тукая.

В 1942 году выходит первая книга Я.Агишева «Габдулла Тукай – патриот», а в 1948 и 1954 годах – монографии «Творчество Габдуллы Тукая».

Он также принимает активное участие в состав-

лении двухтомного академического издания произведений Г.Тукая, двухтомного собрания «Избранных произведений», однотомника на русском языке (1958), в написании к ним предисловий и примечаний.

Я. Агишев ещё в 1940 году одним из первых публикует в печати серьёзные статьи, в которых поднимает вопрос о научной периодизации истории татарской литературы.

Якуб Халилович Агишев умер 20 июня 1972 года в Казани.

Әдәбият галиме һәм педагог Якуб Хәлил улы Агишев 1899 елның 28 июлендә элекке Саратов губернасының Кузнецк өязе (хәзерге Пенза өлкәсенең Кузнецк районы) Пәндәлге авылында игенче гаиләсендә туа. Үз авылларындагы мәдрәсәдә укып башлангыч белем алгач, 1915–1918 еллар арасында репетиторлар ярдәме белән урта мәктәп программасы буенча әзерләнеп, экстерн тәртибендә ул Архангельск реаль училищесын тәмамлый.

1919–1925 елларда Я. Агишев туган ягы авылларында балалар укыта. 1926 елда Казанга килә. 1930–1933 елларда ул – Казан педагогия институты студенты. Институтны һәм шунда татар әдәбияты буенча аспирантура тәмамлагач, Я.Агишев Татарстан халык мәгарифе кадрларының белемен күтәрү институтында татар теле һәм әдәбияты бүлеге мөдире (1934–1937), Казан педагогия училищесы директоры урынбасары (1937–1939), аннары 1939 елның октябреннән 1945 елның маена кадәр Татар теле, әдәбияты һәм тарих фәнни-тикшеренү институтында өлкән фәнни хезмәткәр, гыйльми секретарь, директор урынбасары вазифаларын башкара, ә 1945–1947 елларда Казан театр училищесында укыта. 1946 елда Мәскәүдә Көнчыгыш институтының Гыйльми советы каршында Габдулла Тукай иҗаты буенча диссертация яклап, филология фәннәре кандидаты дигән гыйльми дәрәҗә алгач, 1947–1951 елларда Казан дәүләт педагогия институтында татар әдәбияты кафедрасы мөдире һәм доцент булып эшли. 1951–1960 елларда ул Казан дәүләт университетында укыта.

Матбугатта Я.Агишев Архангельск шәһәрендә яшәгән чорында язышa башлый. «Северное жало», «Сабанчы» журналы битләрендә авыл тормышына, мәгариф мәсьәләләренә багышланган күп мәкаләләре, очерк язмалары басыла, ә утызынчы-илленче елларда ул укучылар өчен татар әдәбиятыннан хрестоматияләр төзү һәм дәреслекләр язуда актив катнаша.

Гыйльми тикшеренү өлкәсендә Я.Агишев нигездә егерменче йөз башы татар әдәбияты классиклары, аерым алганда, Г.Тукай иҗатын өйрәнүгә күп көч сала. 1942 елда аның «Тукай – патриот» исемле фәнни-популяр очеркы, 1948 һәм 1954 елларда «Габдулла Тукай иҗаты» («Творчество Габдуллы Тукая») исемле монографияләре дөнья күрә. Ул шулай ук Г.Тукай әсәрләренең ике томлык академик басмасын (1947, 1948), ике томлык «Сайланма әсәрләр» җыелмасын (1954), русча бертомлыгын (1958) төзү, аларга кереш сүз һәм искәрмә-аңлатмалар язу эшендә актив катнаша. Я.Агишев 1940 елда ук беренчеләрдән булып матбугатта татар әдәбияты тарихын фәнни нигездә чорларга бүлү мәсьәләсен күтәргән җитди мәкаләләрен бастыра.

Якуб Агишев 1972 елның 6 июнендә Казанда вафат була.

Советуем прочитать: Укырга тәкъдим итәбез:

Агишев Я. Творчество Габдуллы Тукая: общественно-политические мотивы. – Казань: Таткнигоиздат, 1948. – 94 с.

Агишев Я. Творчество Габдуллы Тукая. – 2-е изд., испр. – Казань: Таткнигоиздат, 1954. – 94 с.

Агишев Я. Народный поэт Г. Тукай: к 75-летию со дня рождения. – Казан: Татар. кн. изд–во, 1961. – 36 с.

Агишев Я. Габдулла Тукай: очерк. – Казан: Татгосиздат, 1946. – 39 б.

Агишев Я. Халык шагыйре Г.Тукай. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1961. – 44 б.

Гиниятуллина А. Писатели Советского Татарстана: биобиблиогр. спр. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1970. – 511 с. – Агишев Якуб Халилович. – С. 11–12.

Хусянов Р. Жизнь, отданная науке и литературе // Респ. Татарстан. – 1999. – 30 нояб.

Әдипләребез: биобиблиогр. белешмәлек. 2 том-

да. Т. 1 / [төз. Р.Н.Даутов, Р.Ф.Рахмани]. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2009. – 751 б. – Якуб Агишев. – Б. 11–12.

Әдһәмова Г. Сабак алсын килер буыннар // Ватаным Татарстан. – 1999. – 30 июль.

Госманов М. Гыйбрәтле язмышлар: мәгънәле үкенү // Казан утлары. – 2006. – № 7. – Б. 149–166.

4 сентября / сентябрь

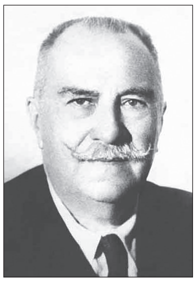

Александр Васильевич Вишневский

1874–1948

150 лет со дня рождения
тууына 150 ел

Вишневский вошёл в историю медицины как самобытный учёный-новатор, крупнейший клиницист, выдающийся хирург, создатель оригинальной научной школы. Из 49 лет врачебной и научной деятельности А.В.Вишневского 35 лет отданы Казани.

Именно в Казани он сформировался как врач и учёный, педагог и общественный деятель, здесь им были сделаны главные научные открытия, которые принесли ему мировую известность.

Александр Васильевич Вишневский родился 4 сентября 1874 года в Дагестанском ауле Нижний Чирюрт, в семье штабс-капитана. Среднее образование он получает в Астраханской гимназии, а после её окончания поступает на медицинский факультет Императорского Казанского университета.

После окончания в 1899 году университета, А.В.Вишневский в течение года работает сверхштатным ординатором хирургического отделения городской Александровской больницы Казани. В 1900–1901 годах он – сверхштатный прозектор кафедры оперативной хирургии с топографической анатомией, в 1901–1904 – прозектор кафедры нормальной анатомии. Талантливый молодой специалист в 1903 году защищает докторскую диссертацию, в 1904–1911 годах – приват-доцент кафедры топографической анатомии и оперативной хирургии.

В 1905 году командируется за границу для овладения методами урологических исследований. С 1 апреля 1908 по 15 января 1909 года состоялась его вторая заграничная командировка с целью изучения хирургии мозга и других органов человека; знакомится работой самых лучших клиник Германии, Швейцарии, Франции.

А.В.Вишневский, практически полностью освоив наследие русских и зарубежных анатомических школ, внёс значительный вклад в изучение различных разделов анатомии человека.

В 1910 году А.В.Вишневский начал деятельность консультанта-хирурга в клинике нервных болезней. В 1912 году его избирают заведующим кафедрой хирургической патологии Казанского университета, а с 1916 года молодой профессор стал заведовать кафедрой госпитальной хирургии.

В 1919 году по инициативе А.В.Вишневского, а также других профессоров был основан Институт травматологии; в 1920–1921 годах он также принимает активное участие в организации Института усовершенствования врачей. В суровое время гражданской войны А.В.Вишневский с другими учёными-медиками включился в борьбу с эпидемиями.

Деятельность А.В.Вишневского достигла наивысшего расцвета в период 1923–1934 годов. С 1924 года он регулярно читает студентам курс по урологии. В 1926 году его избирают заведующим кафедрой факультетской хирургии, которой он руководит до отъезда из Казани.

С 1923 по 1934 год А.В.Вишневским было опубликовано около 40 научных работ – экспериментально-физические исследования и многочисленные оригинальные работы по хирургии желчных путей, мочевой системы, грудной полости, нейрохирургии, хирургии военных повреждений и гнойных процессов.

В 1930 году Вишневский предложил оригинальный метод местного обезболивания при операциях по способу ползучего новокаинового инфильтрата, получивший широкое применение в нашей стране и за рубежом.

В 1934 году А.В.Вишневский переезжает в Москву, возглавляет хирургическую клинику Централь-

ного института усовершенствования врачей и Всесоюзного института экспериментальной медицины. Покидая Казань, он оставил здесь многочисленных учеников. Из школы Вишневского вышло 18 профессоров. Одним из лучших учеников стал его сын Александр Александрович.

Осенью 1941 года Вишневский вновь оказался в Казани: сюда была эвакуирована хирургическая клиника. Новые методы обезболивания и лечения ран, предложенные Вишневским, сыграли огромную роль во время Великой Отечественной войны, спасли тысячи советских воинов.

Масляно-бальзамическая повязка («Мазь Вишневского»), предложенная Вишневским в 1927 году, применяется с успехом для лечения ран и сегодня.

А.В.Вишневский был награждён орденами Ленина, Трудового Красного Знамени, медалями, ему присуждалась Государственная премия СССР.

Умер А.В.Вишневский 13 ноября 1948 года в Москве.

В Казани имя известного хирурга увековечено. Одна из центральных улиц города, бывшая Академическая, с 1948 года носит имя Вишневского. В 1936 году его имя присвоено клинике Казанского медицинского университета; рядом с клиникой, носящей его имя, установлен памятник-бюст А.В.Вишневскому (скульптор В.И.Рогожин, архитектор А.А.Спориус).

Вишневский медицина тарихына үзенчәлекле галим-новатор, танылган хирург, оригиналь фәнни мәктәп төзүче буларак кергән. Вишневскийның 49 еллык фәнни һәм табиблык эшчәнлегенең 35 елы Казанда үткән. Монда ул табиб һәм галим, педагог һәм җәмәгать эшлеклесе буларак формалаша, монда үзен бөтен дөньяга танытකан төп фәнни ачышларын ясый.

Александр Васильевич Вишневский 1874 елның 4 сентябрендә Дагъстандагы Түбән Чирюрт авылында, рус гаскәрләре составында хезмәт итүче офицер гаиләсендә туа. Әстерхандагы гимназиядә урта белем алгач, Казан император университетының медицина факультетына укырга керә.

1899 елда университетны тәмамлагач, А.В.Вишневский бер ел Казандагы Александров больницасының хирургия бүлегендә штаттан тыш ординатор булып эшли. 1900–1901 елларда ул – оператив хирургия белән топографик анатомия кафедрасында штаттан тыш прозектор, 1901–1904-тә – нормаль анатомия кафедрасы прозекторы. Сәләтле яшь белгеч 1903 елда докторлык диссертациясен яклый, 1904–1911 елларда – топографик анатомия һәм оператив хирургия кафедрасы приват-доценты була.

1905 елда А.В.Вишневский урологик тикшеренүләр ысулларын өйрәнергә чит илгә командировкага җибәрелә. 1908 елның 1 апреленнән 1909 елның 15 гыйнварына кадәр ул, ми һәм кешенең башка органнары хирургиясен өйрәнү максатыннан, икенче мәртәбә чит илдә командировкада була; Германия, Швейцария, Франциядәге иң яхшы клиникаларның эше белән таныша.

А.В.Вишневский рус һәм чит ил анатомия мәктәпләренең мирасын тулысынча диярлек үзләштереп, кеше анатомиясенең төрле бүлекләрен өйрәнүгә үзеннән зур өлеш кертә.

1910 елның көзендә ул нерв авырулары шифаханәсендә консультант-хирург эшчәнлеген башлый. 1912 елда А.В.Вишневский Казан университетының хирургия патологиясе кафедрасының профессоры итеп сайлана, ә 1916 елдан госпиталь хирургиясе кафедрасын җитәкли башлый.

1919 елда А.В.Вишневский һәм башка профессорлар инициативасы белән Травматология институтына нигез салына; 1920–1921 елларда ул врачларның белемен күтәрү институтын оештыруда актив катнаша. Гражданнар сугышы елларында башка галим-медиклар белән бергәләп эпидемияләргә каршы көрәшә.

1923–1934 елларда А.В.Вишневскийның эшчәнлеге үзенең чәчәк ату чорын кичерә. 1924 елдан ул студентларга даими рәвештә урология курслары укый. 1926 елда аны факультатив хирургия кафедрасының мөдире итеп сайлыйлар, ул кафедра белән Казаннан киткәнче җитәкчелек итә.

1923–1934 елларда А.В.Вишневскийның 40 лап фәнни хезмәте басыла. Ул медицинаның төрле өлкәләренә караган эксперименталь-физик эзләнүләр үткәрә. Вишневский нерв системасының ялкынсыну процессындагы роле турында концепция эшли. Моннан чыгып, ул ялкынсыну процессларын, үлекле яраларны, травма белән бәйле рәвештә барлыкка килгән тетрәнүне (травма шогын) дәвалауның яңа методларын булдыра.

1930 елда Вишневский операция вакытында авыртуны тойдырмау ысулын уйлап таба. Бу үзенчәлекле метод безнең илдә генә түгел, чит илләрдә дә киң кулланыла башлый.

1934 елда А.В.Вишневский Казаннан Мәскәүгә күчә, Врачларның белемен күтәрү үзәк институтының һәм Бөтенсоюз эксперименталь медицина институтының хирургия клиникасына җитәкчелек итә. Казаннан киткәндә ул бирердә күпсанлы шәкертләрен калдыра. Вишневский мәктәбеннән 18 профессор үсеп чыга. Иң яхшы укучыларының берсе – улы Александр Александрович.

1941 елның көзендә, хирургия клиникасы эвакуацияләнү сәбәпле, Вишневский яңадан Казанга кайта. Авыртуларны басуның һәм яраларны дәвалауның Вишневский тәкъдим иткән яңа ысуллары Бөек Ватан сугышы вакытында зур роль уйный, меңләгән совет сугышчысын коткара.

1927 елда Вишневский тәкъдим иткән майлыбәлзәмле бәйләвеч («Вишневский мазе») яраларны дәвалаганда бүген дә уңышлы кулланыла.

А.В.Вишневский Ленин, Хезмәт Кызыл Байрагы орденнары, медальләр белән бүләкләнә, аңа СССРның Дәүләт премиясе бирелә.

А.В.Вишневский 1948 елның 13 ноябрендә Мәскәүдә вафат була.

Казанда атаклы хирургның исеме мәңгеләштерелгән. Шәһәрнең элеккеге Академическая урамы 1948 елдан Вишневский исемен йөртә. 1936 елда Казан медицина институты клиникасына А.В.Вишневский исеме бирелә; клиника янында А.В.Вишневскийга һәйкәл-бюст куелган (скульпторы В.И.Рогожин, архитекторы А.А.Спориус).

Укырга тәкъдим итәбез: Советуем прочитать:

Розенгартен М.Ю., Альбицкий В.Ю. Страницы из жизни хирурга: А.В.Вишневский в Казани. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1974. – 110 с.

Захарьян С.Т. Творческий путь Александра Васильевича Вишневского. – М.: Медицина, 1973. – 102 с.: илл., 1 л. портр.

Розенгартен М.Ю. Александр Васильевич Вишневский // Рассказы о казанских ученых. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1983. – С. 166–175.

Гомазков О. А.В.Вишневский. Все начиналось в Казани // Мед. газ. – 2001. – 20 апр.

Трейман В. Новатор в хирургии // Веч. Казань. – 1984. – 8 сент.

Харитонов И.Ф. Роль Александра Васильевича Вишневского в развитии отечественной хирургии // Казан. мед. журнал. – 1975. – № 2. – С. 89–91.

Шишкин А.И. А.В.Вишневский // Мед. сестра. – 1975. – № 6. – С. 54–56.

Амиров К.Ф. Казанских улиц имена / К.Ф.Амиров, Р.Х.Ахметзянова, Р.Г.Вениаминов. – Казань, 2008. – 592 с. – А.В.Вишневский. – С. 104–106.

Медведев Н., Сметанин Б. Бөек хирург хөрмәтенә // Соц. Татарстан. – 1974. – 11 дек.

15 сентября / сентябрь

Габдулла Юсупов
Габдулла Йосыпов

1899–1969

125 лет со дня рождения
туына 125 ел

Драматический актёр, режиссёр, педагог Габдулла Фатхуллович Юсупов родился 15 (27) сентября 1899 года в деревне Бурили Верхнеуральского уезда Оренбургской губернии. В 1919 году окончил Верхнеуральскую гимназию.

Закончив в 1929 году театральное отделение Казанского художественно-театрального техникума, Г.Юсупов в 1930–1932 годах работает актёром и режиссёром Московского центрального татарского рабочего театра, в 1932–1935 годах режиссёром Ленинградского татарского театра, в 1935–1938 годах – Астраханского татарского театра.

Габдулла Юсупов – участник Великой Отечественной войны. В 1946 году он приезжает в Казань и назначается главным режиссёром Республиканского передвижного театра (ныне Театр драмы и

комедии имени К.Тинчурина). Назначение опытного, образованного человека положительно влияет на творческое развитие коллектива. В конце 1940-х годов труппа отличалась разнообразием репертуара.

На сцене театра он поставил ряд спектаклей: «Яшьләр алдатмыйлар» («Неподдающиеся», 1946) М.Файзи, "Тормыш җыры» («Песня жизни») М.Амира, «Күңел дәфтәре» («Дневник») Г.Насыри, «В степях Украины» А.Е.Корнейчука (все – в 1947 году) и другие.

В 1948–1963 годах Г.Ф.Юсупов режиссёр (до 1951 года главный режиссёр) Татарского государственного академического театра им. Г.Камала, на сцене которого поставил свыше 30 спектаклей.

Как сторонник реалистического направления основное внимание уделял педагогической работе с актёрами, подробно анализировал логику действий каждого персонажа, стремился к разнообразию репертуара.

Наряду с такими произведениями современных татарских драматургов, как «Чын мәхәббәт» («Настоящая любовь», 1948), «Бишбуляк» (1949), «Данлы көннәр» («Славные дни», 1953) Т.Гиззата, «Әбли авылы» («Деревня Абли», 1949) Ф.Хусни, «Тын алан шаулый» («Шумит тихая поляна», 1950) С.Кальметова, «Кушнарат» («Неразлучные», 1952), «Кадерле минутлар» («Дорогие минуты», 1953) Г.Насыри, обращался к русской и зарубежной классике – «Он пришёл» (1946) Дж. Б.Пристли), «Бедность не порок» (1949), «Таланты и поклонники» (1956) А.Н.Островского, «Слуга двух господ» (1948) К.Гольдони, «Жорж Данден» (1951) Ж.Б.Мольера.

В период работы в театре Г.Юсупов привлекает и молодых драматургов. Поставленные им пьесы «Профессор кияве» («Зять профессора», 1956) Ш.Хусаинова, «Көзге ачы җилләрдә» («Осенние ветры, 1961) А.Гилязова и др. заняли прочные позиции в национальном репертуаре.

В 1963–1966 годах Г.Юсупов в качестве главного режиссёра руководит Альметьевским татарским драматическим театром. Занимается театральной педагогикой, открывает студию при театре по воспитанию актёров, выпускники которой – К.Валиев, Д.Кузаева, Л.Султанова, Р.Ихсанов, Я.Исмагилов впоследствии становятся ведущими актёрами в театре.

Постановки Г.Юсупова «Габбас Галин» (1963) Ш.Камала, «Ташкыннар» («Потоки», 1964) Т.Гиззата, «Ак калфак» («Белый калфак», 1964) М.Файзи, «Ай тотылган төндә» («В ночь лунного затмения», 1966) М.Карима в значительной степени расширили репертуар театра.

Г.Юсупову присвоено почётное звание заслуженного деятеля искусств Татарской АССР. Он награждён орденом «Знак Почёта», медалями.

Габдулла Юсупов умер 24 октября 1969 года в Альметьевске.

Драма актёры, режиссёр, педагог Габдулла Фәтхулла улы Йосыпов 1899 елның 15 (27) сентябрендә Оренбург губернасы Югары Урал (Верхнеуральск) өязенең Буриле авылында туа. 1919 елда Югары Уралда гимназия тәмамлый.

1929 елда Казан сәнгать-театр техникумының театр бүлеген тәмамлаганнан соң, 1930–1932 елларда ул Мәскәү татар театры режиссёры, 1932–1935 елларда – Ленинград татар агитация театры режиссёры була, 1935–1938 елларда Әстерхан татар театрында эшли.

Габдулла Йосыпов Бөек Ватан сугышында катнаша. 1946 елда ул Казанга кайта һәм Республика күчмә театрының (хәзер К.Тинчурин исемендәге драма һәм комедия театры) баш режиссёры итеп билгеләнә. Тәҗрибәле, киң белемле кешенең билгеләнүе коллективның иҗади үсешенә уңай йогынты ясый. 1940 нчы еллар ахырында труппа репертуары төрлелеге белән аерыла. Театрда Г.Йосыпов М.Фәйзинең «Яшьләр алдатмыйлар» (1946), М.Әмирнең «Тормыш җыры», Г.Насрыйның «Күңел дәфтәре», А.Корнейчукның «Украина далаларында» (барысы да 1947 елда) һәм башка пьесаларны сәхнәләштерә.

1948–1963 елларда – Г.Камал исемендәге Татар дәүләт академия театрының режиссёры (1951 елга кадәр баш режиссёры) була. Аның сәхнәсендә 30 дан артык спектакль куя.

Сәнгатьтә реалистик юнәлеш тарафдары буларак, Йосыпов пьесаның, һәр образның төгәл логикасын аңлый, әсәрдәге хәрәкәтләрне үтәли күрә. Актерлар белән эшләгәндә Г.Йосыпов әсәрне сәхнәгә куючы гына түгел, алар өчен чын педагог та була.

Ул үз чорының драма әсәрләренә дә, классик һәм тәрҗемә әсәрләргә дә бик еш мөрәҗәгать итә: Т.Гыйззәтнең «Чын мәхәббәт» (1948), «Бишбүләк» (1949), «Данлы көннәр» (1953), Ф.Хөснинең «Әбли авылы» (1949), С.Кальметовның «Тын алан шаулый» (1950), Г.Насрыйның «Кушнарат» (1952), «Кадерле минутлар» (1953), Дж.Б.Пристлиның «Ул килде» (1946), А.Н.Островскийның «Ярлылык гаеп түгел» (1949), «Талантлар һәм аларга баш иючеләр» (1956), К.Гольдониның «Ике хуҗаның хезмәтчесе» (1948), Мольерның «Жорж Данден» (1951) һәм башка әсәрләрне сәхнәләштерә.

Г.Йосыпов эшләгән чорда театрга яшь драматурглар да җәлеп ителә. Ул сәхнәгә куйган әсәрләрдән Ш.Хөсәеновның «Профессор кияве», А.Гыйләҗевның «Көзге ачы җилләрдә» кебек пьесалар театр репертуарында шактый билгеле урын ала.

1963–1966 елларда Г.Йосыпов баш режиссёр сыйфатында Әлмәт татар дәүләт драма театрын җитәкли. Театраль педагогика белән шөгыльләнә, актёрлар тәрбияләү буенча театр каршында студия ача.

Аны киләчәктә театрның нигезен тәшкил итәчәк яшьләр: К.Вәлиев, Д.Кузаева, Л.Солтанова, Р.Ихсанов, Җ.Исмәгыйлев кебек артистлар тәмамлыйлар.

Г.Йосыпов куйган спектакльләр – Ш.Камалның «Габбас Галин»ы (1963), Т.Гыйззәтнең «Ташкыннар»ы (1964), М.Фәйзинең «Ак калфак» (1964), М.Кәримнең «Ай тотылган төндә»се (1966) – театрның репертуарын шактый киңәйтәләр.

Г.Йосыповка 1957 елда Татарстан АССРның атказанган сәнгать эшлеклесе дигән мактаулы исем бирелә. Ул «Почёт билгесе» ордены, медальләр белән бүләкләнә.

Г.Йосыпов 1969 елның 24 октябрендә Әлмәт шәһәрендә вафат була.

Советуем прочитать:
Укырга тәкъдим итәбез:

Арсланов М. Г. Татарское режиссёрское искусство (1941–1956). – Казань, 1997. – 222 с.

Арсланов М. Г. Татарское режиссёрское искусство (1957–1990). – Казань: Фикер, 2002. – 272 с.

Галиәсгар Камал исемендәге Татар дәүләт академия театры. Йөз ел = Татарский государственный академический театр имени Галиасгара Камала. Сто лет: ике томда: Т.2: альбом. – Казан: Заман: Татар. кит. нәшр., 2009. – 368 б. портр., фоторәс. б-н. – Йосыпов Габдулла Фәтхулла улы. – Б. 80.

Арсланов М.Г. Татар театры: энциклопедик сүзлек-белешмә. – Казан: Заман, 2014. – 583 б. – Йосыпов Габдулла Фәтхулла улы. – Б. 289–290.

Әлмәт татар дәүләт драма театры. 50 ел / төз. Җ. Рәхимов [һ. б.]. – Әлмәт, 1994. – 136 б. – Г.Йосыпов турында. – Б. 67–74.

Зәйнашева Г. Якты эз калды // Мәдәни җомга. – 1999. – 24 сент. – Б. 16.

14 октября / октябрь

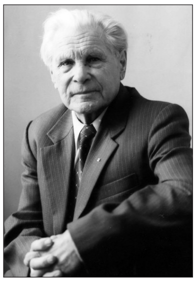

Владимир Корчагин

1924–2012

100 лет со дня рождения
тууына 100 ел

Писатель, известный фантаст советской эпохи, геолог Владимир Владимирович Корчагин родился 14 октября 1924 года в Казани в рабочей семье. С четырнадцати лет начинает работать на заводе (КОМЗ), где проработал до конца.

Без отрыва от производства заканчивает вечернюю среднюю школу, в 1951 году геологический факультет Казанского государственного университета. Учится в аспирантуре, защищает кандидатскую диссертацию.

Получив звание доцента, в течение 36 лет, до 1987 года, успешно занимается научной и преподавательской деятельностью на кафедре минералогии – воспитывает будущих геологов.

Владимир Корчагин много работает со студентами в экспедициях и как следствие хорошо изучает горные богатства нашей страны, особенно Урала и Сибири. Именно там он проникся ощущением

загадочности истории Земли и совершенством красоты природы – обо всём этом ему захотелось рассказать людям.

Героями его книг стали те люди, которые всегда шли с ним по жизни рядом. Этими людьми были студенты, которых он учил, разведчики земных недр, геологи-коллеги.

В 1962 году в Татарском книжном издательстве вышел первый роман писателя – «Тайна реки злых духов», который сразу стал бестселлером 60-х годов XX века.

Он был с восторгом принят не только читателями, благожелательный отзыв автор получил от известного советского фантаста Ивана Ефремова.

Вслед за этой книгой изданы романы «Путь к перевалу» (1968), «Астийский эдельвейс» (1982), «Конец легенды» (1984), «Именем человечества» (1989), «Узники страха» (1991), «Женщина в чёрном» (2002), «Две жизни» (2004) и др.

С 1987 года В.Корчагин – писатель-профессионал.

В 1988 году Владимир Владимирович в Союзе писателей Татарстана становится руководителем его русской секции, а с 2003 года – литературным консультантом.

В 2000 году Владимиру Корчагину присвоено почётное звание заслуженного работника культуры Республики Татарстан.

Он награждён медалями «За доблестный труд в годы Великой Отечественной войны», «Ветеран труда», «Золотая медаль ВДНХ».

В 2000 году за книгу «Подкидыш» он стал первым лауреатом литературной премии Союза писателей Татарстана им. Г.Державина.

Владимир Владимирович Корчагин умер 26 декабря 2012 года в Казани.

Язучы, совет чорының танылган фантасты, геолог Владимир Владимирович Корчагин 1924 елның 14 октябрендә Казанда эшче гаиләсендә туа. Ундүрт яшеннән заводта (КОМЗ) хезмәт юлын башлап җибәрә, сугыш беткәнче эшли. Эштән аерылмыйча кичке урта мәктәпне, 1951 елда Казан дәүләт университетының геология факультетын тәмамлый. Аннары аспирантурада укый, кандидатлык диссертациясе яклый. Доцент исемен алып, 36 ел дәвамында, 1987 елга кадәр, минералогия кафедрасында фәнни һәм уку-укыту эшчәнлеге белән уңышлы шөгыльләнә, булачак геологларны тәрбияли.

Владимир Корчагин студентлар белән экспедицияләрдә күп эшли һәм нәтиҗәдә илебезнең, бигрәк тә Урал һәм Себернең тау байлыкларын яхшы өйрәнә. Нәкъ шул вакытта ул җир тарихының серлелеген һәм табигать матурлыгының камиллеген күңеле белән тойган һәм бу хакта ул кешеләргә сөйләргә теләгән. Аның китапларының геройлары һәрвакыт, гомер буе янәшәсендә йөргән кешеләр була. Алар – ул өйрәткән студентлар, җир асты байлыклары разведчиклары, геолог-хезмәттәшләре.

1962 елда Татар китап нәшриятында язучының беренче романы «Явыз рухлар елгасы сере» («Тайна реки злых духов») басылып чыга һәм шунда ук XX гасырның 60нчы еллары бестселлерына әйләнә. Ул укучылар тарафыннан гына түгел, ә танылган совет фантасты Иван Ефремов тарафыннан да уңай бәяләнә.

Аннан соң бер-бер артлы «Тау сырты аша юл» («Путь к перевалу», 1968), «Астий эдельвейсы» («Астийский эдельвейс», 1982), «Легенданың ахыры» («Конец легенды», 1984), «Кешелек исеме белән» («Именем человечества», 1989), «Курку тоткыннары» («Узники страха», 1991), «Карадан киенгән хатын» («Женщина в чёрном», 2002), «Ике тормыш» («Две жизни», 2004) һ.б. китаплары дөнья күрә.

1987 елдан В.Корчагин – профессиональ язучы.

1988 елдан Владимир Владимирович Татарстан Язучылар берлегендә – башта рус әдәбияты секциясе җитәкчесе, ә 2003 елдан – әдәби консультанты була.

2000 елда Владимир Корчагинга Татарстан Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре дигән мактаулы исем бирелә. Ул «Бөек Ватан сугышы елларында фидакяр хезмәте өчен», «ВДНХның алтын медале», «Хезмәт ветераны» медальләре белән бүләкләнә.

2000 елда язучы «Ташландык бала» («Подкидыш») китабы өчен Татарстан Язучылар берлегенең Г.Державин исемендәге премиясенең беренче лауреаты була.

Владимир Владимирович Корчагин 2012 елның 26 декабрендә Казанда вафат була.

Советуем прочитать:
Укырга тәкъдим итәбез:

Корчагин В. Тайна реки злых духов: поэма о минералах. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1963. – 222 с.

Корчагин В. Путь к перевалу: роман. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1968. – 408 с.

Корчагин В. Конец легенды: научно-фантаст. повесть. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1984. – 223 с.

Корчагин В. Именем человечества: научно-фантаст. роман. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1989. – 288 с.

Корчагин В. Узники страха: научно-фантаст. роман. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1991. – 224 с.

Корчагин В. Астийский эдельвейс: научно-фантаст. роман – Казань: Татар. кн. изд-во, 1994. – 384 с.

Корчагин В.В. Подкидыш: повесть. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1998. – 175 с.

Корчагин В. Женщина в чёрном: научно-фантаст. роман-детектив. – Казань: Татар. кн. изд-во, 2002. – 256 с.

Корчагин В. Две жизни: повести. – Казань: Татар. кн. изд-во, 2011. – 159 с.

Корчагин В. Творение добра и красоты: [Моя родословная] // Казань. – 2000. – № 9. – С.8–23.

Корчагин В. Тормыштан калышмыйча: Татарстан язучыларының XII съездында урыс әдәбияты буенча доклады // Казан утлары. – 1994. – № 8. – Б. 173.

Гиниятуллина А. Писатели Советского Татарстана: биобиблиогр. спр. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1970. – 511 с. – Корчагин Владимир Владимирович. – С. 258.

Галимуллина А.Ф. Дом и душа: размышления о творчестве казанских писателей. – Казань: Школа, 2008. – 95 с. – Синтез научного и художественного в прозе В.В.Корчагина. – С. 69–75.

Зайнуллина Г. Владимир Корчагин: фантаст в эпоху перемен. // Идель. – 2019. – № 10. – С. 64–68.

Газизова Л. Мэтр казанской фантастики // Республика Татарстан. – 2004. – 15 окт.

Гыйләҗева Л. Геолог – әдәбият хадиме // Мәдәни җомга. – 2004. – 22 окт.

Илгизәр Г. Владимир Корчагин серләре // Шәһри Казан. –1999. – 26 нояб.

29 декабря / декабрь

Наки Исанбет
Нәкый Исәнбәт

1899–1992

125 лет со дня рождения
тууына 125 ел

Классик татарской литературы XX века – поэт, драматург, прозаик, учёный-филолог, фольклорист Наки Исанбет (Наки Сиразиевич Закиров) родился 29 декабря 1899 года (по новому стилю 10 января 1900 года) в деревне Малояз Златоустовского уезда Уфимской губернии (ныне Салаватский район Республики Башкортостан) в семье муллы.

Получив начальное образование в родной деревне, в 1910–1917 годах учился сначала в медресе «Хасания» в Уфе, потом в медресе «Мухаммадия» в Казани. В 1917–1920 годах работал учителем татарского языка и литературы в школах. В 1920 году он поступил в Институт народного образования в городе Уфе, затем продолжил учебу в Харьковском университете. Осенью 1923 года Исанбет вернулся в Уфу и до 1929 года работал в разных учебных заведениях.

Осенью 1929 года он переехал в Казань, преподавал в техникуме искусств и химико-технологическом институте, работал на фабрике «Спартак», в 1938–1939 годах заведующим педагогическим кабинетом в Атнинском районе Татарстана. С 1940 года Н.Исанбет, в качестве писателя-профессионала, занимается только литературной и научной деятельностью.

Литературная деятельность Н.Исанбета началась рано. Еще в 1914 году в детском журнале «Ак юл» были опубликованы его первые стихи.

Первый сборник стихов «Чаң» («Набат») был издан в 1925 году. Некоторые песни на стихи поэта – «Уракчы кыз», «Бормалы су», «Син сазыңны уйнадың», «Илкәем» стали народными. Н.Исанбетом написано более пятнадцати баллад и поэм.

В двадцатые годы прошлого века Н.Исанбет начал писать пьесы и вскоре стал одним из ведущих драматургов. Он написал более тридцати драм, комедий, трагедий: «Амирхан хазрет» (1915), «Хижрат» (1923), «Портфель» (1929), «Миркай и Айсылу» (1936), «Спартак» (1940), «Марьям» (1941), «Гюльзамал» (1943) и другие.

Его драматическая поэма «Туляк» (1939) послужила для композитора Назиба Жиганова основой для создания одноименной оперы, премьера которой состоялась в 1945 году. В новой редакции опера ставилась под названием «Тюляк и Су-Слу» в 1967 году на сцене Татарского государственного театра оперы и балета им. М.Джалиля.

Н.Исанбет – мастер комедии. В 1939 году он по мотивам народных легенд восточного фольклора написал одну из лучших своих произведений – комедию «Хуҗа Насретдин» («Ходжа Насретдин»), которая с десяток лет идёт с большим успехом на татарской театральной сцене. Его такие комедии как «Җирән Чичән белән Карачәч сылу» («Рыжий сказитель и его красавица Карачэч», 1942), «Кырлай егете» («Джигит из Кырлая», 1968), «Хәйләкәр Дәлилә» («Хитрая Далиля, 1978) также написаны на основе народных легенд.

На сценах театров с неизменным успехом шли спектакли на историко-биографические темы: «Мулланур Вахитов» (1946), «Муса Джалиль» (1956). Большой успех выпал на долю сценических произведений на лирико-бытовые темы: «Райхан» (1949) и «Зифа» (1954).

В творчестве Н.Исанбета заметное место занимают произведения для детей. Его книги «Куянкай» («Зайчонок»), «Куян маҗаралары» («Приключения зайца»), «Мыраућан агай хәйләсе» («Хитрость Мураузяна») и др. популярны среди юных читателей.

Перу писателя принадлежат и переводы на татарский язык произведений русской и зарубежной классической литературы: «Полтава», «Каменный гость», «Бахчисарайский фонтан» А.С.Пушкина; «Горе от ума» А.С.Грибоедова; «Гамлет», «Король Лир» В.Шекспира; «Тартюф» Ж.-Б.Мольера.

Широко известен Н.Исанбет как учёный, неутомимый собиратель и вдумчивый исследователь татарского фольклора. На протяжении многих лет он неутомимо трудился в области лингвистики и фольклора.

Им выпущен в свет эпос «Идегей» (1940), а трёхтомник «Татар халык мәкальләре» («Татарские народные пословицы», 1959–1967), «Татар халык табышмаклары» («Татарские народные загадки», 1970) являются его фундаментальными трудами в этой области.

В 1989 году издан «Фразеологический словарь татарского языка» в 2-х томах, содержащий около 50 тысяч фразеологических выражений.

Н.Исанбет – заслуженный деятель искуств ТАССР и РСФСР (1957, 1959). За большие труды в области литературы и искусств награждён орденами Ленина (1970), Трудового Красного Знамени (1970), Дружбы народов (1979). В 1968 году удостоен Государственной премии Татарстана им. Г.Тукая. В 1986 году ему было присуждено почётное звание народного писателя ТАССР.

Н.Исанбет умер 15 сентября 1992 года в Казани.

Одна из улиц в Советском районе города Казани носит имя выдающегося писателя Наки Исанбета.

XX гасыр татар әдәбияты классигы – шагыйрь, драматург, прозаик, тел-әдәбият галиме, фольклорчы Нәкый Исәнбәт (Нәкый Сираҗетдин улы Закиров) 1899 елның 29 декабрендә (яңа стиль белән 1900 елның 10 гыйнварында) элекке Уфа губернасының Златоуст өязе (хәзерге Башкортстан Республикасының Салават районы) Малаяз авылында мулла гаиләсендә туа.

Авылларында башлангыч белем алгач, 1910–1917 елларда башта Уфада «Хәсәния», соңыннан Казанда «Мөхәммәдия» мәдрәсәләрендә укый. 1917–1920 елларда туган төбәге авыллары мәктәпләрендә татар теле һәм әдәбияты укыта. 1920 елда Уфа халык мәгарифе институтына укырга керә, укуын Харьков университетында дәвам итә. 1923 елның көзендә Уфага кайтып, төрле уку йортларында эшли.

1929 елдан алып Н.Исәнбәт Казанга күчеп килә,

сәнгать техникумында, химия-технология институтында укыта. «Спартак» аяк киемнәре фабрикасында эшли. 1938–1939 елларда Әтнә районында мәктәпләр буенча методик кабинет мөдире булып эшли.

1940 елдан Н.Исәнбәт – язучы-профессионал сыйфатында әдәби һәм гыйльми иҗат белән генә шөгыльләнә.

Н.Исәнбәтнең әдәби эшчәнлеге иртә башлана. 1914 елда «Ак юл» исемле балалар журналында аның беренче шигырьләре дөнья күрә. 1925 елда «Чаң» исемле беренче шигырьләр җыентыгы басылып чыга. Язучының аерым лирик шигырьләре – «Уракчы кыз», «Бормалы су», «Син сазыңны уйнадың», «Илкәем» көйгә салынып, хәзергәчә халыкның үз җырларыдай җырланып йөри. Н.Исанбет тарафыннан унбиштән артык баллада һәм поэма язылган.

Узган гасырның егерменче елларында Н.Исәнбәт пьесалар яза башлый һәм драматург буларак таныла. Ул – утыздан артык сәхнә әсәре – драма, комедия, трагедия авторы: «Әмирхан хәзрәт» (1915), «Һиҗрәт» (1923), «Портфель» (1929), «Миркәй белән Айсылу» (1936), «Спартак» (1940), «Мәрьям» (1941), «Гөлҗамал» (1943) һ.б.

Аның «Түләк» (1939) драматик поэмасы композитор Нәҗип Җиһановны шул исемдәге опера иҗат итәргә илһамландыра. Операның премьерасы 1945 елда була. Яңа редакциядә ул «Түләк һәм Су-Сылу» исеме белән 1967 елда М.Җәлил исемендәге Татар дәүләт опера һәм балет театры сәхнәсендә куела.

Н.Исәнбәт – комедия остасы. Аның 1939 елда көнчыгыш фольклорының халык риваятьләре үрнәгендә язылган «Хуҗа Насредин» комедиясе татар театры сәхнәсендә дистәләрчә еллардан бирле зур уңыш белән бара. Драматургның «Җирән Чичән белән Карачәч сылу» (1942), «Кырлай егете» (1968), «Хәйләкәр Дәлилә» (1978) кебек комедияләре дә халык риваятьләренә нигезләп язылган.

Театр сәхнәләрендә тарихи-биографик темага багышланган «Мулланур Вахитов» (1946), «Муса Җәлил» (1956) спектакльләре дә уңыш казана. Лирик-көнкүреш темаларын яктырткан сәхнә әсәрләре «Рәйхан» (1949), «Зифа» (1954) пьесалары белән драматург заман тематикасын да читтә калдырмый, спектакльләр шулай ук уңышлы бара.

Н.Исәнбәт иҗатында балалар өчен язылган әсәрләр дә күренекле урын ала. «Куянкай», «Куян маҗаралары», «Мырауҗан агай хәйләсе» кебек китаплары нәниләр арасында яратып укылалар.

Ул рус һәм чит ил классик әдәбияты әсәрләрен: А.С.Пушкинның «Полтава», «Бакчасарай фонтаны», «Таш кунак» әсәрләрен, А.Грибоедовның «Акыллылык бәласе» комедиясен, Мольерның «Тартюф»ын, В.Шекспирның «Гамлет», «Король Лир» трагедияләрен татар теленә тәрҗемә итә.

Н.Исәнбәт – татар халкының рухи мирасын, теләдәбият хәзинәләрен, тарихи ядкярләрен, фольклорын җыю-барлау, гыйльми өйрәнү һәм аларны системага салып бастырып чыгару өлкәсендә армый-талмый эшләгән галим-энциклопедист та. Ул «Идегәй» дастанының җыйналма текстын дөньяга чыгара (1940). Аның өч томлы «Татар халык мәкальләре» (1959–1967), «Татар халык табышмаклары» (1970) бу өлкәдә дөньяда иң күләмле җыентыклардан санала.

1989 елда 2 томлык «Татар теленең фразеологик сүзлеге» басылып чыга. Сүзлектә 50 мең фразеологик берәмлеккә аңлатма бирелә.

Н.Исәнбәт – ТАССРның һәм РСФСРның атказанган сәнгать эшлеклесе (1957, 1959). Татар әдәбияты, мәдәнияте һәм сәнгате өлкәсендәге нәтиҗәле хезмәтләре өчен ул Ленин ордены (1957), Хезмәт Кызыл Байрагы (1970), Халыклар дуслыгы (1979) орденнары белән бүләкләнә. 1968 елда Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясенә лаек була. 1986 елда аңа ТАССРның халык язучысы дигән мактаулы исем бирелә.

Н.Исәнбәт 1992 елның 15 сентябрендә вафат була.

Казан шәһәре Совет районының бер урамы күренекле язучы Нәкый Исәнбәт исемен йөртә.

Укырга тәкъдим итәбез: Советуем прочитать:

Исәнбәт Н. Әсәрләр. 4 томда. – Казан: Татар.кит. нәшр., 1988–1989.

Т.1: Шигырьләр, поэмалар, драматик поэмалар / кереш сүз авт. Н.Ханзафаров. – 312 б.

Т.2: Трагедияләр. – 416 б.

Т.3: Комедияләр. – 431 б.

Т.4: Пьесалар. – 392 б.

Исәнбәт Н. Татар теленең фразелогик сүзлеге: 2 томда. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1989–1990.

Т.1: А-К. – 495 б.

Т.2: Л-Һ. – 365 б.

Исәнбәт Н. Балалар фольклоры һәм җырлы-сүзле йөз төрле уен / җыеп төз һәм аңлатма мәкаләләр бирүче Н.Исәнбәт. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1984. – 488 б.

Исәнбәт Н. Отканга мәкаль. Тапкырга табышмак / Репризент. басма. 1973 ел.: Отканга мәкаль, тапкырга табышмак. – Яр Чаллы: Идел-йорт, 1999. – 82 б.

Исәнбәт Н. Сайланма әсәрләр / [төз. һ. кереш сүз авт. Ф.Г.Галимуллин]. – Казан: Хәтер нәшр., 2007. – 511 б.: портр. – (Мәктәп китапханәсе; XLII том)

Исәнбәт Н. Мыраубай батыр: Бәрәзә песие Мыраубай батыр маҗаралары: шигъри әкият. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2019. – 141, [2] б.: рәс.

Гиниятуллина А. Писатели Советского Татарстана: Биобиблиогр. спр.- Казань: Татар. кн. изд-во, 1970. – 511 с. – Наки Исанбет. – С. 206-211.

Хабутдинова М. Принципы цивилизации детских книг Наки Исанбета // Филология и культура. – 2022. – № 2 (68). – С. 142–148.

Хабутдинова М. Творческая история пьесы «Гөлҗамал» («Гульжамал») в зеркале переписки Н.Исанбета с Гиззатуллиной-Волжской // Филология и культура. – 2022. – № 3 (69). – С. 180–187.

Арсланов Н. Фольклорный театр Наки Исанбета «Идегей» и «Ходжа Насретдин» // Гасырлар авазы=Эхо веков. – 2012. – № 1-2. – С. 251–254.

Саяпова А. Гоголевский «Ревизор» в татарской литературе: Н.Исанбет «Портфель» // Мәгариф. – 1993. – № 7. – Б. 26.

Мустафин Р. Последний «мамонт ледниковой эпохи» // Казанские ведомости. – 1999. – 28 дек.

Әдипләребез: биобиблиогр. белешмәлек. 2 томда. Т. 1 / [төз. Р.Н.Даутов, Р.Ф.Рахмани]. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2009. – 751 б. – Нәкый Исәнбәт. – Б. 610–615.

Даутов Р.Н., Нуруллина Н.Б. Совет Татарстаны язучылары: биобиблиогр. белешмә. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1986. – 639 б. – Нәкый Исәнбәт. – Б.211-215.

Арсланов М.Г. Татар театры: энциклопедик сүзлек-белешмә. – Казан: Заман, 2014. – 583 б. – Исәнбәт Нәкый Сиражи улы, Исәнбәт пьесалары. – Б. 247–254.

Нәкый Исәнбәт: фәнни-популяр җыентык / төз., кереш сүз авт. М. М. Хәбетдинова. – Казан: Җыен, 2021. – 735 б. + [40] б. фоторәс.: рәс. – («Шәхесләребез» сериясе = «Знаменитые личности») .

Ханзафаров Н. Нәкый Исәнбәт драматургиясе: жанр, конфликт һәм герой проблемалары. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1982. – 192 б.

Батулла Р. Әдип белән очрашуларым // Мәдәни җомга. – 2020. – 31 гыйн. – Б. 8–9.

Бакиров М. «Халык академигы» Нәкый Исәнбәт // Мәдәни җомга. – 2022. – 19 авг. – Б. 14–15.

Ганиев Ф. Татар мәдәниятенең бөек шәхесе // Фән һәм тел=Наука и язык. – 2010. – № 1. – Б.38–40.

Низами Р. Нәкый ага Исәнбәт хозурында// Мәдәни җомга. – 2021. – 14 май. – Б. 19.

Хәбетдинова М. «Чорлар рухание» // Казан утлары. – 2020. – № 1. – Б. 150–160.

Хәбетдинова М.М. Нәкый Исәнбәтнең педагогик эшчәнлеге һәм карашлары // Фәнни Татарстан. – 2021. – № 3. – Б. 103–118.

Кыямова М. Исәнбәт – үзе бер дәүләт // Татарстан. – 2020. – № 2. – Б. 29–33.

Шәяхмәтова А., Разетдинова Ә. «Яңгырап үтте гомерләр...» // Фән һәм мәктәп. – 2000. – № 4. – Б. 103–105.

Кашапова С. Нәкый Исәнбәт – Тукай замандашы // Мәдәни җомга. – 2020. – 21 февр. – Б. 5.

Хәбетдинова М. Без белмәгән Исәнбәт: [әң-мә] / әңгәмәдәш Г.Гыймадова // Ватаным Татар**стан.** – 2022. – 13 май. – Б. 18.

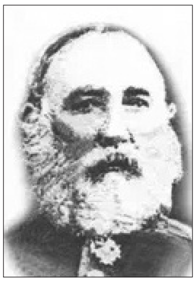

Мухаммадгали Махмудов Мөхәммәдгали Мәхмүдов

1824–1891

200 лет со дня рождения тууына 200 ел

Художник-каллиграф, мастер книжной миниатюры, педагог, статский советник Мухаммадгали Махмудович Махмудов родился в 1824 году в деревне Селенгур Мемдельской волости Казанского уезда Казанской губернии (ныне Высокогорский район Татарстана) в крестьянской семье. Получив начальное образование в сельском медресе, он отправился за знаниями в Казань. Здесь учился в медресе Голубой мечети у Хабибуллы Рахманкулова и обратил на себя внимание педагогов: оказался не только весьма способным к постижению философских основ мусульманского богословия, но и эстетически одарённым молодым человеком. В годы учёбы проявилось увлечение Махмудова каллиграфией – он с большим мастерством переписывал старые рукописи.

А.К. Казембек – профессор Казанского университета, в один из своих визитов в медресе, заметил талантливого юношу и предложил ему перейти в университет преподавать каллиграфию студентам восточного факультета. В 1842 году М.Махмудов был допущен к преподаванию. Предполагалось также, что он будет консультировать студентов по арабскому и персидскому языкам, которыми он прекрасно владел.

В 1844 году М.Махмудов утверждён в службе, в 1849 году уволен из крестьянского сословия.

Когда в 1854 году Восточный разряд Казанского университета был переведён в Санкт-Петербург, М.Махмудов был уволен из университета из-за отказа от переезда и назначен учителем татарского языка в Первую Казанскую гимназию с сохранением должности учителя каллиграфии (по 1868 год). Одновременно, в 1846–1848 годах преподавал татарский язык в Казанской духовной академии, в 1850–1854 годах был надзирателем пансиона при гимназии.

В 1876 году М.Махмудов принял самое непосредственное участие в учреждении в Казани Татарской учительской школы и стал первым инспектором этого учебного заведения в 1876–1881 годах.

М.Махмудов переписывал рукописные книги на арабской графике, художественно оформлял их. В 1849 году переписал арабской графикой на татарском языке рукопись «Татарской хрестоматии» Мартиниана Иванова, изданной в 1842 году в Казани. В начале 1840-х годов переписал 2 персидской рукописи из собрания Ф.И.Эрдмана; переписал книгу Ш.Марджани «Мустафад аль-ахбар фи ахвали Казан ва Булгар» («Полезные сведения о Казани и Болгар)

В 1857 году он выпустил книгу «Практическое руководство к изучению татарского языка», получившую высокую оценку востоковеда И.Н.Березина. По этой книге занимались несколько поколений студентов и гимназистов и она долгие годы считалась одним из лучших учебников по этому предмету.

Его перу принадлежат также книги на татарском языке, посвящённые вопросам гигиены и здоровья, проблемам языка и педагогики. Им выполнены многочисленные переводы с османского. Был корректором книг на восточных языках, напечатанных в типографии Казанского университета.

В начале 1870-х годов обратился к проблемам изучения татарами русского языка. В последние годы жизни он трудился над созданием большого русско-татарского словаря, который ему так и не удалось издать.

М.Махмудов умер 31 января 1891 года в Казани.

М. Махмудов – личность, сыгравшая большую и уникальную роль в истории нашей культуры. Он – мусульманин и один из тех татар, кто остался патриотом своего народа и добился больших успехов на русской государственной службе.

Рәссам-каллиграф, китап миниатюралары остасы, педагог, статский советник Мөхәммәдгали Мәхмүд улы Мәхмүдов 1824 елда Казан губер-

насы Казан өязенең Мәмдәл волосте Сөләнгәр авылында (хәзер Татарстанның Биектау районы) крестьян гаиләсендә туа. Башлангыч белемне туган авылы мәдрәсәсендә алгач, ул белем эстәү өчен Казанга китә.

Бирeдә Зәңгәр мәчет каршындагы мәдрәсәдә мөдәррис Хәбибулла Рахманкуловта укый һәм үзенә остазларының игътибарын җәлеп итә: мөселман диненең фәлсәфә нигезләрен төшенергә генә түгел, ә эстетик яктан да бик сәләтле шәкерт булуын күрсәтә. Мәдрәсәдә укыган вакытта Көнчыгыш телләрен өйрәнүгә маһирлыгы да ачыла. Уку вакытында камил дәрәҗәдә гарәп каллиграфиясен үзләштерә; зур осталык белән иске кульъязмаларны күчереп яза.

Казан университеты профессоры А.К. Казембек, мәдрәсәгә бер килүе вакытында, талантлы егетне күреп ала һәм аңа университетның Көнчыгыш (Шәрык) факультеты студентларына каллиграфия укытырга күчәргә тәкъдим итә.

1842 елда М.Мәхмүдов дәресләр бирә башлый. Шулай ук ул студентларга, үзе яхшы белү сәбәпле, гарәп һәм фарсы телләреннән дә консультацияләр үткәрергә тиеш була. Үзлегеннән Көнбатыш телләрен һәм рус әдәбиятын өйрәнүне дәвам итә.

1844 елда М.Мәхмүдов үз хезмәтендә (вазифасында) раслана, 1849 елда крестьян катлавыннан чыгарыла.

1854 елда Казан университетының Көнчыгыш (Шәрык) факультеты Петербург университетына күчерелә. М.Мәхмүдов, күчеп китүдән баш тарту сәбәпле, Казан университетындагы эшеннән азат ителә һәм, каллиграфия укытучысы вазифасы да калдырылып, Беренче Казан гимназиясенә татар теле укытучысы итеп билгеләнә, анда 1855–1868 елларда эшли. Бер үк вакытта 1846–1848 елларда Казан руханилар академиясендә татар теле укыта, 1850–1854 елларда Беренче Казан ирләр гимназиясе каршындагы пансионда назир да була.

1876 елда М.Мәхмүдов Казанда Татар укытучылар мәктәбен оештыруда турыдан-туры катнаша һәм 1876–1881 елларда бу уку йортының беренче инспекторы була.

М.Мәхмүдов гарәп хәрефле кулъязма китапларны, 1849 елда Мартиниан Ивановның «Татар хрестоматиясе» («Татарская хрестоматия», 1842 елда басылган) кулъязмасын гарәп графикасында, 1840-еллар башында Ф.И.Эрдманның шәрык кулъязмалары җыентыгыннан 2 фарсы кулъязмасын, Ш.Мәрҗанинең «Мөстәфадел-әхбар фи әхвали Казан вә Болгар» китабын күчереп яза.

1857 елда ул үзенең «Татар телен өйрәнү өчен гамәли кулланма» («Практическое руководство к изучению татарского языка») китабын нәшер итә.

Дәреслек тел белгече И.Н.Березин тарафыннан югары бәя ала һәм ул озак еллар татар телен өйрәнү буенча иң яхшы дәреслекләрнең берсе булып санала, студентларның, гимназистларның берничә буынына иң яхшы кулланма була.

М.Мәхмүдов гигиена һәм сәламәтлек мәсьәләләренә, тел һәм педагогика проблемаларына багышланган китапларны татар теленә тәрҗемә итә.

Аның тарафыннан госманчадан да күпсанлы тәрҗемәләр башкарылган. Ул Казан университетының басмаханәсендә көнчыгыш телләрендә басылган китапларның корректоры да була.

М.Мәхмүдов 1870 нче еллар башында татарларның рус телен өйрәнү проблемаларына мөрәҗәгать итә. Гомеренең соңгы елларында ул русча-татарча зур сүзлек төзү өлкәсендә эшли, ләкин аны нәшер итә алмый.

М. Мәхмүдов 1891 елның 31 гыйнварында Казанда вафат була.

Мөхәммәдгали Мәхмүдов – мәдәниятебез тарихында зур һәм үзенчәлекле роль уйнаган шәхес, мөселман һәм үз халкының патриоты булып, рус дәүләт хезмәтендә зур уңышларга ирешкән татарларның берсе.

Советуем прочитать:
Укырга тәкъдим итәбез:

Махмудов [Мухамед-Гали]. Практическое руководство к изучению татарского языка / составленное старшим учителем 1-й Казанской гимназии [М.-Г.] Махмудовым. – Казань: издание Ивана Дубровина, 1857 (обл. 1858) (Университетская типография). – VII, 280 с.

Михайлова С.М. Формирование и развитие просветительства среди татар Поволжья (1800–

1861). – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1972. – 227 с. – Мухаммед-Галей Махмудов. – С. 175–196.

Зайцев И.В. Казанский каллиграф Мухаммед-Гали Махмудов – Мухаммед-Али б. мулла Махмуд ас-Салангури // Источники и исследования по истории татарского народа: материалы к учебным курсам. – Казань: Казан. гос. ун-т, 2006. – С. 74–77.

Вагапова Ф. Творческое наследие Али Махмудова // Гасырлар авазы=Эхо веков. – 2012. – № 3–4. – С. 203–207.

Шарафутдинов З., Ханбиков Я. История педагогики Татарстана. – Казань: Казан. гос. пед. ун-т, 1998. – 307 с. – Мухамедгали Махмудов. – С. 17–22.

Загиров Р. Первый каллиграф Казанского университета // Татарский мир=Татар дөньясы. – 2022. – № 1. – С. 7.

Кадыйров Р. Гали Мәхмүдов – хаттат // Казан утлары. – 1984. – № 10. – Б. 179–182.

Михайлова С. Олы галим һәм педагог // Соц. Татарстан. – 1974. – 2 апр.

Сенная мечеть (Мечеть «Нурулла») Печән базары («Нурулла») мәчете

1845–1849

175 лет
175 ел

Мечеть – место поклонения, мусульманское культовое сооружение. Первые мечети на территории Среднего Поволжья появились в X веке в Волжской Булгарии.

Сенная мечеть («Седьмая соборная», «Юнусовская») в Казани – памятник татарской культовой архитектуры. Построена в 1845–1849 годах по проекту архитектора А.К.Ломана коммерции советниками братьями Ибрагимом (1806–1886) и Исхаком (1810–1884) Юнусовыми на средства, завещанные их отцом – купцом первой гильдии Губайдуллой Юнусовым (1776–1849). Название «Сенная» мечеть получила благодаря своему месторасположению на Сенной площади. Также её называют «Юнусовской» – по фамилии меценатов.

Имам-хатыбами Сенной мечети были: в 1871–1893 годах – авторитетный богослов, ахун Хузиахмет Музаффаров, в 1890–1908 годах – видный общественный и политический деятель Г.А.Апанаев.

Мечеть была закрыта Постановлением ЦИК Татреспублики от 16 ноября 1929 года, минарет разобран; здание использовалось под государственные учреждения и жильё. В 1990 году мечеть была возвращена общине верующих и в 1992 году получила официальное название «Нурулла».

В 1990–1995 годах мечеть реставрирована и реконструирована с восстановлением минарета по проекту архитектора Р.В.Билялова.

Расположена по диагонали квартала и минаретом выходит на угол пересечения нынешних улиц Московской и Парижской коммуны. Угол квартала застроен по периметру одноэтажными зданиями бывших торговых лавок Сенного базара, а ныне используемых как служебные помещения мечети «Нурулла».

В основу архитектурно-планировочного решения Сенной мечети положен образцовый проект мечети 1844 года. Тип зальной купольной мечети с примыкающим с северной стороны наземным минаретом. Двухэтажное здание в форме вытянутого восьмигранника в плане имеет объёмное каскадно-ярусное построение. Первый этаж имеет служебно-хозяйственное назначение. Овальное внутреннее пространство основного этажа разделено арками на молельные залы. Снаружи симметричный объём с выступающей по высоте центральной частью перекрыт килевидным куполом с луковичной главкой. Купол на невысоком цилиндрическом основании в интерьере центрального зала раскрывается полусферой. Михрабный выступ на южном фасаде отсутствует. Романтический образ мечети сложился в большей степени из-за формы минарета, живо напоминающий булгарские минареты. Впервые после многовекового перерыва в монументальной культовой архитектуре татар сделана попытка соединить разорван-

ную связь времён и традиций. На шестигранном тамбуре с конусовидным покрытием установлен утончающийся кверху цилиндрический ствол минарета. Он завершён невысоким ярусом с небольшими прямоугольными проёмами, ассоциирующимися с зубцами средневековых башен. По винтовой лестнице практически глухого ствола можно подняться на круговой балкон азанчи.

Интерьеры реконструированы по проекту Р.В.Билялова. Полукруглый купол бирюзового цвета парит над залом. Витражи круглых окон отбрасывают на пол и стены зала цветные пятна света. Комната для омовений на первом этаже облицована мрамором и украшена декоративным фонтаном с резной чашей.

Памятник татарской культовой архитектуры, являющийся этапным в её развитии и положивший начало распространению нового типа мечетей с наземным минаретом в торце здания. Выдержан в стиле эклектики национально-романтического направления.

Мәчет – гыйбадәтханә, мөселман дини корылмасы. Урта Идел җирлегендә беренче мәчетләр Идел буе Болгар дәүләтендә X йөздә барлыкка килгән.

Казан шәһәрендәге Печән базары мәчете (Җиденче җәмигъ мәчет, Юнысов мәчете) – татар мәдәнияте архитектурасы истәлеге. Мәчет 1845–1849 елларда архитектор А.К.Ломан проекты буенча коммерция советниклары, бертуган Ибраһим (1806–1886) һәм Исхак Юнысовлар тарафыннан аталары, беренче гильдия сәүдәгәр Гобәйдулла Юнысов (1776–1849) улларына васыять итеп калдырган акчага төзелгән. Атамасы аның Печән базары территориясендә урнашуына карап кушылган. Шулай ук хәйрияче-төзүчеләре хөрмәтенә Юнысов мәчете дип тә йөртелгән.

Печән базары мәчетендә имам-хатыйб вазифасын 1871–1893 елларда абруйлы дин әһеле, ахун Хуҗиәхмәт Мозаффаров, 1890–1908 елларда күренекле җәмәгать һәм сәясәт эшлеклесе Г.Г.Апанаев башкарган.

1929 елның 16 ноябрендә Татреспубликаның Үзәк башкарма комитеты карары белән мәчет ябыла, манарасы җимертелә; бина дәүләт учреждениеләренә бирелә һәм торак итеп тә файдаланыла. 1990 елда мәчет мөселманнарга кире кайтарыла һәм 1992 елдан «Нурулла» исемен йөртә башлый.

1990–1995 елларда мәчет архитектор Р.В.Билалов проекты буенча реставрацияләнә һәм реконструкцияләнә.

Мәчет бинасы кварталда диагональ юнәлеш белән урнашкан, манарасы белән хәзерге Мәскәү һәм Париж коммунасы урамнары кисешкән почмакка чыга. Тирәсендәге квартал почмагының периметры буйлап элеккеге Печән базарының бер катлы сәүдә биналары, кечкенә кибетләре төзелгән булган. Хәзерге вакытта бу корылмалар «Нурулла» мәчетенең ярдәмче биналары вазифасын үти.

«Нурулла» мәчетенең архитектур планындагы чишелешләр нигезенә 1844 елдагы үрнәк мәчет проекты алынган. Төньягында җирдән үк күтәрелгән манаралы, залы гөмбәзле мәчетләр төренә карый. Ике катлы, озынча сигез кырлы бина каскадлы-яруслы корылыштан гыйбарәт.

Беренче катта төрле ярдәмче бүлмәләр урнашкан. Төп этажның озынча түгәрәк (овалсыман) мәйданы эчтән аркалар ярдәмендә намаз залларына бүленгән. Түбәсенең уртасыннан суган башы рәвешле гөмбәз калкып тора, ул үзәк зал интерьерында тәбәнәк цилиндрсыман нигездәге ярымсфера рәвешен алган. Көньяк фасадында михраб чыгынтысы ясалмаган.

Борынгы болгар манараларын хәтерләтә торган манара формасына күрә мәчет аеруча күркәм, күңелгә хуш килә торган төскыяфәткә ия. Татарларның монументаль ислам архитектурасында ничәмәничә гасырлардан соң шушы мәчеттә беренче тапкыр чорлар һәм традицияләрнең өзелгән бәйләнеше ялгана, торгызыла. Өскә таба нечкәрә торган манараның цилиндр рәвешле кәүсәсе конуссыман капланмалы алтыкырлы тамбурга куелган. Манара кәүсәсе эчендәге бормалы баскыч буйлап азанчының түгәрәк балконына менәргә була.

Интерьерлар Р.В.Билалов проекты буенча реконструкцияләнгән. Фирүзә төсендәге ярым-түгәрәк гөмбәз зал өстендә эленеп торган сыман. Түгәрәк тәрәзәләрнең витражлары аша залның идәненә, диварларына төрле төсле яктылык таплары төшә.

Беренче каттагы тәһарәт бүлмәсе мәрмәр белән тышланган һәм сырлап ясалган касәле декоратив фонтан белән бизәлгән.

Татар дини архитектурасының гүзәл бер истәлеге булган шушы мәчет бинасы милли төзелеш сәнгатенең яңа чоры башлануын раслый һәм бинасы кырыенда җирдән күтәрелгән манаралы яңа төр мөселман гыйбадәтханәләре корыла башлауга этәргеч бирә.

Советуем прочитать: Укырга тәкъдим итәбез:

Мечети Татарстана = Mosques of Tatarstan / [фото: М.Соколов, А.Тахавиев; пер.: А.Файзрахман, Д.Шарифуллина; ред. М.Бирин]. – Казань: [Центр инновационных технологий], 2013. – 325, [10] с.: ил. – Мечеть «Нурулла». – С. 58–59.

Салихов Р.Р., Хайрутдинов Р.Р. Исторические мечети Казани. – Казань: Татар. кн. изд-во, 2005. – 191 с.: цв. фото. – Мечеть коммерции советников. – С. 106–116.

Халит Н. Мечеть и её архитектура: краткий историко-архитектурный очерк. – Казань: Иман, 1994. – 78 с.: ил.

Татарстан мәчетләре: альбом / төз.: Х.Г.Надырова, Р.Р.Салихов; кереш сүз авт.: Минтимер Шәймиев, Госман Исхакый. – Казан: Издательский дом РУИЦ, 2000. – 288 б.: рәс. б-н. – На татар., рус., англ. яз. – Нурулла мәчете. – Б. 72–75.

Бишбалта Н. Төрлесеннән: авторның тарих, туган тел, тәрбия, шәхесләр турында матбугатта басылып чыккан мәкаләләре. – Казан: Иман, 2020. – 96 б.: рәс. – «Нурулла» мәчететенә 170 ел! – Б. 8–11.

Бишбалта Н. «Нурулла» мәчетенә – 170 ел! // Шәһри Казан. – 2019. – 12 февр. – Б. 7.

О художниках, писателях, композиторах советуем прочитать в следующих справочниках:

Рәссамнар, язучылар, композиторлар турында түбәндәге белешмәләрдән укырга тәкъдим итәбез:

Татарский энциклопедический словарь / гл. ред. М.Х.Хасанов. – Казань: Ин-т Татар. энцикл. АН РТ, 1999. – 703 с.: ил.

Татарская энциклопедия: в 6 т. / гл. ред. М.Х.Хасанов; отв. ред. Г.С.Сабирзянов. – Казань: Ин-т Татар. энцикл. АН РТ, 2002– 2014. –

Т.1: А-В. – 672 с.

Т.2: Г-Й. – 656 с.

Т.3: К-Л. – 664 с.

Т.4: М-П. – 768 с.

Т.5: Р-Т. – 736 с.

Т.6: У-Я. – 720 с. с ил.

Татар энциклопедия сүзлеге. – Казан: ТР ФАнең Татар энцикл. ин-ты, 2002. – 830 б.: ил.

Татар энциклопедиясе: 6 томда. – Казан: ТР ФАнең Татар энцикл. ин-ты, 2008–2021. –

Т.1: А-В. – 720 б.

Т.2: Г-Й. – 656 б.

Т.3: К-Л. – 716 б.

Т.4: М-П. – 632 б.

Т.5: Р-Та. – 728 б.

Т.6: Тә-Ч. – 611 б.

Т.6: 2-кис.: Ш-Я. – 511 б.

Әдипләребез: биобиблиогр. белешмәлек: 2 томда / [төз. Р.Н.Даутов, Р.Ф.Рахмани]. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2009.

Т.1: А-К. – 751 б.

Т.2: Л-Я. – 735 б.

Даутов Р.Н. Балачак әдипләре: биобиблиогр. белешмәлек = Писатели нашего детства: биобиблиогр. справочник. – Казан: Мәгариф, 2002.

Беренче китап = Первая книга. – 2002. – 223 б.

Икенче китап = Вторая книга. – 2004. – 286 б.

Өченче китап = Третья книга. – 2005. – 335 б.

Дүртенче китап = Четвертая книга. – 2008. – 255 б.

Даутов Р.Н. Совет Татарстаны язучылары: биобиблиогр. белешмә /Р.Н.Даутов, Н.Б.Нуруллина. – Казан: Татар. китап нәшр., 1986. – 639 б.

Гиниятуллина А. Писатели Советского Татарстана: биобиблиогр. справочник. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1970. – 512 с.

Татарстан язучылары – әдәби премия лауреатлары = Писатели Татарстана – лауреаты литературных премий / [төз. һәм кереш сүз авт. Д.И.Фәйзуллина]. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2011. – 287 б.

Арсланов М.Г. Татар театры: энциклопедик сүзлек-белешмә. – Казан: Заман, 2014. – 584 б.

Народные артисты: очерки / [рук. проекта и авт.-сост. И.Илялова]. – Казань: Магариф–Вакыт, 2011. – 391 с.

Червонная С.М. Художники Советской Татарии: (мастера изобразительного искусства Союза художников ТАССР). – Казань: Татар. кн. изд-во, 1984. – 464 с.: ил.

Союз художников Татарстана, региональное отделение ВТОО «Союз художников России»: живопись, графика, скульптура, декоративно-прикладное искусство, искусствоведение, монументальное искусство / авт.-сост. М.Кузнецов. – Казань: [б.и.], [2008?]. – 363 с.

Художники Татарстана. – Казань: Фолиант, 2016. – 236 с.

Композиторы Татарстана. – М.: Композитор, 2009. – 260 с.

Композиторы и музыковеды Советского Татарстана. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1986. – 203 с.

Указатель персоналий

Шәхесләр күрсәткече

Абдуллина Р.С. **28**
Абзалов Р.А. **38**
Абсалямов М.Ш. **36**
Абубакиров Ф.Х. **30**
Агишев Я.Х. **21–22, 59–61**
Аглиуллина Ф.А. **28**
Адлер Б.Ф. **29**
Акмал (Акмалов) Н.Р. **11**
Акманов К.Н. **25**
Акъегет (Акъегетзаде, Акджигитов) М.М. **32**
Актуганов М.С. **38**
Алаев Ю.П. **22**
Алиев У.Г. **45**
Алмаев М.С. **23**
Алтынов Н.Н. **38**
Амиров К.Ф. **17**
Антонова И.В. **7–8**
Анютина Г.П. **23**
Архиреев Г.Н. **18**
Аскин Г.Г. **38**
Аухадиев И.В. **32**
Ахмеров Г.Н. **35**
Ахмерова Р.Д. **29**
Ахметов М.Г. **19**
Ахметшин Я.А. **38**
Аширбеков А.Р. **38**
Аюпов Р.М. **14**

Байбарышев П.М. **36**
Байбеков А.М. **32**
Байкина Г.А. **25**
Батенчук Е.Н. **12, 45**
Батаршин (Батыршин) Г.А. **38**
Башар (Башаров) Р.Г. **27**
Баширов А.К. **22**
Башкиров Ш.Г. **29**
Баштанюк Г.С. **45**
Беспалова А.Н. **45**
Бечко-Друзин В.К. **35**
Бигичев Х.А. **19, 57–59**
Бигичева Х.А. **21**
Бикбов Е.А. **38**
Биккулов И.Д. **35**
Бикчантаев Р.А. **10, 48–50**
Бобровицкий И.Е. **23**
Богданов Х.С. **38**
Боголюбов В.Л, **14**
Богородская Г.В. **28**
Бойко П.Д. **20–21**
Болгарский (Файзуллин) Г.Ф. **35**
Бортяков В.Н. **31**
Бубнов Н.М. **38**
Булатов Д.В. **44**
Булатова М.З. **17**
Булич Н.Н. **9**
Бусыгин Е.П. **33**
Бутенин С.И. **39**

Вагапов Г.А. **35**
Вагнер Е.Е. **32**
Вагнер П.И. **34**
Валеев Н.М. **24**
Валеев-Сульва С.Я. **8**
Валиев А.И. **39**
Валиуллин А.Г. **20**
Валиуллин Х.В. **12**
Винникова (Бенинг) Н.К. **14–15**
Виноградов В.И. **7**
Вишневский А.В. **24, 61–63**
Водопьянов М.В. **39**
Воробьёв Н.И. **32**

Габайдуллин Г.Г. **39**
Габдрахманов А.Р. **18**
Гаврилов А.А. **39**
Гадель Л.К. **28**
Гадельша (Сибгатуллин) Ш.Г. **26**
Газеев Р.Х. **10**
Газизов Р.С. **23**
Газизуллин А.С. **15**
Гаимов Ф.Х. **24**
Гайнуллин Р.Х. **44**
Гайнуллина А.А. **11**
Гайсин Н.А. **30**
Галиахметов А.Х. **45**
Галиев Н.М. **39**
Галлай М.Л. **39**
Галузин Ю.Н. **21**
Ганиев В.Х. **20**
Ганиев И.Г. **7**
Гарнизов М.Т. **39**
Гаффар А.Г. **6**

Гизатов Ш.А. **39**
Гиззатуллин А.Г. **39**
Гилязетдинов Т.Б. **39**
Гимадиев Р.М. **15**
Гинзбург Е.С. **33**
Гисметдинов Д.М. **9**
Голубцов Е.Г. **15**
Горбунов Д.И. **39**
Горшков В.Н. **26**
Горюнов С.К. **39**
Горюнова Н.М. **15**
Гринь М.П. **45**
Грисюк А.С. **39**

Давлет Н. **21**
Давлетов Б.Е. **39**
Давлетшин И.М. **27**
Давыдов В.Н. **8**
Даминов Р.Г. **9**
Демченко В.А. **15**
Денисов И.Ф. **40**
Дорофеев А.И. **16**
Дубяго Д.И. **6**
Дусайлы А. (Хамадищин А.Х.) **23**

Евсеев Г.П. **40**
Егоров С.П. **27**
Елисеев М.Г. **40**
Еналиев Б.М. **40**
Еникеев И.И. **10**
Ерин В.Ф. **43**

Забирова Ф.М. **10**
Загидуллин Р.М. **31**
Загидуллина Д.Ф. **27**
Загорский И.В. **9**
Зайдуллин Х.В. **45**
Закиров З.З. **11**
Заляй Л.З. **31**
Зернит Б.И. **22**
Зиатдинов А.А. **21**
Зиннуров Т.З. **31**

Ибрагимов Д.И. **31**
Ибрагимов М.А. **7**
Иванов М.Р. **40**
Иванов Н.П. **40**
Иванченко А.Ф. **40**
Ивлев Д.Д. **40**
Игнатьев С.Д. **24**
Ильин В.И. **15**
Илялов И.Г. **30**
Имамов В.Ш. **13**
Исаев А.С. **45**
Исаев С.И. **45**
Исанбет (Закиров) Н.С. **33, 67–70**
Истомин В.В. **40**

Казаков Х.И. **18**
Калаганова Н.И. **18**
Камал III (Салахутдинов К.С.) **33**
Камал (Байгилдиев) Ш.К. **12**
Камалдинов Ф.Г. **40**
Камалова З.Г. **15**
Каримов А.Х. **13**
Каримов С.Х. **40**
Карпов П.А. **44**
Касаткин Н.Я. **40**
Касаткина Г.Я. **10**
Катин Н.А. **40**
Катков Г.П. **19**
Кашгари М. **34**
Каюмова С.К. **16**
Кильдибеков Р.А. **14**
Киргизин В.Н. **27**
Киттары М.Я. **35**
Коберидзе Е.Г. **40**
Конев И.Н. **40**
Коновалов А.И. **9**
Кормилкин И.А. **40**
Корчагин В.В. **28**
Кравченко С.М. **40–41**
Краева Н.Ф. **24**
Кривошеин С.М. **41**
Кротов А.В. **32**
Кудаш (Кудашев) С.Ф. **27**
Кудашев И.М. **41**
Кудашев-Ашказарский И.Б. **12–13**
Кузнецов А.И. **41**
Кузнецов В.И. **41**
Кульбака С.М. **23**
Курынов А.П. **20**

Лавришко В.Н. **12**
Латыпов Р.З. **9**
Латыпов Х.Н. **13**
Лебедева (Гульнар-ханум) О.С. **35**
Леухин А.П. **23**

Лушников В.П. **46**

Мавровская М.К. **11**
Маклыгин А.Л. **29**
Максимов И.Т. **41**
Максимов К.Е. **13**
Маликов В.М. **28**
Маликов Р.Г. **21**
Малиновский Ф.Н. **35**
Мамяшев Ф.И. **31**
Мансуров Б.А. **11**
Мансуров З.М. **21**
Мар. Салим (Салимов М.Ш.) **7**
Марданов Р.Ф. **18**
Массаров И.Н. **15**
Матуров И.З. **26**
Махмудов М. **35, 71–73**
Махмутов Р.Н. **25**
Медноногов В.А. **41**
Менделеев Д.И. **10**
Мингазова Г.М. **46**
Миниахметов Н.М. **41**
Миннуллин Ф.М. **22**
Миргородский А.С. **25**
Монасыпов Ш.Х. **29–30**
Морозов П.И. **41**
Мубаракшин Г.Х. **28**
Мукминова Э.Х. **17**
Мукосеева О.П. **23**
Муллашев К.В. **29**
Муратов Р.Ф. **23–24**
Муртазин И.Х. **18**
Мусин Ч.М. **21**
Мусланов Г.Ф. **41**
Муслимов Р.Х. **29**
Муслимова Ф, А. **20**
Мустакимов З.М. **41**
Муталлапов А.З. **19**
Мухаметзянов Р.С. **30**
Мясников Е.Ю. **27**

Назиров М.Н. **22**
Назмутдинов Т.Г. **44**
Неатбаков Х.А. **41**
Нигматуллина В.Ф. **12**
Низамов З.С. **11**
Низамова Р.М. **6**
Низамутдинов З.С. **17**
Николаева А.И. **46**
Новосёлов И.А. **36**
Нужин М.Т. **28**
Нурмыев И.М. **10**

Острая Е.Г. **20**

Палагин В.С. **41**
Панфилов А.П. **41**
Паширов В.Д. **41**
Пестонов Н.Ф. **44**
Петонди Ф.И. **34**
Петров К.К. **14**
Петров М.П. **41**
Петухов И.П. **41–42**
Пинкевич А.П. **7**
Попов В.А. **19–20**
Полушкин П.А. **42**
Похлёбкин Н.И. **46**
Прохоров В.Н. **46**
Пугачёв Е. **21**
Путилин Н.Г. **15**
Пушкин А.С. **18, 54–57**

Радищев А.Н. **24**
Рахман (Габдрахманов) Х.Г. **36**
Рахмани (Кукушкин) Р.Ф. **16**
Русаков К.С. **42**
Рыбалко П.С. **42**

Сабиров Р.А. **32**
Сабиров Р.Р. **9**
Саблуков Г.С. **34**
Сагдуллин Р.Г. **8**
Садэ (Зайнетдинов) Г.М. **11**
Садыкова З.А. **13**
Саид-Галиев С.С. **9–10**
Саитов Г.С. **42**
Салаватов Р.С. **30**
Салимжанов М.Х. **30**
Салимов Р.И. **15**
Салихов Г.С. **42**
Салихов Х.С. (псевд. Хибатулла Каргалый) **34**
Самакаев И.М. **31–32**
Самочкин А.В. **42**
Сафин М.Г. **16**
Сафин Ф.К. **15**
Сафин Ф.М. **6**
Сафина Н.А. **12**
Сафиуллин Р.Т. **11**
Сергеев М.Е. **42**
Сергиевский К.А. **46**

Серова С.В. **32**
Симонов И.М. **20**
Синдряков Н.К. **42**
Сиразеев Р.Р. **26**
Скрементов М.Н. **44**
Смирнов Н.А. **36**
Смирнова Л.Е. **46**
Соболев Н.Л. **42**
Солдатова О.Г. **17**
Спирьков С.П. **42**
Староверов Я.П. **42**
Стенин В.Ф. **42**
Сторожев Г.С. **46**
Султанова Л.М. **8**
Сунгати (Сунгатуллин) Г.Ф. **13**
Сунгатуллина З.Д. **22**
Сюндекле М. (Максудов С.М.) **26**

Тевкелев К.М. (А.И.) **34**
Тимергалиев К.Т. **44**
Тимергалиева Х.С. **17**
Тимофеев В.Е. **13**
Титова Е.А. **14**
Туишев Ф.К. **33**
Тумашев А.И. **11–12**
Тухватуллин Рафаиль Г. **6**
Тухватуллин Рашит Г. **31**

Уганин С.А. **42**
Укмаси (Забиров) М.К. **18**
Улемнова О.Л. **8**
Ульянов И.М. **42**
Уразиков Х.И. **7**
Уральская Р.А. **36**
Усманаев Ш.А. **18**
Усманов М.Г. **17**
Утыз Имяни аль-Булгари **34**

Файзрахманова Г.Р. **13**
Файзуллин Ж.З. **42**
Фасхутдинов Ф.Н. **8–9**
Фаткуллин Ф.М. **42–43**
Фатхуллин Д.З. **46**
Фатхуллин Ф.А. **18**
Фахразиева Г.А.**30–31**
Фахретдинов Н.А. **21**
Фахрутдинов Р.З. **8**
Фёдоров И.М. **43**
Филатов П.Г. **44**
Филиппов В.И. **44**
Филиппов Г.И. **43**
Фролов Н.В. **44**

Хабибуллин О.Г. **21**
Хабиев В.С. **43**
Хаертдинов М.Х. **13**
Хазиев М.Ш. **12**
Хазипов Н.Х. **43**
Хайруллин И.И. **24**
Хайрутдинов А.М. **43**
Хайрутдинов А.Н. **6**
Халилуллов Р.И. **27**
Ханжин П.С. **43**
Хасянова Р.И. **7**
Хафизов Д.С. **29**
Хафизов М.Х. **26**
Хаялеев Ш.К. **18**
Хисматуллин Р.Х. **26**
Худяков М.Г. **24**
Хусяинов З.С. **43**

Чеботарев Н.Г. **19**
Черокманов Ф.М. **43**

Шаги (Шагиахметов) Г.Ш. **23**
Шайдуллин И.Н. **18**
Шакир (Шакиров) С.Ф. **15, 51–54**
Шамсутдинов Х.Х. **20**
Шарифуллин Ш.К. **25**
Шафигуллин В.С. **23**
Шахиди Б. **27**
Шевелёв М.И. **43**
Шелковников Я.М. **34**
Шинибаев А.М. **15**
Штукенберг А.А. **26**

Эверсман Э.А. **8**
Эсфир (Ягудин Х.Ш.) **7**

Юнусов Ф.С. **25**
Юсупов Г.В. **19**
Юсупов Г.Ф. **25–26, 63–65**

Яковлев Е.Г. **43**
Якуб (Якубов) К.Л. **14**
Якупов А.Х. **22**
Якупов М.А. **14**
Яманова (Ямали) Р.Р. **23**
Яппарова Р.С. **6**
Ярми (Ярмухаметов) Х.Х. **16**
Ярощ А.А. **13**
Яруллин Ф.З. **6**

Указатель названий учреждений, организаций, событий, изданий и произведений

Учреждениеләр, оешмалар, вакыйгалар, басмалар һәм әсәрләр атамалары күрсәткече

Административно-территориальное деление Татарстана (Декрет) **16**

Альметьевский музыкальный колледж **26**

Альметьевский драматический передвижной театр **14**

Бондюг (ныне город Менделеевск) **10**

Водопровод в Казани **29**

Газовые фонари **33**

Зеленодольский судостроительный техникум **17**

«Знамя труда» («Хезмәт байрагы») (районная газета) **20**

«Ижминводы» (курорт) **36**

Казанский государственный медицинский университет **16–17**

Казанское военное суворовское училище **27**

Казанский государственный институт культуры **30**

Казанский музыкальный колледж **33**

Казанский речной техникум **28–29**

«Казанский Кремль» (музей-заповедник) **8**

Казанский университет **31**

Каргалинская слобода (Сеитовская слобода, Сеитов Посад, Татарская Каргала) **34**

Ленин (орден) **6–7**

«Мамадышский маслодельно-сыродельный комбинат» **22**

Мёшинский (Ныртинский) медеплавильный завод **34**

Оренбургская область **34**

«Сабантуй» («Яшь ленинчы», газета) **27–28**

«Сания» (опера) **7**

Сенная мечеть (мечеть («Нурулла») **35, 73–75**

«Словарь тюркских наречий» («Дивану лугат ат-тюрк») **34**

Союз писателей Республики **22**

Стационарная русская опера **25**

Татарская АССР **5–6**

«Татаркино» (учреждение) **10**

Татарский государственный академический театр оперы и балета имени М.Джалиля **19**

Татарский государственный театр кукол «Әкият» **33**

«Товарищества передвижных художественных выставок» (выставка) **25**

Центральная детская библиотека Агрызского муниципального района РТ **37**

Центральная детская библиотека Азнакаевского муниципального района РТ **37**

Центральная детская библиотека Апастовского муниципального района РТ **37**

Центральная библиотеаи Арского муниципального района РТ **36**

Центральная детская библиотека Мамадышского муниципального района РТ **36**

Центральная библиотека Муслюмовского муниципального района РТ **36–37**

Центральная библиотека Нурлатского муниципального района РТ **36**

Центральная библиотека Тукаевского муниципального района РТ **36**

Центральная библиотека Тюлячинского муниципального района РТ **37**

Центральная библиотека Черемшанского муниципального района РТ **36**

Электрический трамвай **31**

«Ялкын» (журнал) **14, 50–51**

Список сокращений
Кыскартылмалар исемлеге

АЖ – Акционерлык җәмгыяте

ААЖ – Ачык Акционерлык җәмгыяте

АН – Академия наук

АО – Акционерное общество

им. – имени

КПСС – Коммунистическая партия Советского Союза

НПО – научно-производственное объединение

ОАО – Открытое акционерное общество

ПО – Производственное объединение

РТ – Республика Татарстан

РФ – Российская Федерация = Россия Федерациясе

РСФСР – Россия Социалистик Федератив Совет Республикасы = Российская Социалистическая Федеративная Советская Республика

см. – смотри

СССР – Союз Советских Социалистических Республик

ССР – Советская Социалистическая Республика

ТАССР – Татарстан Автономияле Совет Социалистик Республикасы = Татарская Автономная Советская Социалистическая Республика

ТССР – Татарстан Совет Социалистик Республикасы = Татарская Советская Социалистическая Республика

ТР – Татарстан Республикасы

Содержание
Эчтәлек

От составителя ... 3
Төзүчедән ... 4

ПАМЯТНЫЕ ДАТЫ И СОБЫТИЯ / ИСТӘЛЕКЛЕ ДАТАЛАР ҺӘМ ВАКЫЙГАЛАР ... 5

Юбилейные даты 2024 года с неустановленным числом и месяцем /
2024 елда көннәре һәм айлары билгесез юбилей даталары ... 34

Юбилеи Героев Советского Союза – наших земляков в 2024 году /
Якташларыбыз – Советлар Союзы Геройларының 2024 елдагы юбилейлары ... 38

Юбилеи кавалеров ордена Славы трёх степеней – наших земляков в 2024 году /
Якташларыбыз – Дан ордены тулы кавалерларының 2024 елдагы юбилейлары ... 44

Юбилеи Героев Социалистического Труда – наших земляков в 2024 году /
Якташларыбыз – Социалистик Хезмәт Геройларының 2024 елдагы юбилейлары ... 45

Юбилей полного кавалера ордена Трудовой Славы – нашего земляка в 2024 году /
Якташыбыз – Хезмәт Даны ордены тулы кавалерының 2024 елдагы юбилее ... 46

СПРАВОЧНО-БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЕ, БИОГРАФИЧЕСКИЕ СВЕДЕНИЯ /
БЕЛЕШМӘ-БИБЛИОГРАФИК, БИОГРАФИК МӘГЪЛҮМАТЛАР

Рафкат Бикчантаев / Рәфкать Бикчәнтәев ... 48

Журнал «Ялкын» / «Ялкын» журналы ... 50

Самат Шакир ... 51

Александр Сергеевич Пушкин ... 54

Хайдар Бигичев / Хәйдәр Бигичев ... 57

Якуб Агишев ... 59

Александр Васильевич Вишневский ... 61

Габдулла Юсупов / Габдулла Йосыпов ... 63

Владимир Корчагин ... 65

Наки Исанбет / Нәкый Исәнбәт ... 67

Мухаммадгали Махмудов / Мөхәммәдгали Мәхмүдов ... 71

Сенная мечеть (Мечеть «Нурулла») / Печән базары («Нурулла») мәчете ... 73

Справочники о художниках, писателях, композиторах /
Рәссамнар, язучылар, композиторлар турында белешмәлекләр ... 76

Указатель персоналий / Шәхесләр күрсәткече ... 77

Указатель названий учреждений, организаций, событий, изданий и произведений /
Учреждениеләр, оешмалар, вакыйгалар, басмалар һәм әсәрләр атамалары күрсәткече ... 81

Список сокращений / Кыскартылмалар исемлеге ... 82

В Календаре использованы фотографии и иллюстрации из фондов Национальной библиотеки Республики Татарстан и открытых источников в сети Интернет.

Календарьда Татарстан Республикасы Милли китапханәсе фондларыннан һәм Интернет челтәрендәге ачык чыганаклардан фотолар һәм рәсемнәр файдаланылды.

ТАТАРСТАН:
КАЛЕНДАРЬ ЗНАМЕНАТЕЛЬНЫХ И ПАМЯТНЫХ ДАТ. 2024

На русском и татарском языках

Компьютерный набор Г.Ш. Зимаголова
Компьютерная верстка И.В. Мещанинова

Подписано в печать 10.11.2023. Формат 60x90 1/16.
Тираж 100 экз. Заказ № 483.
Национальная библиотека Республики Татарстан.
Издательство «Милли китап».
420015, г.Казань, ул. Пушкина, 86.

Басарга кул куелды 10.11.2023. Форматы 60x90 1/16.
Тиражы 100 данә. Заказ № 483.
Татарстан Республикасы Милли китапханәсе.
«Милли китап» нәшрияты.
420015, Казан шәһәре, Пушкин ур., 86.

Отпечатано в редакционно-издательском отделе
Национальной библиотеки Республики Татарстан.
420015, г. Казань, ул. К. Маркса, 36.

Татарстан Республикасы Милли китапханәсенең
редакция-нәшрият бүлегендә басылды.
420015, Казан шәһәре, К. Маркс ур., 36.